

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**MERSİN ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ŞEHİR
JEOPOLİTİĞİ VE ŞEHİR JEOKONOMİSİ
TARTIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ferhat ESER
1819102108**

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR. GÜNGÖR ŞAHİN

**İSTANBUL
HAZİRAN 2022**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**MERSİN ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ŞEHİR
JEOPOLİTİĞİ VE ŞEHİR JEOKONOMİSİ
TARTIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ferhat ESER
1819102108**

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR. GÜNGÖR ŞAHİN

**İSTANBUL
HAZİRAN 2022**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

MERSİN ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ŞEHİR
JEOPOLİTİĞİ VE ŞEHİR JEOEKONOMİSİ
TARTIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat ESER
1819102108

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 28.07.2022
Tezin Savunulduğu Tarih : 30.06.2022

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı : Doç.Dr. Güngör ŞAHİN
Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Zeynep SELÇUK
Dr.Öğr.Üyesi Gökhan AK

İmza

İSTANBUL
HAZİRAN 2022

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 136 sayfalık kısmına ilişkin, 21/07/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Ferhat ESER
28.07.2022

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Dönem Projesi ve Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Ferhat ESER
28.07.2022

Vatan sağolsun diyenlere....

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Tez konusunun ve araştırma sorularımın belirlenmesinde görüş ve önerileriyle çalışmama katkı sağlayan Sayın Doç.Dr. Cem OĞULTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım. Askerlik görevim nedeniyle tez sürecinde yaşamış olduğum sıkıntıları anlayan ve her konuda zaman gözetmeksizin tüm desteğini sağlayan tez danışmanım Doç.Dr. Güngör ŞAHİN'e büyük bir teşekkürü borç olarak görmekteyim. Milli Savunma Üniversitesi'nde geçirmiş olduğum süre zarfında ve sonrasında her zaman görüş ve önerileriyle destek veren, tecrübelerini paylaşan, manevi desteğiyle motivasyon sağlayan değerli hocam Sayın Dr. Ali GEMUHLUOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul; Haziran 2022

Ferhat ESER

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU	
ETİK BEYAN	
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR	
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
TÜRKÇE ÖZ.....	xii
ABSTRACT.....	xiii
1.GİRİŞ.....	1
2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	10
2.1. Jeopolitik Kavramı.....	10
2.2. Alman Jeopolitik Ekolü.....	13
2.3. İngiliz Jeopolitik Ekolü.....	19
2.4. Amerikan Jeopolitik Ekolü.....	22
2.5. Eleştirel Jeopolitik.....	27
3. ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA ŞEHİR JEOPOLİTİĞİ .	35
3.1. Şehir Jeopolitiği.....	35
3.2. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Şehirler ve Terörizm.....	41
3.3. Şehirlerde Askeri Operasyonlar ve Yeni Güvenlik Yaklaşımları.....	46
3.4. Şehir Güvenliğinde Yeni Teknolojiler ve Akıllı Şehirler.....	54
3.5. Şehir Güvenliğinin Ekonomi Politiği ve Geleceği.....	57
4. MERSİN ŞEHİR JEOPOLİTİĞİ.....	62
4.1. Mersin'in Tarihi ve Coğrafi Özellikleri.....	62
4.2. Mersin'in Ekonomik Sosyal ve Demografik Yapısı.....	73
4.3. Mersin'de Deniz Ticareti ve Liman.....	79
4.4. Mersin'in Uluslararası Ticaretteki Önemi.....	85
4.5. Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ve Güvenliği.....	90
4.6. Mersin'de Göç ve Güvenlik Sorunu.....	100
4.7.Şehir Jeopolitiği Kapsamında Mersin'de Güvenlik Yaklaşımları.....	107
4. SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	124
ÖZGEÇMİŞ.....	142

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 4.1: 2021 Yılı Bölgelere Göre Dış Ticarete Akdeniz Bölgesi ve Mersin.....	86
Tablo 4.2: Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Mersin Firmalarının Payı.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1: Mackinder'e Göre Pivot Bölge.....	21
Şekil 2.2: Mackinder'e göre Dünya Adası.....	22
Şekil 2.3: Temsili Pratikler Düzeni Olarak Jeopolitiğin Eleştirel Teorisi.....	32
Şekil 4.1: Akdeniz'in Geniş Coğrafyası.	63
Şekil 4.2: Tarih Öncesi Dönemlerden Bugüne Akdeniz.	64
Şekil 4.3: 19. Yüzyılda Anadolu'da Ticaret Yolları ve Tarsus'un Konumu.....	68
Şekil 4.4: Piri Reis'in Tarsus Çevresi ve Limanını Gösteren Haritası.	70
Şekil 4.5: Limanın Tarsus'tan (Rhegma Gölü'nden) Mersin'e Geçışı.....	71
Şekil 4.6: 1954 Yılına Ait Mersin Liman Projesi.	83
Şekil 4.7: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Proje Sahası.	92
Şekil 4.8: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Devam Eden İnşaatı.	95
Şekil 4.9: Geçici Koruma Kapsamında Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Sayısal Sıralamasında Mersin İlk On İl Arasındadır.....	104
Şekil 4.10: Suriyeli Sığınmacılar ile Ev Sahibi Halk Arasında Meydana Gelen Toplumsal Olay Sayısının Dağılımı ve Bu illerdeki Suriyeli Sayısı (2011-2020)	106

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
EYP	: El Yapımı Patlayıcı
İŞİD/DEAŞ	: Terör Örgütü Irak Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
KCK	: Terör Örgütü Kürdistan Topluluklar Birliği
KGYS	: Kent Güvenlik Yönetim Sistemi
MASAK	: Mali Suçlar Araştırma Kurulu
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MIP	: Mersin International Port (Mersin Uluslararası Limanı)
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NARKOKİM	: Narkotik Kısıım Amirlikleri
NATO	: Kuzey Atlantik Örgütü
PKK	: Terör Örgütü Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Terör Örgütü Demokratik Birlik Partisi
ROSGVARDİYA	: Rusya Federasyonu Muhafız Kuvvetleri
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TET	: Tasarıma Esas Tehdit
TEU	: Twenty-Foot Equivalent Unit (TEU Konteyner)
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VB.	: Ve Benzeri
VOL.	: Volume (Cilt)

ÖZ

Mersin Örneği Üzerinden Şehir Jeopolitiği ve Şehir Jeoekonomisi Tartışması

Ferhat ESER

Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

İstanbul, Haziran 2022

Şehir jeopolitiği üzerine yapılan çalışmalar özellikle eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkmasıyla birlikte meydana gelmiştir. Klasik jeopolitik ekollerin yorumlama ve analizlerine tepki olarak ortaya çıkan eleştirel jeopolitik aynı zamanda şehir jeopolitiğinin de gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada Türkiye'nin Akdeniz bölgesinde denize çıkışı olan ve bölgesinde kritik bir konumda bulunan Mersin şehri, şehir jeopolitiği ve şehir jeo-ekonomisi bağlamında incelenmiştir. Araştırma sorularının amacına uygun şekilde karma yöntemden yararlanılıp literatür taraması ve gözlem gibi yöntemler kullanılmıştır. Tez çalışmamızın temel amacı, Mersin örneğinde şehir jeopolitiği bağlamında güvenlik yaklaşım modeliyle serbest ticareti ve yabancı yatırımı arttırmayı amaçlayan politikalarıyla güvenlik-ekonomi ilişkisini şehir özelinde incelenmesi olmuştur. Mersin'in şehir jeopolitiği açısından ön plana çıkmasına imkân veren coğrafi konumu, limanı, Doğu Akdeniz enerji havzasına ve bölgesel kriz alanlarına yakınlığı ve Akkuyu Nükleer Santral projesine ev sahipliği yapması gibi etkenlerin incelenmesiyle jeopolitik bir aktör olarak ortaya çıktığı saptanmıştır. Bununla birlikte, bölgesel kriz alanlarına yakınlığının oluşturduğu güvenlik sorunlarının ekonomiden bağımsız değerlendirilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Mersin'in coğrafi konumu, limanı, demografik yapısı, üretmiş olduğu ekonomik değer incelenmiş ve Türkiye içerisinde ve bölgesinde ekonomik anlamda önemli bir ihracat ve ithalat kapasitesinin varlığı görülmüştür. Hinterlandının da ekonomik imkanlarından etkilendiği ve bir transit merkez özelliği gördüğü tespit edilmiştir. Ekonomik ve güvenlik konularının yerel ölçekten ulusal ve hatta bölgesel düzeyde bir yapıya dönüştüğü belirtilmiştir. Bu çalışmada, şehir jeopolitiği literatürü genelinde, Mersin'in şehir güvenliği ve jeopolitiği özelinde tespit edilen literatürdeki boşluğu doldurmak hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Eleştirel Jeopolitik, Şehir Çalışmaları, Şehir Jeopolitiği, Şehir Jeo-ekonomisi, Mersin.

Bilim Kodu :114111

Sayfa Sayısı : xii+142

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Güngör ŞAHİN

ABSTRACT

A Discussion on Urban Geopolitics and Urban Geo-economics Based on the Case of Mersin

Ferhat ESER

Turkish National Defense University, Atatürk Strategic Studies Institute
İstanbul, Jun 2022

The studies on urban geopolitics have emerged especially with the emergence of critical geopolitics. Critical geopolitics, which emerged as a reaction to the interpretation and analysis of classical geopolitical schools, also contributed to the development of urban geopolitics. In this study, the city of Mersin, which has an outlet to the sea in the Mediterranean region of Turkey and is in a critical position in the region, has been examined in the context of urban geopolitics and urban geoeconomics. In accordance with the purpose of the research questions, methods such as literature review and observation were utilized by using mixed method. The main purpose of our thesis is to examine the security-economy relationship with a security approach model in the context of urban geopolitics in Mersin example, and policies aimed at increasing free trade and foreign investment, in a city-specific manner. It has been determined that Mersin emerged as a geopolitical actor by examining factors such as its geographical location, port, proximity to the Eastern Mediterranean energy basin and regional crisis areas and hosting the Akkuyu Nuclear Plant project, which allows Mersin to come to the fore in terms of urban geopolitics. In addition, it has been concluded that the security problems caused by its proximity to the regional crisis areas cannot be evaluated as independent from economy, Mersin's geographical, port, demographic structure, the economic value it has produced have been examined and it has been seen that there is an important export and import capacity in Turkey and in the region. It has been determined that the hinterland is also affected by its economic opportunities and sees the feature of a transit center. It has been stated that economic and security issues have transformed from a local scale to a national and even a regional structure. In this study, it is aimed to fill the gap in the literature determined in the urban geopolitics literature in general and Mersin's urban security and geopolitics in particular.

Key Words: Critical Geopolitics, Urban Projects, City Geopolitics, Urban Geo-economics, Mersin.

Science Code : 114111
Pages : xii+142

Supervisor : Assoc.Prof.Dr. Güngör  AH N, Ph.D.

1.GİRİŞ

Bu tezin konusu, Mersin, şehir jeopolitiği ve şehir jeoekonomisidir. Bu bağlamda, jeopolitik kavramının ortaya çıkışı, kuramsal çerçevesi incelenecek, klasik jeopolitik teoriler irdelenerek eleştirel jeopolitiğe giden süreç ele alınacak ve eleştirel jeopolitik ile klasik jeopolitik teorinin devlet, sınır vb. kavramlara bakışı üzerinde durulacaktır. Çalışma, Doğu Akdeniz’de bir liman şehri olan Mersin üzerinden ele alınacak ve şehir jeopolitiği Mersin ili kapsamında test edilecektir. Araştırmada Mersin’in coğrafi konumu ve liman şehri olması ile birlikte yerel ve bölgesel ölçekte ürettiği ekonomik değer ele alınacaktır. Türkiye içerisindeki ekonomik hacmi ve küresel ticaretteki yeri irdelenecektir. Mersin’in jeopolitik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlardan hareketle şehir jeopolitiği yaklaşımındaki konumu tartışılacaktır. Bu bağlamda, iki temel düşünce üzerinden hareketle jeostratejik yaklaşımların mı yoksa jeoekonomik politikaların mı daha öncelikli olması gerektiği sorularına yanıt aranacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Mersin örneği üzerinden şehir jeopolitiği ve jeoekonomisi tartışması yapmaktır. Mersin’in kritik bir liman şehri olması, sadece Türkiye için değil Irak, İran ve Suriye için de kritiktir. Yabancı yatırımcılar için cazibe merkezi olması, Kıbrıs adasına ve Doğu Akdeniz enerji havzasına yakınlığı; uluslararası su yolları, enerji kaynakları ve enerji nakil hatları ile bağlantısı; yerel, bölgesel ve uluslararası kriz alanlarına yakınlığı ve ilişkisi; Suriye’deki iç savaşa yakınlığı ve güvenlik, siyasi ve demografik anlamda bu iç savaşın etkilerini yakından hissetmesi; çok kültürlü, çok kimlikli, çok dinli etnik ve mezhepsel yapısı; Akkuyu Nükleer Santraline ev sahipliği yapacak olması açılarından Türkiye için kritik öneme sahiptir.

Jeopolitiğin ortaya çıkışı Alman jeopolitik ekolünden Friedrich Ratzel’e (1844-1904) dayandırılmaktadır. Ratzel’in eserleri özellikle 1. Dünya Savaşı sonrası dikkat çekmiş ve adı henüz konmamış olsa da jeopolitiğin gelişmesi Ratzel ile başlamıştır. Ratzel’in eserleri, daha sonra jeopolitik olarak adlandırılacak kavramın temellerini

oluşturmuştur. Jeopolitik ilk defa İsveçli Rudolf Kjellen tarafından kullanılmıştır ve kavramın uluslararası ilişkiler dünyasına girişi Alman siyaset lisanında yer bulması ile başlamıştır. Jeopolitik 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında kavramsal olarak şekillenmeye başlamıştır. Jeopolitik kavramının ilk kullanıcısı olan Rudolf Kjellen (1884-1922), Alman jeopolitik okulunun kuramcılarında Frederich Ratzel (1844-1904) ve Karl Ernst Haushofer'ın (1869-1946) politik düşünceleri Alman dış politikasının ve yayılmacılığının düşünsel temelini oluşturmuştur. İngiliz jeopolitik ekolünden Halford Mackinder'e (1861-1914) göre tarih, kara ve deniz güçlerinin güç çatışması üzerinden şekillenmiştir. Mackinder 1904 yılında yayınlamış olduğu "*Tarihin Coğrafi Mihveri*" (*Historical Pivot of The History*) adlı eserinde Dünyanın Kalbi (Heartland) teorisini ortaya koymuştur. Mackinder Klasik İngiliz jeopolitik ekolünün kurucusu ve en önemli öncüsü olarak kabul edilmektedir. Amerikalı amiral Amiral Alfred Thayer Mahan (1841-1914) İngiliz deniz gücünün tarihi üzerine araştırmalar yapmış ve "*Deniz Gücünün Tarihe Etkisi, 1660-1783*" (*The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783*) adlı eseriyle Deniz Hâkimiyet teorisini geliştirmiştir. Kara Hakimiyet Teorisi ile aynı coğrafi bölgeleri kullanan Amerikalı jeopolitikçi Nicholas Spykman (1893-1943) ise Kenar Kuşak teorisini geliştirmiştir. 1980 yıllardan itibaren yukarıda adı geçen çalışmalar ve klasik devlet merkezli jeopolitik teoriler sorgulanmaya başlanmıştır. Eleştirel jeopolitik ve düşünürleri, klasik jeopolitik teorileri ve düşünürlerinin çalışmalarını ve bakış açılarını sorgulayarak yeni söylem ve argümanlar üretmeye başlamışlardır.

Eleştirel kuramı, klasik jeopolitik ve güç yaklaşımlarını eleştirerek çalışmalar yapan Robert W. Cox eleştirel düşüncüyü geliştirmiş ve dünyanın değiştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiği konusu üzerinde durmuştur. Bu yaklaşım 1980'lerden itibaren klasik devlet merkezli jeopolitik yaklaşımların sorgulanması sürecini başlatmıştır. Simon Dalby, eleştirel jeopolitik kavramını ilk olarak 1970 ve 1980'lerde kullanmıştır. Eleştirel jeopolitik kuram özellikle John Agnew, Gearoid Q. Tuathail ve Simon Dalby gibi kuramcılarının düşünceleriyle şekillenmiştir. Eleştirel jeopolitik temelde Frankfurt Okulu'ndan, Michel Foucault ve Edward Said gibi akademisyenlerin çalışmalarından etkilenmiştir.

Eleştirel jeopolitik küresel ticaret, iletişim ve teknolojik gelişme ile devlet-altı yapıların artan rolüne dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, şehirler yeni jeopolitik aktörler olarak ortaya çıkmıştır.

Şehirler uygarlığın ortaya çıktığı alanlar olarak kabul edilmektedir. Şehirleşmenin başlangıcı aynı zamanda uygarlığın da başlangıcı olarak görülmektedir. Küresel dünya nüfusun büyük bölümünün yaşadığı şehirler, bugün güvenlik sorunlarının ve güvenlik ihtiyacının, ekonomik kalkınma ve istihdam yaratma ihtiyacının, yabancı yatırım vb. faaliyetlerin en fazla ihtiyaç duyulduğu alanlar haline gelmiştir. Şehirlerin kurulmasında güvende yaşama güdüsü etkili olmuş ve insanlar kendilerini şehirde güvende hissetmişlerdir. Ancak, artan şehir nüfusu şehirlerde işsizlik, yoksulluk ve eşitsizliği beraberinde getirmiştir. Bu nedenle suç çeşitlenerek artmış ve modern zamanlarda şehirlerde terör faaliyetleri artmıştır. Bugün modern anlamda şehirlerin ortaya çıkışı Sanayi Devrimi ile başlayan makineleşme, üretim vb. sonuçlar nedeniyle yaşanan göç dalgası ile meydana gelmiştir. Şehirlerde meydana gelen aşırı kırsal göç, hızlı şehirleşme, yoksulluk ve göçün ortaya çıkardığı banliyölerin artması şehir güvenliğini negatif bir şekilde etkilemiştir. Küreselleşme kavramı ile birlikte şehirler ekonomik hacimleri artan nüfus çeşitlilikleri ile daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Şehirler bu süreçte üretim merkezi olmaktan çıkmış aynı zamanda tüketim alanı haline gelmiştir. 21. yüzyılda şehirler, bilginin ve iletişimin ana merkezi haline gelmişlerdir. Şehirlerde güvenliği sağlamak ve ortaya çıkan bu sorunların sonucu olan suçu önlemek için şehirlerin ekonomik olarak gelişmesi gerekmektedir. Ancak, güvenliğin sağlanmadığı bir şehirde ekonomik yatırımlardan, güvenilir bir yaşam sürmeden bahsedilemez. Bugün çağdaş dünya ülkelerinde şehir güvenliği sadece polis gücü ile sağlanıyor olsa da şehirlerin karmaşıklaşması ve şehirlerde artan terör vb. olaylar nedeniyle askeri birimler de görev almaya başlamıştır. Polisin askerleşmesi olarak da ifade edilen bu durum “askeri şehircilik”¹ kavramını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca şehir güvenliği bugün merkezîyetçi anlayış ile yürütülmeye çalışılsa da bugün şehirlerde yaşanan değişimler ve karmaşıklık buna imkân sağlamamaktadır. Şehir içerisinde güvenlik güçleri tarafından oluşturulan yeni kontrol noktaları, korunaklı sitelerin ve konutların artışı güvenlik anlayışını değiştirmiştir.

¹ Stephen Graham, “Cities as Battlespace: The New Military Urbanism”, *City*, Vol. 13, No.4 (Aralık 2009): 383-402, <https://doi.org/10.1080/13604810903298425>.

Günümüzde iç savaş yaşanan ülkelerde çatışmalar özellikle şehirlerde meydana gelmektedir. Ayaklanma ve terör eylemlerinin şehirlerde baş göstermesi şehirleri daha stratejik hale getirmiştir. Aynı zamanda sivil nüfusun yoğunluğu nedeniyle daha kritik hal alabilmektedir. Bugünün dünyasında gelişen teknoloji ile birlikte şehirlerde yeni güvenlik yaklaşımları uygulanmaya başlanmıştır. Bugün askeri savaş ve stratejiler şehirlerde daha fazla uygulanmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra batılı ülkeler şehir güvenliği ile ilgili olarak yeni teknolojileri daha etkin kullanmaya başladılar. Irak ve Suriye’de yaşanan iç savaş çoğunlukla şehirlerde meydana gelmekte ve şehirlerin kazanılması veya elde tutulması iç savaşın geleceğine yön vermektedir. Suriye iç savaşında yabancı ülkelere gelen savaşçıların geri dönmesi ise gittikleri ülkede yeni bir güvenlik sorununu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla iç savaşta savaş/çatışma tecrübesi edinmiş kitlelerin göç dalgası ile bir başka ülkeye gelmesi, gidilen ülkenin güvenliğine bir tehdit olmakla birlikte özellikle şehirlerin güvenliğine dönük bir risk oluşturmaktadırlar. Askeri açıdan şehirler jeopolitik konumları ve ekonomik kaynakları nedeniyle stratejik öneme sahiptirler. Şehirlerin askerileşmesi² denetleme, izleme, gözetleme ve tespit sistemlerinin askeri tarzda oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Şehirlerde sürekli tehdit varlığı göz önüne alınarak risk alanlarının belirlenmesi, kamu binalarının etrafında asker konuşlandırılması, şehir içerisinde kontrol noktalarının oluşturulması, duvarlar örerek güvenlik hattı kurulması askeri şehirciliğin³ durumunu ortaya koymaktadır. Askeri şehircilik aynı zamanda yeni soru ve politikaları beraberinde getirmiştir. Bu soru ve yeni politikalar çalışmamızın da temel araştırma soruları olmuştur.

Çalışmanın temel soruları;

İleri teknoloji kullanımı şehirlerde tam anlamıyla güvenlik sağlayabilir mi? Şehir güvenliğinde ortaya çıkan yeni teknolojiler ve gözetleme sistemleri ile gelişen askeri şehircilik, şehirlerde istenilen seviyede güvenlik sağlayabilir mi?

Mersin şehri mevcut hali ile bulunduğu bölgede büyük bir ihracat/ithalat potansiyeli olan ekonomik fırsat alanı mı yoksa ulusal güvenlik açısından bir risk alanı olarak mı karşımıza çıkmaktadır?

² Stephen Graham, *Cities Under Siege: The New Military Urbanism*, Pbk. ed (London ; New York: Verso, 2011).

³ Aşkın İnci Sökmen, “Şehir Savaşları ve Yeni Askeri Kentçilik”, *Kamu Güvenliği Politikaları Yerelden Küresele*, ed. Hasan Acar, (Ankara : Nobel Yayınevi, 2019), 201-21.

Mersin şehrinin gelecek projeksiyonunda; merkezîyetçi politikalarla şekillenen güvenlikçi/korumacı jeopolitik yaklaşımlar mı, yoksa yerel yönetime inisiyatif vererek serbest ticareti arttırmayı ve yabancı yatırımcıyı çekmeyi amaçlayan jeoekonomik yaklaşımlar mı belirleyici olmalıdır?

Tezde, yukarıda sorulan her bir soruyu test etmek üzere birer hipotez bulunmaktadır. Buradan hareketle araştırmada sorulara bağlı olarak geliştirilmiş iki temel hipotez bulunmaktadır. Bu hipotezler şunlardır:

Şehir güvenliği açısından bakıldığında, istikrarlı ve güvenli bir şehrin ekonomik anlamda yerel ve bölgesel yatırımcıya cazip geleceği, yatırım çekeceği ve bu gelişmenin şehir insanının ekonomik ve sosyal olarak gelişimine katkı sunacağı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Şehir içerisinde suç oranlarının azaltılması ve suçun oluşmadan önlenmesi için yapılacak olan teknoloji yoğun güvenlik sistemlerinin var olması şehrin daha güvenli olması noktasında önemli bir etken olacaktır.

Mersin, Doğu Akdeniz'e yakınlığı ve liman şehri olması nedeniyle yeterli ekonomik yatırım ve desteği aldığı anda, jeoekonomik bir yaklaşımla değerlendirildiğinde uluslararası bir yatırım/cazibe merkezi olacaktır.

Türkiye'de şehir güvenliği ve jeopolitiği hem ekonomik anlamda hem de şehirlerde artan terör olayları bakımından önem kazanmıştır. 2015 sonu başlayan hendek operasyonları ve askeri birliklerinde meskun mahalde kullanılması bu alanda güncel gelişmelerin var olduğunu göstermektedir. Çalışma, Mersin örneği üzerinden şehir jeopolitiği ve jeoekonomisi tartışması şeklinde yapılacaktır. Bu nedenle şehir jeopolitiği ile ilgili Türkçe literatüre bir destek olacağı göz önüne alınarak hareket edilmiştir. Şehir jeopolitiği çalışması alanında Mersin örneği güvenlikçi yaklaşım ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin incelenmesi ve karşılaştırmasının yapılması açısından önem arz etmektedir. Şehir güvenliği ve şehir içerisindeki yerel dinamiklerin ortaya çıkartılması açısından hem yerel ekonomi hem de şehrin mevcut güvenlik durumu ve bunun ekonomik gelişme ile olan ilişkisinin incelenmesi açısından oldukça önemli olacaktır. Mersin, nükleer santrale ev sahipliği yapması, sahip olduğu turizm olanakları, artan yabancı yatırım ve liman faaliyeti, eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle her açıdan önem arz etmektedir. Suriye, Irak ve İran'a yakınlığı Doğu Akdeniz'de jeopolitik ve jeoekonomik açıdan stratejik sonuç üretmektedir.

Çalışmanın, Türkiye örneğinden hareketle bu tartışmalara katılarak ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın Mersin üzerinden yapılmasının iki ana nedeni bulunmaktadır; birincisi, Mersin tarihi ve limanı dolayısıyla geçmişten bugüne siyasi ve ekonomik önemini sürekli korumuştur. İkincisi güncel kriz alanı olarak görülen Doğu Akdeniz bölgesine yakınlığıdır.

Tez çalışmasına araştırma sorularının amacına uygun bir şekilde karma bir yöntem izlenecektir. Bu bağlamda, literatür taraması ve gözlem gibi yöntemler kullanılacaktır. Çalışmada öncelikle jeopolitik kavramı ve kavramın kuramsal çerçevesi ele alınacaktır. Jeopolitik kavramının yaşadığı dönüşümler, kavramın jeopolitik düşünürler tarafından nasıl ele alındığı ve ne tür çalışmalar yapıldığı incelenecektir. Klasik jeopolitik akımlar sırasıyla inceledikten sonra eleştirel jeopolitiğe giden süreç ele alınarak eleştirel jeopolitik kavramı irdelenecektir. Eleştirel jeopolitik kavramı üzerinden şehir jeopolitiği ve jeoekonomisi analiz edilecek ve şehir jeopolitiği ve şehir jeoekonomisi tartışması yapılacaktır. Bu çalışma da Mersin ele alınacak ve Mersin'in jeopolitik ve jeoekonomik değeri hem Türkiye'de hem de bölgesel ve uluslararası alanda saptanacaktır.

Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde jeopolitik algı değişmiş ve bu kavram yalnızca konum, sınır, bütünlük gibi tanımlamaların ötesinde günümüzde ekonomik, siyasi, askeri, teknolojik ve kültürel değerleri ön plana çıkartan kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası klasik jeopolitik yaklaşımların etkisinin azalmasıyla birlikte ortaya çıkan alternatif jeopolitik yaklaşımlar “eleştirel jeopolitik” kuramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Eleştirel kuramın Uluslararası İlişkiler disiplinine katkısı, jeopolitik alanındaki kuramların gelişmesi konusunda getirdiği yaklaşımdır. Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitik teorilerin coğrafyayı sabit değişmez gören bakış açısına tepki göstererek gelişmiştir. Eleştirel kuram mevcut uluslararası ilişkiler kuramlarını içerik ve yöntemsel açıdan yetersiz bulmakla birlikte, bu eksikliğin neden kaynaklandığını araştıran Frankfurt Okulu kaynaklı bir kuramdır. Frankfurt Okulu'nun ortaya atmış olduğu eleştirel bakış açısını kapsamlı ve sistematik biçimde Robert W. Cox çalışmalarına yansıtmıştır. Cox'a göre kuram iki amaca yöneliktir. Kuramın ilk amacı kasıtlı veya kasıt olmaksızın var olan düzeni sürdürmek ve taktik eylemlere rehberlik etmektir. Cox bunu “Problem Çözücü Kuram” olarak tanımlamıştır. Problem çözücü kuramın amacı bir sorunla karşılaşıldığında çözmektir. Kuramın

ikinci amacı ise alternatif bir düzen ortaya koymak ve stratejik eylemlere rehberlik etmektir ki bu da “Eleştirel Kuram” olarak tanımlanmaktadır.⁴

Simon Dalby ve Gearóid Ó. Tuathail’in öncülük ettiği eleştirel jeopolitik temelde Frankfurt Okulu’ndan, Michel Foucault ve Edward Said gibi akademisyenlerden etkilenmiştir.⁵ Eleştirel jeopolitiğin gelişme sürecinde Simon Dalby, Gearóid Ó. Tuathail ve John Agnew gibi akademisyenler etkili olmuştur ve özellikle klasik jeopolitik düşünürlerin coğrafyayı salt askeri ve stratejik olarak kontrol edilebilir bir alan olarak tanımlamalarını eleştirmişlerdir. Eleştirel jeopolitik, devlet, sınır ve siyasal kavramların nasıl mekansallaştırılacağı konusu üzerinde durmayı amaç edinmiştir. Alanının önde gelen iki bilimsel dergisi olan *Geopolitics* ve *Political Geography*’de yaklaşık son yirmi yıl içerisinde yayımlanmış olan makalelerin büyük bölümünde eleştirel jeopolitik yaklaşım daha ön plana çıkmıştır.⁶

Stephen Graham’a göre askeri şehirciliğin birbiri ile bağlantılı beş özelliği bulunmaktadır. Bunlar şehir yaşamı içerisinde kitlelerin takibi ve hedef belirleme; şehirlerin kamusal güvenliği ve ABD’ni dikkate alarak diğer deniz aşırı ülkelerin şehirlerinde (Afganistan, Pakistan, Irak) iki yönlü siyasal, yargısal ve teknolojik faaliyetlerde bulunulması; teknolojik imkanların bu amaçla şehirlerde sürekli olarak kullanılması, polis-istihbarat ve askeri gücün ülke sınırlarının ötesine çıkarak küresel izleme amaçlı görev alması, dünya hava, liman, iletişim ve ticaret ağlarının takip edilmesi (ulusal- küresel ayrımın zayıflaması), güvenlik ve askeri doktrinlerin kolluk faaliyetleri, istihbarat ve askeri güç arasındaki hukuki ve operasyonel ayrımın kalkmasıyla yeniden biçimlenmesini içermektedir.⁷ Askeri şehircilik, şehirlerin ana çatışma ve hedef olarak ortaya çıkması ile şehirlerin ülke bütünlüğünü etkileyecek bir savaşa sebep olacağı yapısı nedeniyle gelişmiştir. Böylece askeri şehircilik, şehrin güvenlikleştirilmesi temelinde oluşmuştur. Günümüzde şehirlerde devam eden mevcut savaşlar, asimetrik, muğlak ve düzensiz göçü içinde barındıran çatışmalar şehirleri ciddi biçimde etkilemektedir. Terör vb. yapılar şehirlerde daha rahat gizlenmekte ve şehirler ana faaliyet alanları olmaktadır.

⁴ Sibel Özsavaş Atay, “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2 (01 Nisan 2016): 148-49.

⁵ Ayşe Ömür Atmaca, “Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”, *Ortadoğu Etütleri*, C.3, S.1 (2011): 163.

⁶ Emre Erşen, “Jeopolitik ve Uluslararası İlişkiler,” <https://kureselcalismalar.com/jeopolitik-ve-uluslararasi-iliskiler/> [Erişim Tarihi: 09.11.2020].

⁷ Sökmen, a.g.e., 208.

Tez çalışması beş bölümden oluşacaktır. Giriş bölümünün ardından, ikinci başlıkta kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınacak, çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulacak ve kapsamı belirlenecektir. Bu bölümde jeopolitik kavramının ortaya çıkışı ve bilimsel bir kavram olarak kullanılma süreci ele alınacaktır. Çalışmanın bu bölümünde jeopolitik kavramının geçirdiği evreler incelenecek, klasik jeopolitik teoriler ayrı ayrı irdelenecektir. Klasik jeopolitik teorilerin düşünürleri ve jeopolitik kavramına yaklaşımları karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Klasik Alman jeopolitik ekolü, düşünürleri, eserleri; klasik İngiliz jeopolitik ekolü, öncüleri, eserleri; klasik Amerikan jeopolitik ekolü, düşünürleri ve eserleri incelenecektir. Klasik jeopolitik teorilerin ardından eleştirel jeopolitiğe giden süreç ele alınacak ve eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkışı, temel düşünürleri ve yaklaşımları incelenecektir. Eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitik teorilerden farkı ve bakış açısı ele alınacaktır. Eleştirel jeopolitiğin sınır ve devlet kavramlarına bakışı, eleştirel jeopolitiğin ele aldığı konu ve nesneler analiz edilecektir. Tezin üçüncü başlığı altında eleştirel jeopolitik üzerinden hareketle şehirlerin artan ekonomik ve demografik gelişimleri nedeniyle ortaya çıkan sonuçlar üzerinden şehir jeopolitiği ve şehir jeoekonomisi konuları üzerinde durulacaktır. Şehir jeopolitiğinin gelişimi ve şehirlerin ürettiği ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik sonuçlar üzerinden Şehir jeopolitiğinin kapsamı ve sınırları belirlenmiş olup şehir ve güvenlik, şehir ve ekonomi bileşenleri üzerinden bir tartışma yapılacaktır. Soğuk Savaş döneminde şehirlerin güvenlik ve ekonomik yapısı hakkında inceleme yapılmış ve Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu düzenin sona ermesi ile küresel görünürlüğü artan şehirlerde ekonomik, terör, göç vb. gibi konular ele alınacaktır. 11 Eylül sonrası şehirlerde artan tehdit çeşitliliği ve yaşanan yeni güvenlik sorunları irdelenecek, 11 Eylül terör saldırılarından sonra şehirlerde artan terör saldırıları ve buna karşılık olarak başta batılı devletlerin aldığı güvenlik önlemleri ve yeni güvenlik politikaları incelenecektir. Şehirlerde artan terör saldırıları, artan göç ve göçün yarattığı işsizlik ve güvenlik sorunu ele alınacak, başta Orta Doğu ülkeleri olmak üzere iç savaş yaşayan ülkelerde şehir çatışmalarının yoğunluğu üzerinde durulacak ve şehirlerin iç savaşın sonucunu belirleyecek potansiyeli incelenecektir. Günümüzde şehirlerde yaşanan bu çatışmalar ve batılı ülkelerin büyük şehirlerinde meydana gelen terör olayları neticesinde artık daha fazla askeri birliğin şehirlerde görülmeye başlandığı incelenmiş ve askeri şehircilik kavramının ortaya çıkışı irdelenmiştir. Şehirlerde yapılan askeri operasyonlar ve oluşturulan yeni güvenlik

sistemleri ve bu güvenlik sistemlerinin yarattığı sonuçlar örnekleri ile birlikte analiz edilecektir.

Çalışmanın dördüncü başlığında şehir jeopolitiği üzerinden Mersin şehir jeopolitiği incelenecek, Mersin'in bulunduğu coğrafi konumun yarattığı ekonomik, sosyal ve güvenlik durumu analiz edilecektir. Mersin'in çalışma konusu olarak seçilmesi Doğu Akdeniz'e yakınlığı, liman şehri olması, nüfus ve bölgesel kriz ve ticaret hatlarına yakınlığı etkili olmuştur. Burada tüm bu nedenler ile Mersin tarihi, ekonomik, kültürel, jeostratejik ve jeoekonomik değeri ele alınacaktır. Doğu Akdeniz enerji havzasına yakınlığı, Türkiye'nin ithalat ve ihracatında önemli bir yere sahip olması, uluslararası su yolları ile bağlantısı, enerji nakil hatlarına yakınlığı, Suriye krizi başta olmak üzere bölgesel kriz alanlarına yakınlığı ve bu krizlerin olumlu/olumsuz farklı alanlarda etkilerine maruz kalması, Akkuyu Nükleer Enerji Santraline ev sahipliği yapıyor olması ve bunların ürettiği güvenlik riskleri ve ekonomik sonuçları analiz edilecektir. Mersin'de yerli ve yabancı göç ve bu göçlerin ürettiği sonuçlar ekonomik ve güvenlik açısından ele alınacak, oluşan güvenlik sorunlarının ekonomik yatırım ve faaliyetlere etkisi incelenecektir. Mersin'de yerli ve yabancı yatırım ve bu yatırımların çeşitliliği üzerinde durulacak ve yerel ekonomik kalkınma ve çözüm çabaları incelenecektir. Tezin son bölümünde teorik ve kavramsal çerçevede ortaya konulan yaklaşımlar ile araştırma ve inceleme sürecinde elde edilen bulgular/veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Jeopolitik Kavramı

“Jeopolitik” adıyla bilimsel bir çalışma alanının ortaya konulması 1899 yılında İsveç’in sınırları ile ilgili makale yazan Rudolf Kjellen tarafından ortaya konulmuştur. Jeopolitik kavramının Rudolf Kjellen tarafından kullanılmasının ardından coğrafya ve politika terimlerinden oluşan bu kavrama farklı zamanlarda pek çok anlam yüklenmiştir. Jeopolitik ve siyasi coğrafya temelde birbirine yakın kavramlar olup beslendikleri kaynak yeryüzü şekillerinin değerlendirilmesi olmuştur. Fakat üç temel dinamiği devlet, siyaset ve coğrafya olan jeopolitik kavramı coğrafyanın siyasi yorumu olarak dinamik bir değerlendirme ve analiz yöntemidir. Jeopolitik içinde bulunduğu zaman döneminde devlete siyasi hareket ve manevra imkanları sunacak şekilde coğrafyayı inceler. Dolayısıyla jeopolitik geleceğe dönük hükümler verirken siyasi coğrafyanın yaptığı daha çok durum tespiti üzerinedir.⁸ Jeopolitik kendi zamanlarının ürünüdür ve bu doğrultuda gelişme göstermiştir.⁹ Jeopolitik ilk defa İsveçli Rudolf Kjellen tarafından kullanılmış olsa da kavramın uluslararası ilişkiler dünyasına girişi Alman siyaset lisanında yer bulması ile başlamıştır. Özellikle 1. ve 2. Dünya savaşında jeopolitik kavramı Alman devlet yönetiminin politikası ile eşdeğer olarak görülmüştür. Jeopolitiğin ortaya çıkmasında Aristoteles, Kant, Hegel, Montesquieu gibi birçok düşünürün eserleri ele alındığında Antik Yunan döneminden bugüne coğrafya ve mekân algısının değişime uğrayarak mesafelerin yakınlaşması jeopolitiğin büyük bir evrimsel dönüşümünü ortaya koymaktadır.

⁸ Yılmaz Tezkan ,M.Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*, 2.bs. (Ülke Kitapları, 2013),16.

⁹ Saul Bernard Cohen, *Geopolitics: The Geography of International Relations*, Third edition (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2014),15.

Jeopolitik kavramı Antik çağ düşünür ve devlet adamlarından Heredot, Aristoteles, Strabo ve Platon'un çalışmalarında devletin ve üzerinde yaşanılan toprağın kültürel ve politik açıdan ilişkilere nasıl yansıdığı ve yön verdiği üzerinde durulurken, İbni Haldun'un çalışmaları ile sosyal, fiziki ve ekonomik coğrafya, sosyoloji ve siyasi tarih ile ilişkili hale getirilmiştir.¹⁰

Jeopolitik kavramının bir bilim alanı olarak ortaya çıkması ancak 19. Yüzyılın sonlarında başlamıştır ve sürekli olarak dinamik yapısını korumuş ve gelişmiştir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde jeopolitik kavramına yüklenen anlam sömürgecilik ve emperyalizm ile ilişkili idi. Jeopolitiğin en kısa açıklaması olarak Jeopolitik coğrafyanın siyasi yorumudur denilebilir. Jeopolitik kavramı Rudolf Kjellen tarafından 1899'da kullanılabildiği kadar coğrafyanın bir alt dalı olan siyasi coğrafya çerçevesinde kullanımda kalmıştır ve dış politika yönetimi siyasi coğrafya çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Siyasi coğrafya, siyasal topluluklar ve coğrafi unsurlar arasındaki ilişkileri araştıran inceleyen ve bunların özelliklerini ortaya koyan bir bilim dalı iken jeopolitik bilimi bu analizleri dış politika yapım sürecinde kullanır. Siyasi coğrafya devletlerin izleyecekleri dış politika ile ilgilenmezken, jeopolitik devletin dış politikası ve dış politika yapım süreci ile doğrudan ilgilenir.¹¹ Jeopolitiği siyasi coğrafyadan ayırmak ve genel anlamını belirlemek gerekmektedir. Bu nokta da jeopolitik uluslararası ilişkilerde güç ilişkileri üzerinde coğrafi etkilerin analizi olarak tanımlanabilir.¹²

Geareoid O.Tuathail coğrafya ile güç arasında ilişki kurarak jeopolitiği doğal bir sonuç değil, büyük güçler arasındaki mücadelenin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Tuathail jeopolitiği yeni küresel ortam, küresel güç ve teknoloji koşulları ve bu koşulların anlamını açıklamaya çalışan küresel güçlerin politikaları için bir kurgu şeklinde tanımlamıştır.¹³ Klasik jeopolitikçiler, jeopolitiği tanımlarken ülkelerin yeni topraklar üzerinde yeni şartlar altında, karar alma ve uygulama işlevlerini yerine getiren bir alan olarak tanımlama geliştirmişlerdir.

¹⁰ Nurettin Özgen, "Bir Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları", *Ege Coğrafya Dergisi*, C.19, S.2 (2010):9-11.

¹¹ İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.1, S.2 (01 Haziran 2004):51.

¹² Daniel H. Deudney, "Geopolitics | Political Science", *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/geopolitics> [Erişim Tarihi: 10.11.2020].

¹³ Gearóid Ó. Tuathail, *Critical Geopolitics*, (2000),12

Peter Taylor, jeopolitiği dünya politikasında küresel rekabeti tanımlamak için kullanılan popüler bir kavram olarak tanımlarken¹⁴, Karl Haushofer ise jeopolitiği siyasi coğrafyanın ötesinde, mekansal determinizm üzerine odaklanmış bir doktrin olarak vurgulamıştır.¹⁵ 20. yüzyılın sonlarında yeniden önem kazanmaya başlayan jeopolitik 19. yüzyılda Avrupalı güçlerin emperyalist politikaları ile eş görülmekteydi. Bu dönemde jeopolitiğin başlıca ele aldığı konu Rus kara gücü ve Amerikan deniz gücü arasındaki rekabet olmuştur. Bu esnada birliğini yeni tamamlanmış Almanya'nın genişleme hedefleri ve Alman dış politikasının uygulamaları jeopolitik kavramı ile yakın anlamlı olarak kullanılmıştır.

19. yüzyıl jeopolitiği iki düşünce (ekol) üretmiştir. Bu yaklaşımlar Almanya'da ortaya çıkan ve şekillenen Organik jeopolitik ekolü, diğeri ise Anglo Amerikan dünyasında ortaya çıkan Jeostratejik düşünce ekolüdür.¹⁶ Organik jeopolitik daha çok Sosyal Darwinizmden etkilenen bir yaklaşımdır. Friedrich Ratzel 1897 yılında yayımlanmış olduğu Politik Coğrafya (Politische Geographie) eserinde devleti, biyolojik benzetmeler ile canlı bir organizmaya benzetmiştir. Ratzel'e göre devlet devamlılığını sağlamak için uluslararası arenada sürekli olarak mücadele etmek zorundadır. Bu bakımdan Ratzel, Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı eserinde bahsetmiş olduğu ve var olmak için mücadele/hayatta kalmak için savaş veya çevreye uyum sağlayarak hayatta kalma teorisini devlete uyarlamıştır. Ratzel devleti organik bir varlık olarak ele aldı ve devletin de her canlı türü gibi bir gün öleceğini/yok olacağını ve hayatta kalmak için uygun geniş mekanlara ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla devletin politikasında coğrafyanın belirleyici rolünü ortaya koymuştur.

Ratzel'e göre jeopolitik, devletin çevresi, bulunduğu coğrafya ve komşuları ile olan ilişkilerini inceler ve bu ortamda bulunmanın getirdiği sorunlara çözüm önerileri getirir. Öte yandan Ratzel jeopolitiği “*coğrafi açıdan izah edilen siyaset*” ve tam anlamıyla bağımsız bir araştırma konusuna sahip olmayan “*ara disiplin*” olarak ele alır.¹⁷

¹⁴ “Leonhardt van Efferink: The Definition of Geopolitics - The Classical, French and Critical Traditions”, *Exploring Geopolitics* (blog), 05 Ocak 2009, https://exploringgeopolitics.org/publication_efferink_van_leonhardt_the_definition_of_geopolitics_classical_french_critical/. [Erişim Tarihi:10.11.2020]

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*,28.

¹⁷ Ali Hasanov, *Jeopolitik*, çev. Azad Ağaoğlu ve Fuad Şammedov (Babıali Kültür Yayıncılığı, 2012), 200.

Kıta Avrupası jeopolitiğinin önemli temsilcileri Rudolf Kjellen, Karl Haushofer ve Friedrich Ratzel olmuştur. Anglo-Amerikan dünyasında ortaya çıkan ve gelişen jeostratejik ekol ise devletin niçin ve nasıl ortaya çıktığı ile ilgilenmez ve devletin gelişme ve politik hareketleri ile daha çok ilgilenir. Jeopolitik kavramı henüz literatürde yer almadan önce Amerikalı Alfred Thayer Mahan küresel güç olmak için deniz gücünün önemli bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Jeostratejik ekolün bir diğer önemli temsilcisi Halford Mackinder'dir. Mackinder "Kara Hakimiyeti Teorisi" veya Kalpgah/Heartland teorisinin sahibidir. Kara hakimiyeti teorisinde Mackinder Avrasya'ya hâkim olan bir gücün dünyaya hâkim olacağını ve deniz gücü karşısında kara gücünün önde olduğunu savunmuştur. Amerikalı Nicholas J. Spykman'ın Kenar Kuşak teorisi, Mackinder'in Kara Hakimiyeti teorisine tepki olarak ortaya çıkmış ve Soğuk savaş döneminde Amerikan dış politikasında Sovyetler Birliğini çevrelemek için oluşturulan stratejinin jeopolitik ayağını oluşturmuştur.

2.2 Alman Jeopolitik Ekolü

Klasik Alman jeopolitik ekolünün temelleri 19. yüzyılın son dönemlerinde Friedrich Ratzel ve Rudolf Kjellen tarafından atılmıştır. Klasik Alman jeopolitik ekolü daha sonra Karl Haushofer, Carl Schmitt gibi Avrupalı jeopolitikçi düşünürler tarafından geliştirilmiştir.¹⁸

Klasik Alman jeopolitik ekolü 1. Dünya savaşından sonra Almanya'nın imzalamış olduğu Versailles Antlaşmasından sonra şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde Alman jeopolitik düşünürler Almanya için jeopolitiği var olan konjektürel sıkışmışlıktan kurtaracak politik bir rehber olarak düşünmüşlerdir. Alman jeopolitik düşüncesinin gelişmesinde Almanya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal, siyasal çöküntü etkili olmuş ve jeopolitik düşünürler Almanya'nın bu şartlardan kurtulması içinde fikirler ortaya koymuşlardır. Bu nedenle Alman jeopolitik ekolü Alman dış politikası ile eşdeğer görülmüş ve özellikle 2. Dünya savaşı döneminde Adolf Hitler'in dış politika uygulamalarına bu düşünürlerin rehber olduğu ifade edilmiştir. Jeopolitik kavramının oluşması Alman jeopolitik ekolünün en önemli temsilcisi ve jeopolitik biliminin öncülerinden olan Friedrich Ratzel'e bağlanmaktadır. Friedrich Ratzel (1844-1904) Almanya'nın Karlsruhe şehrinde doğmuş ve 15 yaşında

¹⁸ A.g.e., 44.

eczacılık eğitimine başlamıştır. 1863 yılında lise diploması almak için tabi bilimler ve dil bilimleri öğrenmiştir. Bu süreçte gerçekleştirmiş olduğu geziler ile jeoloji ve paleontoloji ilgi alanına girmiştir. 1865-1868 yılları arasında Karlsruhe, Heidelberg ve Berlin üniversitelerinde paleontoloji, jeoloji ve zooloji eğitimi almıştır.¹⁹ Ratzel bir dönem gazeteci olarak Avrupa'nın çeşitli bölgelerine geziler yapmış, Darwinizm ve yeni türlerin ortaya çıkışı ile yakından ilgilenmiştir. Bu gezileri coğrafya ile yakından ilgilenmesini sağlamıştır. Ratzel, Charles Darwin'in evrim kuramından etkilenmiş ve coğrafya ile devletler arası ilişkilerin yapısını incelemiştir. Bu incelemeden yola çıkarak beşeri dağılımı irdelemiştir. Ratzel tarihi sürekli bir mücadele dönemi olarak görmüş ve devletlerin de aynı insanlar gibi bir yaşam alanına ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Friedrich Ratzel 1897'de yayımlamış olduğu "Siyasi Coğrafya" ve 1896 yılında yayımladığı "Devletlerin Mekânsal Büyümesi Üzerine Kanunlar" adlı çalışması ile jeopolitik kavramının temellerini atmıştır.²⁰ Ratzel "Devletlerin Mekânsal Büyümesi Üzerine Kanunlar" adlı çalışmada Almanya'nın mevcut dünya üzerinde ki yerinin belirlenmesine katkıda bulunmuştur. "Siyasi Coğrafya" eserinde Almanya'nın içinde bulunduğu politik ve ekonomik çıkmazın, ülkenin bulunduğu coğrafi konum ve ülkenin gelişmesini engelleyen dar alanı ile ilişkilendirmiştir.

Ratzel "Siyasi Coğrafya" adlı eserinde devletin, toprak parçası ve üzerinde yaşayan insan topluluğunun birleşmesi sonucu oluşan bir doğa yaratığı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu yaratıklar diğer doğa yaratıkları gibi doğar, büyür, yaşar ve ölür. Ona göre devlet sınırları değişmez değildir ve devletin doğal sınırları yoktur. Ratzel'e göre devlet ekonomik ve sosyal açıdan güç kazandığı sürece sınırları genişlemeye başlar ve doğal olarak devlet daha güçlü olur.²¹

Friedrich Ratzel'in büyük bir çalışma ve engin bir deneyimin ürünü olan çalışması, Humboldt ve Ritter gibi coğrafya tarihinde büyük isimlerin çalışmaları önce gelmesine rağmen dünya çapında siyasi coğrafyanın yeniden canlanmasına neden olmuştur.²² Ratzel'in jeopolitik metodolojisinin temelinde Darwin ve Darwinistlerin evrim teorisi ile Humboldt ve Ritter gibi isimlerin jeopolitik düşünceleri vardır. Ratzel önemli bir

¹⁹ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 47.

²⁰ Semra Rana Gökmen, "Geopolitics And The Study of International Relations", (Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 23.

²¹ Ramazan Özey, "Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Ocak. S.35 (10 Şubat 2017): 95-95, <https://doi.org/10.14781/mcd.291163>.

²² George Kiss, "Political Geography into Geopolitics: Recent Trends in Germany", *Geographical Review*, C.32, S.4 (Ekim 1942): 634, <https://doi.org/10.2307/210001>.

bilim insanı olarak, yaşadığı dönemde siyasi coğrafyanın temellerini oluşturmuştur. Ratzel çalışmalarında Clausewitz ve Machiavelli gibi askeri jeopolitikçilerin düşüncelerini geliştirerek devlet yapısı ve insan yapısı arasında bağ/benzerlikler kurmuştur. Ratzel'in siyasi coğrafya bakışının radikal yeniliği devleti bir organizma olarak gören anlayışdır. Ratzel bu görüşünde toprak ve insan ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Toprak, manevi bağa sahip bir grup insanın oluşturduğu devletin maddi unsurudur. Bu teorinin mantıksal gelişimi olarak devlet yaşayan organizmaların yaptığı gibi genişleyebilir, daralabilir, yaşayabilir, çürüyebilir ve ölebilir. Ratzelin teorisine göre devletin yapısı organizmaların yapısına benzer.²³ Ona göre devlet belirli bir alanda var olup kökleşen bir canlıdır. Bu canlı diğer canlılar ile de etkileşim halindedir ve onlar ile mücadele eder. Bu mücadele sonunda yaşam alanını kaybeden halk/devlet varlığını sürdüremez. Ratzelin jeopolitik çalışmalarının temelinde devletin canlı bir organizma olarak var olduğu görüşü hakimdir.

Ratzel, 1876 yılında Münih Teknik Üniversitesi'nde doçent ünvanıyla çalışmaya başlamış ve doçentlik sınavını Çin göçü ve Çin kolonilerinin kurulması ile ilgili yapmış olduğu araştırmaları ile vermiştir. 1882 yılında Antropocoğrafya ile ilgili olan çalışmasının ilk cildini yayımlamıştır. Bu çalışmasının ardından Leipzig Üniversitesi Coğrafya bölümünde çalışmaya başlamış ve iki önemli eserini bu görevi esansında yazmıştır. 1897 yılında “Siyasi Coğrafya” ve 1901 yılında “Hayat Alanı” (Der Lebensraum) adlı eserini kaleme almıştır.²⁴ Ratzel, “Lebensraum” kavramını bu eserlerinde kullanan ilk kişidir. Onun jeopolitik kavramında devletin yapısında “yaşam alanı” yani mekân en önemli coğrafi unsurdur. Ratzel'in jeopolitik görüşünde, bir devletin bulunduğu coğrafi konumun doğal sınırlar aracılığıyla çevrili olması gelişmesinde etkilidir. Halkın yaşadığı bu jeopolitik alanda ki toprak aynı zamanda biyolojik ortamdır. Bu biyolojik ortam Ratzel'in jeopolitik teorisine göre halkın ve devletin yapısını/karakterini belirler. Ratzel doğa bilimleri ile insan arasında ki ilişkiyi inceleyerek jeopolitiğin genel çerçevesini oluşturmuş ve devleti canlı bir organizma olarak tanımlamıştır. Ona göre insanın yaşadığı coğrafya dünya görüşünü de etkiler. Ratzel'e göre bir halkın kültürel yapısı, tarihi ve gelişim süreci üzerinde yaşamakta olduğu mekân ile yakından bağlantılıdır. Ratzel, Darwin'in etkisine maruz kalmış ve Sosyal Darwinizm ile jeopolitiği bütünselleştirmiş ve böylece insanın da hayvan ve diğer organizmalar gibi hayatta kalmak için mücadele etmesi gerektiğini

²³ A.g.e., 635.

²⁴ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 48.

savunmuştur. Ratzel 1901’de yayımladığı *Ulusların Güç Kaynağı Olarak Deniz* (The Sea as a Source of the Greatness of a People) eserinde kara ve denizi birleşme ve genişleme için fiziksel yollar sunan bir fırsat olarak tanımlamıştır. Çalışmasında güçlü ve başarılı bir devletin asla mevcut sınırlarından tatmin olmayacağını ve “yaşam alanını” güvende tutmayı ve genişlemeyi amaç edindiğini vurgulamıştır.²⁵

Ratzel oluşturmuş olduğu bakış açısı ve teoriler ile Klasik Avrupa jeopolitiğinin, Kültürel yaklaşım teorilerinin ve Askeri Stratejik Teori’nin kurucusu kabul edilmektedir. Askeri stratejik jeopolitik teorilerini geliştiren Ratzel 19.yüzyıl Avrupa’sında ilk defa uluslararası ve devletler arası ilişkilerin bir sistemini oluşturmaya çaba göstermiştir. Aynı zamanda Ratzel, savaşların ve çatışmaların neden ve sonuçlarını, savaş ve çatışmaların toplum üzerindeki etkilerini ve jeopolitik konuları araştıran/inceleyen, bu incelemeler sonucunda bir takım genel sonuçlara ulaşan ilk realist jeopolitikçi olarak kabul edilmektedir.²⁶ Ratzel Almanya’nın hayat alanı için haklarını, önceliklerini ve ihtiyaçlarını tartışmaya açmış ve tartışmaya açmış olduğu bu argümanların temellerini atmış ve “jeopolitik biliminin” önünü açmıştır.²⁷ Klasik Alman jeopolitik ekolünün kurucularından biri de İsveçli Rudolf Kjellen’ (1864-1922) dir.²⁸ Friedrich Ratzel devleti yaşayan canlı bir organizma olarak görmüş ve devletin yapısını ve yaşayışını canlı bir organizma değerlendirmesi yaparak ele almıştır. Ratzel’in canlı organizma için gerekli gördüğü “hayat alanı” kavramı ve bu kavram üzerinden biyolojik devleti ortaya koymuştur. Ratzel’in bu çalışmaları kendinden sonraki jeopolitikçileri ve çalışmalarını etkilemiştir. Kjellen’de devleti, Ratzel’in çalışmalarında belirttiği gibi canlı bir organizma olarak görmüştür. Bu bakışını “Bir Yaşam Biçimi Olarak Devlet” (The State as a Life-Form) adlı eserinde savunmuştur.

Rudolf Kjellen (1864-1922) 1891 yılında Uppsala Üniversitesi’nden siyaset bilimi dalında mezun olmuş ve Göteborg Üniversitesi’nde öğretim üyeliğine başlamıştır. Burada coğrafya üzerine dersler de vererek coğrafya-siyaset sentezini tecrübe etmiştir.²⁹ Rudolf Kjellen, Ratzel’in organik devlet teorisinin geliştirilmesi ve kavramın icadı açısından önemlidir. Kjellen İsveç vatandaşı olmasına rağmen onu

²⁵ Klaus Dodds, *Geopolitics: A Very Short Introduction* (OUP Oxford, 2007), 28.

²⁶ Hasanov, *a.g.e.*, 48.

²⁷ Gökmen, *a.g.t.*, 26.

²⁸ Hasanov, *a.g.e.*, 49.

²⁹ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 107.

Alman jeopolitiği içerisinde değerlendirmek daha uygundur. Ratzel'in öğrencisi olarak hem Alman jeopolitik geleneğinden etkilenmiş hem de etkilemiş ve sonunda Alman jeopolitik ekolünün bir parçası olmuştur.³⁰

“Jeopolitik” kavramının yaratıcısı olan Rodolf Kjellen bu kavramı 1899 yılında İsveç'in sınırları hakkında yazmış olduğu “*İsveç'in Siyasi Sınırları Hakkında Çalışma*” adlı makalesinde kullanmıştır.³¹ Kjellen tüm dünyada insanların hızlı bir şekilde aşına olduğu “Jeopolitik” kavramını kullanan ilk kişi olmuştur. Uppsala Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü olan Kjellen, Ratzel'in devletlerin organik doğası hakkında ki fikirlerinden derinden etkilenmiştir.³² Kjellen'e göre jeopolitik devletin beş temel özelliğinden ilkiydi ve devletin bulunduğu bölgenin incelenmesini içermekteydi. Diğer özellikler ise Demopolitik (devletin nüfusu), Ekopolitik (devletin ekonomik yapısı), Sosyopolitik (sosyal politika) ve Kratopolitik (hükümet-anayasal politika) idi.³³ Kjellen bu beş özelliğin devlet için olmazsa olmaz olduğunu savunmuştur. Ona göre devlet doğal gelişme gösterir ve aynı insan gibi özelliklere sahip olan bir canlıdır.

Alman yakın tarihine baktığımızda bir diğer önem arz eden ve çok tartışılan jeopolitikçi Karl Erns Haushofer'dır. Karl Erns Haushofer, Kjellen, Ratzel, Mahan ve Mackinder gibi jeopolitikçilerden etkilenmiştir. Alman yayılmasına bilimsel hazırlık imkânı sağladığı ve Adolf Hitler'in Kavgam'da ortaya koyduğu “Lebensraum” kavramını pratiğe döken isim olarak edilmiştir. Haushofer (1869-1946) gerek radyo konuşmaları gerekse yazıları ve eserleri ile Alman halkını önemli ölçüde etkilemiş ve Almanya'nın yayılma ve genişlemesi fikrine halk nezdinde destek oluşmasına imkân sağlamıştır. Alman Nasyonel Sosyalist Rejimin “Lebensraum” programının teorik altyapısına zemin hazırlamış ve uygulanmasında akademik olarak katkıda bulunmuştur.³⁴ Bugün Haushofer'ın Nazi rejimi ile ilişkisi halen tartışmalıdır fakat 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Alman politikacıların yapmış olduğu katliamlardan sorumlu kişi olarak görülmüştür.³⁵

1869 Münih doğumlu olan Haushofer askeri kariyerinde hızlı ilerlemiş ve 1899 yılında kurmay subay olmuştur. 1903 yılında Bavyera Harp Akademisi'nde Yakın Çağ Savaş

³⁰ Gökmen, a.g.t., 27.

³¹ Dodds, a.g.e., 24.

³² Kiss, a.g.m., 638.

³³ Tuathail, a.g.e., 34.

³⁴ Tezkan ve Taşar, a.g.e., 115.

³⁵ Gökmen, a.g.t., 36.

Tarihi alanında öğretim üyeliği yapmıştır.³⁶ Haushofer 1908 yılında Japonya'ya askeri ataşe olarak gönderilmiş ve bu süreç ona Asya coğrafyasını gezme imkânı sunmuştur. Haushofer, 1919'da Japonya'nın iç denizleri üzerine yazmış olduğu teziyle doçentlik ünvanını almasının ardından Münih Üniversitesi'ne atanmıştır. Münih Üniversitesi'nde fahri profesör olarak dersler vermiştir.³⁷ Bu dönemde Rudolf Hess öğrencisi olmuştur. Rudol Hess aynı zamanda Hitler'in en yakınında olan isimdir. Hess bir dönem Haushofer'in asistanlığını da yapmıştır. Haushofer bu süre zarfında 1921'de Hess aracılığıyla Hitler ile ilk kez görüşmüştür.³⁸ Sosyal açıdan muhafazakar ve elitist bir düşünceye sahip olan Haushofer bir Nazi olmadan, Nazi partisinin belirtilen amaçlarının çoğuna sempati duymuştur. 1920'lerde Haushofer halka açık konuşmalar yapmış ve diğerleri gibi Versay Antlaşması karşı aktif olarak kampanya yürütmüştür. Haushofer bu yıllarda iki önemli kuruluşun kurulmasına dahil olmuştur. İlki Mayıs 1925 yılında açılan Alman Akademisi' (German Academy) dir. Kuruluşun amacı kurallar ve düzenlemelerde yazıldığı gibi Almanya'nın sınırları içerisinde bulunan ve bulunmayan yurttaşların resmi ve resmi olmayan kültürel ilişkileri bir araya getirmek güçlendirmektir.³⁹ İkincisi 1924 yılında Jeopolitik Dergisi (Zeitschrift für Geopolitik)'nin kurulması olmuştur. Haushofer'in amacı çağdaş jeopolitik meseleleri ve sorunları ele alacak etkili ve popüler bir dergi yaratmaktır. Haushofer için jeopolitik pratik politikadan ayrılmazdı ve jeopolitik devlet idaresinde yardımcı olmaktadır.⁴⁰ Jeopolitik kavramının gelişimi ile ilgili olarak Haushofer siyasi coğrafya ve jeopolitik arasındaki ayrımı belirtmeye özen göstermiş ve jeopolitiği siyasi eylem için yol gösterici bir araç olarak tanımlamıştır.⁴¹

Haushofer'ın jeopolitik teorisine katkısı dinamik sınırlar kavramı olmuştur. Kendi döneminde statik ve durağan sınırlara olan genel inanışın aksine devletin hayat alanı arayışına göre değişecek geçici sınırları olduğunu savunmuştur. Sınırları canlı bir

³⁶ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 115-16.

³⁷ Kiss, *a.g.m.*, 640.

³⁸ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 117.

³⁹ Donald H. Norton, "Karl Haushofer and the German Academy, 1925-1945", *Central European History*, C.1, S.1 (Mart 1968): 83, <https://doi.org/10.1017/S0008938900014795>.

⁴⁰ Tuathail, *a.g.e.*, 36.

⁴¹ Werner J. Cahnman, "Concepts of Geopolitics", *American Sociological Review*, C.8, S.1 (Şubat 1943): 56, <https://doi.org/10.2307/2085449>.

organizma olarak görmüş ve “dinamik ve sürekli değişen sınır bölgesi”⁴² adlandırması yaparak yeni bir anlam çağrısı yapmıştır.⁴³

Haushofer hem Alman halkı üzerinde hem de yöneticiler üzerinde oldukça etkili olmuştur. 1924 yılından itibaren yayına başlayan Jeopolitik Dergisini (Zeitschrift für Geopolitik) benzer düşüncelere sahip jeopolitikçiler ile birlikte yayımlamaya devam etmiştir. Derginin makaleleri 2. Dünya Savaşının son yıllarında Nazi rejiminin politikalarını meşrulaştırmaya yönelik yayınlara dönüşmüştür.⁴⁴ Haushofer radyo programlarının yanı sıra popüler gazete ve dergilerde yazılar yazarak Alman halkı ile görüşlerini paylaşmıştır. Kariyeri boyunca 40’tan fazla kitap ve 400 makale yayımlamıştır.⁴⁵ Haushofer askeri kariyerinin ardından Almanya için evrensel politika yapımının teorik çerçevesinin oluşturulması ve bunun jeopolitik açıdan karşılığının hazırlanmasına çaba harcamış, Almanya’nın emperyalist politikaları ve yayılma stratejisinin temel dayanaklarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Haushofer’in jeopolitik teorisine göre Almanya Avrupa kıtasının tamamını ve Asya kıtasının önemli bölümünü ele geçirerek kıtanın en büyük gücü olmalıydı.

2.3. İngiliz Jeopolitik Ekolü

Klasik İngiliz jeopolitik ekolünün kurucusu ve en önemli öncüsü olan, döneminin en büyük jeopolitikçilerinden biri sayılan coğrafyacı, iktisatçı, tarihçi, siyaset bilimci ve düşünür olan İngiliz bilim adamı Halford John Mackinder’dir (1861-1947). Mackinder 1904 yılında yayımlanan “The Geographical Pivot of History” (Tarihin Coğrafi Mihveri) adlı eserinde jeopolitik ve siyasi coğrafya konusunda yeni düşünceler ortaya koymuş ve jeopolitiğin temel kuramlarından biri olarak kabul edilen Tarihin Coğrafya Eksen Teorisini ortaya koymuştur.

Mackinder’in geliştirmiş olduğu teorisinin esas amacı coğrafya, tarih ve jeopolitik bilgisi aracılığıyla büyük imparatorluklar ve özellikle kendi ülkesi İngiltere’nin uluslararası politikadaki baskın/egemen konumunu muhafaza etmektir.⁴⁶

⁴² Holger H. Herwig, “Geopolitik: Haushofer, Hitler and lebensraum”, *Journal of Strategic Studies*, C. 22, S.2-3 (01 Haziran 1999): 221, <https://doi.org/10.1080/01402399908437762>.

⁴³ Gökmen, a.g.m., 37.

⁴⁴ Wolfgang Natter, “Geopolitics in Germany, 1919–45”, içinde *A Companion to Political Geography* (John Wiley & Sons, Ltd, 2003), 198-99, <https://doi.org/10.1002/9780470998946.ch13>.

⁴⁵ Herwig, a.g.m., 221.

⁴⁶ Hasanov, a.g.e., 67.

Halford John Mackinder (1861-1947), 1880 yılında Oxford Üniversitesinde fiziki bilimler alanında eğitimine başlamış ve yirmili yaşlarında, 1886 yılında Kraliyet Coğrafya Topluluğuna üye olmuştur. 1887 yılında Oxford Üniversitesinde ders vermeye başlayan Mackinder daha sonra London School of Economics'in müdürü olmuştur. Daha sonra parlemonto üyesi seçilmiştir. Mackinder, Joseph Chamberlain'ın imparatorluk reform hareketinde en önemli destekçisi olmuştur.⁴⁷ Ocak 1904'te Mackinder, Londra'da Kraliyet Coğrafya Derneğine "Tarihin Coğrafi Eksen" (The Geographical Pivot of History) adlı bildirisini coğrafya ve küresel bir tarih analizi yaparak sunmuş ve Kara Hakimiyeti Teorisi'nin temellerini atmıştır.⁴⁸

Mackinder ortaya koymuş olduğu "Kara Hakimiyeti Teorisi"ni 1919'da yayımlamış olduğu "Demokratik İdealler ve Gerçeklik" (Democratic Ideals and Reality) adlı eserinde daha da geliştirmiştir. Mackinder dünyada İngiliz egemen gücünün zayıflamaya başladığı ve her iki dünya savaşının yarattığı koşulları yeniden inceleyerek "Yerküresi ve Barışın Kazanılması (The Round World and The Winning of The Peace)" adlı makalesini yayımlamış ve Kara Hakimiyeti Teorisi'ni tekrar gözden geçirerek geliştirmiştir. Bu nokta da dünya yeni dönemin koşulları devletlerin ve halkların birbirlerinde bağımsız olmadıkları kapalı bir dünya sistemi tasvir etmiştir. Kara güçleri ile deniz güçleri arasında güç mücadelesini inceleyen Mackinder, teknolojik gelişmeler sonucunda yeni imkân ve kabiliyetlerin sadece deniz güçlerine yararlı olmadığını aynı zamanda kıtasal güçlerinde bu yeniliklerden faydalandığını ve sonuç olarak askeri ve ekonomik güç merkezinin de değişebildiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle Mackinder'e göre dünyanın önemli kara bölgelerine hâkim olan bir kara gücü, teknolojik gelişmelerin ürettiği fayda ile dünyaya hâkim olacak kapasiteye erişebilir. Bu teknolojik ilerlemeler başta demir yolu alanında yaşanan gelişmeler olmuştur.

Mackinder kıtalararası demiryolu yapımının gelişmesi ve yaygınlaşması (Berlin-Bağdat, 1896; Tran-Sibirya,1905), kapitalizmin Rusya'da gelişmeye başlaması ile Kıta Avrupası devletleri İngiltere için en büyük tehdit olarak görmeye başlamıştır.⁴⁹

1919'da Güney Rusya'ya İngiltere Yüksek Komiseri olarak gönderilen Mackinder, Rusya'dan Polonya'ya kadar olan bölge hakkında geniş bilgiye sahip olmuştur. Mackinder Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarından oluşan kara parçasını "Dünya Adası"

⁴⁷ Dodds, *a.g.e.*, 120.

⁴⁸ Özey, *a.g.m.*, 96.

⁴⁹ Simon Dalby, Gerard Toal, ed., *Rethinking Geopolitics* (New York: Routledge, 1998), 17.

olarak adlandırmıştır. Diğer bölgelerde bulunan kıtaları ise bu Dünya Adasının uyduları olarak tanımlamıştır ve bu tanımlamalardan sonra daha fazla coğrafi ayrıntıya girmiştir. Mackinder'e göre Dünya adasını içinde kalan Sibirya bölgesi ve Doğu Avrupa bölgesi "Kalpgah" veya "Heartland"ı oluşturur. Benzer şekilde Afrika'da Büyük Sahra bölgesinin güneyinde ikinci bir Heartland oluşturduğunu ifade etmiştir. Mackinder Dünya Adasının bu iki Heartland bölgesini arasında Büyük Sahra, Arabistan, Avrupa Sahil bölgesi ve Muson sahil bölgesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Mackinder'in Kara Hakimiyeti Teorisine göre Heartland (Kalp Sahası) yeryüzünün en büyük doğal kalesi konumundadır. Sibirya'dan başlayarak Orta Asya ve Volga Havzasını kapsar. Bu bölgenin en önemli özelliği deniz gücünün etki alanından uzak olmasıdır.⁵¹ Mackinder Kara Hakimiyeti Teorisinden yola çıkarak aşağıda ki tanımlamayı yapmıştır.⁵²

"Doğu Avrupa'ya kim hükmederse Heartland'a (Kalpgah) hakim olur; Kim Heartland'a (Kalpgah) hakim olursa Dünya Adasına hakim olur; Dünya Adasına kim hükmederse Dünya'ya hakim olur."

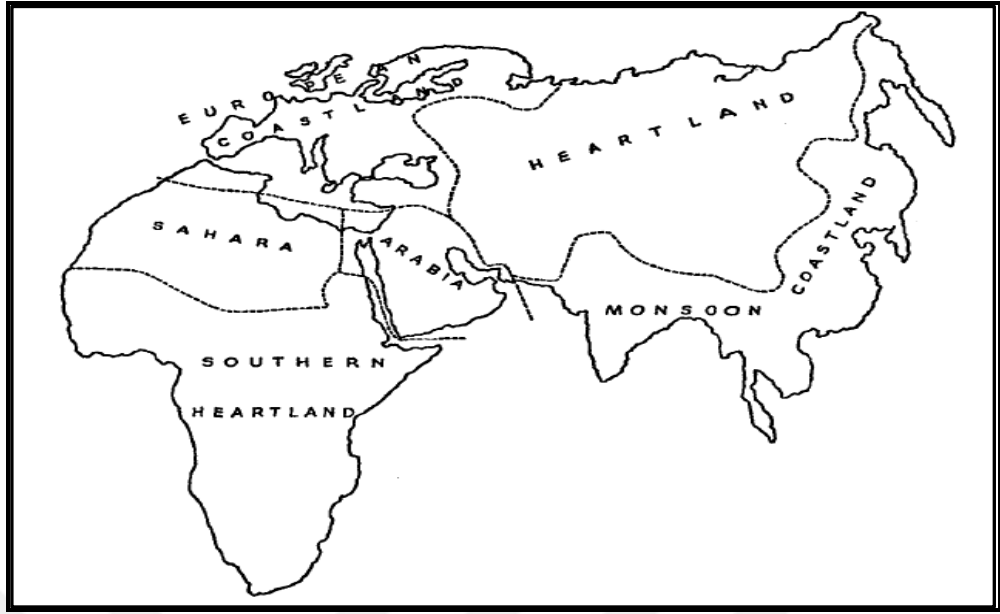
Şekil 2.1: Mackinder'e Göre Pivot Bölge.

H J Mackinder, "The Geographical Pivot of History (1904)", *The Geographical Journal*, C.170, S.4 (Aralık 2004): 435, <https://doi.org/10.1111/j.0016-7398.2004.00132.x>.

⁵⁰ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 88-91-92.

⁵¹ Halford John Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction* (Forgotten Books, 2020), 55.

⁵² Halford J Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, (Washington: National Defense University Press , 1942),106.

Şekil 2.2: Mackinder'e göre Dünya Adası.

Halford John Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction* (Forgotten Books, 2020), 59.

Mackinder'in görüşleri ve bu görüşlerini açıkladığı eserleri 2. Dünya Savaşı'nın ardından tartışmaya açılmıştır. Mackinder'in teorisi hem eleştiriye maruz kalmış hem de kendinden sonraki jeopolitikçilere ilham olmuştur. Mackinder Britanya imparatorluğu'nun en görkemli döneminde yaşamış ve Britanya imparatorluğu'nun politikalarının etkisinde kalmıştır. Dolayısıyla emperyal bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Mackinder, klasik jeopolitik teorisyenler içerisinde etkinliğini korumakta ve oluşturmuş olduğu jeopolitik kuram, jeopolitik çalışmalar için rehber olmaktadır.

2.4. Amerikan Jeopolitik Ekolü

Klasik Amerikan jeopolitiğinin temelini oluşturan ve döneminin önemli bir askeri tarihçi ve stratejisti olan amiral Alfred Thayer Mahan' (1840-1914) dır. Mahan aynı zamanda Amerikan jeopolitik okulunun kurucularındandır.⁵³ Mahan 1840'ta doğmuş ve Deniz Harp Okulu'nu bitirmesine müteakip 1859 yılında Amerikan iç savaşına katılmıştır. Ardından genç yaşta Avrupa ve Asya'nın önemli bölgelerini görme imkânı

⁵³ Hasanov, *a.g.e.*, 71.

sağlayan bir dünya gezisi yapmıştır. Bu geziler içerisinde en çok etkilendiği İngiltere'nin dünya üzerinde sahip olduğu güç ve bu gücün dünya üzerindeki etkisi üzerine edindiği tecrübe olmuştur. Bu seyahatten edindiği tecrübe onun deniz gücü teorisi üzerine çalışmasına temel oluşturmuştur.⁵⁴

1859 yılında Amerikan Deniz Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra yaklaşık 40 yıl Amerikan Deniz Kuvvetlerinde hizmet etmiştir. Mahan 1890 yılında Amerikan Deniz Harp Okulu'nda görev yaptığı dönemde hazırlamış olduğu ders notlarından en önemli eserini ortaya çıkartmıştır. 1890 yılında “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi 1660-1783”ü (*The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*) yayımlamıştır. Mahan 1892’de “Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluk Üzerine Etkisi 1783-1812” (*The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793–1812*) yayımlandı. Eserinde denizlerin askeri ve ticari kontrolünün karşılıklı bağımlılığını vurgulamış ve deniz ticaret yollarının kontrolünün savaşların sonucunu belirleyebileceğini savunmuştur.⁵⁵

Mahan eserlerinde deniz savaşlarının tarihini incelemiş, tarihsel süreç içerisinde deniz gücünün oluşumunu ele almış ve yaşadığı dönem içerisinde deniz gücünün önemini vurgulamıştır. “Mahan Deniz Gücünün Tarihe Etkisi 1660-1783” adlı eserinde bir deniz gücü olmanın, denize sahip olmanın önemine vurgu yapmış ve denizi kontrol etmenin sağladığı faydalar üzerinde durmuştur. Eserinde deniz ve insan ilişkisi üzerinde de değerlendirmeler yaparak, denizin insan üzerindeki etkisini incelemiştir. Ona göre deniz, hem savaş, hem ticaret hem de sömürge kaynakları elde etme ve elde tutma açısından oldukça önemli bir unsurdur.

1890 yılında “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi 1660-1783”ü (*The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*) yayımlanmasının ardından aynı isimle 1892 yılında 1783-1812 arasını kapsayan devamı yayımlanmıştır. Kitabı daha popüler yapmak amacıyla eklenen giriş bölümünde “Deniz Gücünün Unsurları” (*Elements of Sea Power*), bir devletin deniz gücü olmasında etkili olan, devleti bu noktada etkileyen unsurları sıralamıştır.

Bu unsurlar;⁵⁶

-deniz ile olan bağı ve denize olan coğrafi konumu,

⁵⁴ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 31.

⁵⁵ “Alfred Thayer Mahan | Biography, Significance, Books, & Facts”, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan>. [Erişim Tarihi: 18.12.2020].

⁵⁶ Tuathail, *a.g.e.*, 31.

- limanlarının korunaklılığı, sayısı, derinliği, kıyısının uzunluğu ve denizler ile olan ilişkisinin fiziksel özellikleri,
- toprağının genişliği ve fiziki coğrafyasının beşeri coğrafya ile ilişkisi,
- nüfus popülasyonu,
- ulusal karaktere sahip bir ticari düşüncenin varlığı veya yokluğu,
- despotik devletler ile demokratik devletlerin arasındaki farkların yansıttığı gibi hükümetin karakteri önemlidir.

Mahan deniz imparatorluklarının varlıklarını devam ettirebilmeleri için kıyı bölgeleri ve burada yaşayan milletleri kontrol edebilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Tüm bunları yapmak için, bu bölgelerde askeri deniz üsleri kurmak gerektiğini söylemiştir. Mahan taşımacılığın ve diğer seyahat faaliyetlerinin deniz aracılığıyla yapılmasının karaya oranla daha ucuz ve kolay bir şekilde yapıldığını savunmuştur. Dolayısıyla Mahan ticaret faaliyetlerinin güvenli bir şekilde yapılması için askeri donanma gücü ile desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Büyük devlet olabilmenin en önemli şartı olarak stratejik deniz yollarının kontrolünü elinde bulundurmanın önemine vurgu yaparak deniz hakimiyeti teorisinin gerekçelerini oluşturmuştur. Mahan'ın bu düşüncelere sahip olmasında dönemin en güçlü deniz güçlerinden olan İngiltere'nin sömürge ve stratejik su yollarına sahip olması etkili olmuştur. Mahan'ın denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur şeklindeki ifadesinin temelinde, İngiltere'nin deniz gücü olması sayesinde deniz aşırı bölgelerde varlık göstermesi ve bu durumu Mahan'ın incelemesinden kaynaklanmıştır. Mahan deniz gücü sayesinde sömürgeler elde etmeyi ve bu bölgelerden faydalanmayı İngiltere örneği üzerinden tecrübe etmiş ve sömürgeler sayesinde bir ülkenin kaynak zenginliği yaşadığını görmüştür.

Mahan'ın fikirleri özellikle 1.Dünya Savaşı öncesi özellikle Almanya'da deniz gücü oluşturulmasını etkilemiştir. Mahan'ın Avrasya kara güçlerine karşı bir denge sağlamak için İngiltere ile ittifak kurulmasını savunduğu için Soğuk Savaş boyunca jeopolitik düşünürleri etkilemeye devam etmiştir.⁵⁷ Mahan'ın stratejisi soğuk savaş dönemi içerisinde Amerikalılar için rehber olmuştur. Özellikle 1970-1990 yılları arasında SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ile ikili ilişkinin en gergin olduğu süreçte Mahan'ın önermiş olduğu jeostratejik teoriyi hayata geçirmek için askeri deniz gücünü arttırmış ve üstünlüğünü korumayı başarmıştır.⁵⁸

⁵⁷ John Agnew, Katharyne Mitchell, Gerard Toal, "A Companion to Political Geography"(2003), 20.

⁵⁸ Hasanov, *a.g.e.*, 74.

Mahan'ın eserlerini yayımladığı dönemde ABD'de Theodore Roosevelt ve diğer devlet adamları bölgesel ve ticari yayılma amacı ile daha büyük filoların inşası konusunda tartışma sürdürüyorlardı. Bu süreç Mahan'a teorilerini meşrulaştırma ve popüler hale getirme konusunda fırsat sağlamıştır.

Amerikan jeopolitik ekolünün bir diğer önemli ismi ve “Kenar Kuşak Teorisi” (Rimland) nin yaratıcısı Nicholas J. Spykman (1893-1943)'dır. Nicholas Spykman, Mackinder'in Kalpgah teorisine karşılık etkili bir eleştiri ile “Kenar Kuşak Teorisi”ni ortaya koymuştur. Mackinder'in Kalpgah jeopolitik tezine karşılık en kapsamlı eleştiri Amerikalı siyaset bilimci Nicholas J. Spykman tarafından “Kenar Kuşak Teorisi” ile gelmiştir.

Hollandalı bir göçmen olan Nicholas J. Spykman yurtdışında (Yakın Doğu, Uzak Doğu ve Orta Doğu'da) gazetecilik yaparak kariyerinin önemli bölümünü bu bölgelerde geçirmiştir.⁵⁹

Jeopolitik düşünce içerisinde Spykman öncelikle Mackinder'in Heartland (Kalpgah) teorisine karşı çıkmış ve gazetecilik yapmış olduğu dönemde bulunduğu ülkelerin dünya üzerindeki konumları onun jeopolitik teorisini oluşturmada etkili olmuştur. Spykman'ın jeopolitik konularındaki ilk çalışması, “Coğrafya ve Dış Siyaset” ve “Dış Siyasette Coğrafi Hedefler” adlı makaleleridir. “Dünya Siyasetinde Amerikan Stratejisi” adlı eseri 1942 yılında yayımlamıştır. Spykman 1942 yılında Yale Üniversitesi'nde verdiği konferansta “Kenar Kuşak Teorisi”ni ilk kez ortaya koymuştur. Bu konferansı ölümünden sonra “Barışın Coğrafyası”(Geography of the Peace) adıyla kitaplaştırılmıştır.⁶⁰ Spykman “Dünya Siyasetinde Amerika'nın Stratejisi: Birleşik Devletler ve Güç Dengesi” (America's Strategy in World Politics:The United States of and Balance of Power) adlı eserinde güç dengesi ve güç kullanılarak uygulanan politikaları ve bunların Amerikan politikası ile olan ilişkisini incelemiştir.⁶¹ Nicholas Spykman ayrıca coğrafyanın dünya siyasetinde en önemli faktör olduğunu savunmuştur.

Spykman bir devletin bulunduğu coğrafya ve dış politikası arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş ve coğrafya, devletin dış politika yöntemi olarak seçim yapabileceği veya izleyebileceği seçenekleri etkilediği için devletin dış politikasında önemli rol

⁵⁹ Tezkan ve Taşar, *a.g.e.*, 138.

⁶⁰ *A.g.e.*, 139.

⁶¹ *A.g.e.*, 144-149

oynadığını ileri sürmüştür.⁶² Spykman, jeopolitiği Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal çıkarları, ulusal güvenliği ekseninde değerlendirmiş ve tezlerine bu eksenle ifade etmiştir. Mackinder'in tezinde belirmiş olduğu Kalpgah'ın gücünü ve etkisini sınırlandırmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin Asya-Pasifik, Orta Doğu bölgesinde denize kıyısı olan kenar bölgelerdeki devletleri kontrol etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Spykman bu tezlerini ABD çıkarlarını göz önüne alarak ifade etmiştir ve onun bu görüşleri ABD'nin farklı kesimlerinde ilgi görmüştür.

Spykman 2. Dünya Savaşı sonrası Amerikan izalasyonizminin yanlışlığını vurgulamış ve eski dünya ya da Avrasya'dan Batı Yarım Küreyi tehdit edecek bir gücün engellenmesi için aktif müdahaleci yaklaşıma ve izalasyonist politikaya karşı çıkmıştır.⁶³ Spykman Avrasya'nın batısından doğu ucuna kadar uzanan iç kenar kıyı şeridini Rimland olarak adlandırmıştır.

Spykman'a göre İç Hilâl dediği Rimland, Kalpgâh'tan (Heartland) daha önemlidir. Rimland deniz deniz güçleri ile kara güçleri arasında bir tampon bölgedir.⁶⁴ Spykman Rimland'ı elinde bulunduran veya hâkim olan bir devletin Doğu Avrupa'ya hakim olacağını böylece Kalpgah'a da hakim konuma geleceğini ifade etmiştir. Ona göre Rimland, Kalpgah'tan daha öncelikli ve önemlidir. Zira deniz güçleri ile kara güçleri arasında bulunmaktadır.

Spykman Dünya'yı Mackinder'in ayırdığı gibi yaklaşık iki bölgeye ayırmış fakat Rimland olarak adlandırdığı hattın jeopolitik önemini daha fazla ön planda tutmuştur. Spykman'a göre merkez bölge yerine, merkez bölgeyi çevreleyen kuşağa hâkim olan, dünya adasına hâkim olur ve böylece dünyaya da hâkim olur. Balkanlar bölgesinden Çin'e kadar olan hattın (Rimland) esas hareket noktası olduğunu ileri sürmüş ve esas sorunun Asya ve Avrupa kıtasında kenar kuşak hattına kimin hâkim olacağı olduğunu belirtmiştir. Bu hattın ABD dışında bir gücün eline geçmesi durumunda ABD'nin çıkarlarının tehlikeye gireceğini söylemiştir. Mackinder'in kara hakimiyeti teorisinde belirtmiş olduğu tezinin yanlış olduğunu, doğru olanın "Kim Rimland'ı kontrol ederse, Avrasya'ya hükmeder; kim Avrasya'yı kontrol ederse Dünyaya hükmeder" şeklinde olduğunu söylemiştir.⁶⁵

⁶² Nicholas J. Spykman, "Geography and Foreign Policy, II", *American Political Science Review*, C.32, S.2 (Nisan 1938): 236, <https://doi.org/10.2307/1948667>.

⁶³ Tuathail, *a.g.e.*, 39.

⁶⁴ Nicholas John Spykman, *The Geography of the Peace* (Harcourt, Brace, 1944), 41.

⁶⁵ *A.g.e.*, 43.

Amerika Birleşik Devletleri 2.Dünya savaşının ardından Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisinin jeopolitik önerilerine göre şekillendirmiştir. Bu doğrultuda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı çevreleme politikası uygulamıştır. Bu amaçla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün kurulmasında başat rol oynamıştır. NATO aracılığıyla İskandinavya'dan Türkiye'ye kadar olan hattı kontrol etmeyi amaçlamıştır. Güneydoğu Asya'da ise Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) aracılığıyla, Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) aracılığıyla ise Türkiye'den Pakistan'a kadar olan hattı kontrol etmeyi amaçlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kenar kuşak üzerindeki bu askeri adımları, Spykman'ın jeopolitik teorisi üzerinden şekillenmiştir. Böylece Spykman'ın jeopolitik teorisinin pratikte uygulaması ABD'nin kenar kuşak üzerinde uygulamış olduğu politikalar ile gerçeklik kazanmıştır. Spykman'a göre olası bir kara ve deniz gücü çarpışmasında kenar kuşağa hâkim olan güç başarılı olacaktır.

2.5. Eleştirel Jeopolitik

Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde jeopolitik kavramı salt konum ve sınır gibi coğrafi özellikleri öne çıkaran tanımlamaların ötesine geçmiş ve yeni anlamlar ile ifade edilir olmuştur. Ekonomik, sosyal, askeri, teknolojik ve kültürel değerleri daha ön plana alan kuramlar ile geliştirilen, daha geniş bir bakış açısı ile incelenmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından jeopolitik algının değişmesi nedeniyle jeopolitik çalışmalar yeni bir söylem kazanmıştır. “Eleştirel Jeopolitik” olarak adlandırılan çalışmalar yeni bir düşünce algısı/biçimi oluşturmuştur.⁶⁶

Eleştirel jeopolitik teriminin ilk kullanımı 1970'li ve 1980'li yıllarda Simon Dalby tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶⁷ Soğuk Savaş sonrası girilen bu yeni süreçte ulusal çıkarı maksimize etmek hiçbir devletin taviz vermeyeceği bir öneme sahip olmuştur. Klasik jeopolitik teorilerin tek yönlü bakış açısı, küreselleşme sürecinin ve küreselleşmenin yarattığı karmaşık ilişkileri araştırmakta ve analiz etmede yetersiz olması, eleştirel jeopolitik teorisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁶⁸ Eleştirel jeopolitik kuram Uluslararası İlişkilerde 1980'li yılların sonunda neorealizm kuramının kendisine ve

⁶⁶Atay, a.g.m.,148-49.

⁶⁷ Simon Dalby, *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics* (New York, 1990), 179-80.

⁶⁸ Tugay Çiçek, “Jeopolitik Teoriler ve Stratejik Derinlik Analizi”, *Social Sciences Studies Journal*, C.5, S.35 (01 Ocak 2019): 2706, <https://doi.org/10.26449/sssj.1494>.

kuramın pozitivist metodolojisine bir tepki olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlara paralel olarak akademik çevreler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Gearoid Q Tuathail, Simon Dalby gibi kuramcıların öncülük ettiği bu yaklaşım, Edward Said, Micheal Foucault gibi akademisyenlerin görüşlerinden ve Frankfurt Okulu'ndan etkilenmiştir.⁶⁹ Eleştirel yaklaşımlar ve klasik jeopolitik arasında en temel farklılık ise, eleştirel yaklaşımların politik coğrafyaya kavramsal ve metodolojik olarak yeni bir katkı sunmasıdır.⁷⁰ Eleştirel jeopolitik, jeopolitik bilginin görünmeyen, bilinmeyen politikalarını ortaya çıkarmaya çalışır. Eleştirel jeopolitik, jeopolitiği, dünya haritasının sorunsuz bir tanımı olarak açıklamak yerine, jeopolitiği bir söylem ve uluslararası politikayı tanımlamanın kültürel ve siyasal bir yolu olarak ele almıştır.⁷¹ Eleştirel jeopolitik post-yapısalcılık, post-kolonyalizm ve feminizm gibi yaklaşımlardan da etkilenmiştir.⁷²

Eleştirel jeopolitik, hem klasik jeopolitiğe metodolojik düzeyde eleştirel bir yaklaşım sergilemiş hem de yeni mekân kavramsallaştırmalarının devlet merkezli bakış açısına karşı alternatif dil ve argüman oluşturulabileceğini savunmuştur. Farklı bir anlatımla ifade etmek gerekirse, eleştirel jeopolitik mekân kavramının dış politikanın değişmez unsuru olmadığını savunmuştur. Buna ek olarak eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin ulus-devlet paradigmasıyla bağının güçlü olduğunu ve bu paradigmanın mekân ile ilgili araştırma, yeniden üretme ve düzenleme yetisine sahip olduğunu ifade etmiştir.⁷³ Eleştirel jeopolitiğin önemli isimleri; Simon Dalby, Gearoid Q Tuathail ve John Agnew'dir. Simon Dalby'in "*Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*" adlı eseri, John Agnew'in "*Geopolitics: Revisioning World Politics*" ve daha sonra Stuart Corbridge ile ortaya koyduğu *Mastering Space* adlı eseri, Gearoid Q Tuathail'in 1996'da yayımlanan "*Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*" adlı eseri, eleştirel jeopolitik kuramın kuruculuğuna temel oluşturmuştur. Bu çalışmalarda Foucault'un bilgi/iktidar ilişkisi çözümlemesi ve söylem analizlerinin etkisi vardır.⁷⁴ Edward Said'in "söylem" in etkisini inceleyen *Oryantalizm* isimli eseri de eleştirel jeopolitik üzerine çalışanlar için önemli bir temel kaynak olarak yer

⁶⁹ Atmaca, a.g.m., 163.

⁷⁰ Klaus Dodds, *Global Geopolitics: A Critical Introduction* (Harlow, England ; New York: Pearson Prentice Hall, 2005), 28.

⁷¹ Gerard Toal, Simon Dalby, Paul Routledge, *The Geopolitics Reader* (London: Routledge, 2006), 3.

⁷² Murat Yeşiltaş, *Türkiye'yi Konumlandırmak: Jeopolitik Zihniyet ve Türkiye'de Ordu*, (Kadim - Politika Dizisi, 2012), 80.

⁷³ A.g.e., 83.

⁷⁴ A.g.e., 82-83.

almıştır.⁷⁵

1992'de John Agnew, Gerard Toal ile birlikte “Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy”⁷⁶ adlı bir makale yayınlamıştır. Makale eleştirel jeopolitik alanında çalışmaların artmasına neden olmuş ve Stuart Corbridge ile John Agnew “The New Geopolitics: The Dynamics of Geopolitical Disorder” isimli makaleyi yayınlamışlar ve bu çalışmalar eleştirel jeopolitik çalışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır.

Eleştirel jeopolitik yaklaşımın oluşmasında etkili olan eleştirel kuramı, çalışmalarının çıkış noktası olarak ele alan Robert W. Cox, pozitivistlere karşı olarak eleştirel yaklaşımı geliştirmiş ve dünyanın kökenin açıklanmasının ötesine geçmiş ve dünyanın dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁷ Eleştirel jeopolitiğin önde gelen yazarları, jeopolitiğin sosyal ve politik ilişkiler ile güç/bilgi arasındaki ilişkiler ile ilgili bir söylem olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gearoid Q Tuathail, Simon Dalby ve John Agnew gibi bu yaklaşımı benimsemiş olan yazarları için önemli olan görev, coğrafya ve siyasetin anlaşılmasında yanlış tanımlanmış varsayım ve anlayışları yenilemektense dünya politikasının teorilerini yorumlamaktır.⁷⁸

Özellikle post-yapısalcı ve postmodern düşünceden etkilenmiş olan eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin bilimselliğini, objektifliğini eleştirmiş ve reddetmiştir. Post-yapısalcı yazarlar olarak bilinen Michel Foucault (1926-1984) ve Jacques Derrida (1930-2004) gibi teorisyenlerin çalışmalarından etkilenen eleştirel jeopolitik, güç ve bilginin birbirinden ayıramayacağı gibi, coğrafi bilginde, siyasetin bir eyleme dönük faaliyetinde objektif veya ideolojiden bağımsız kalamayacağını ifade etmiştir. Bu anlamda eleştirel jeopolitik dilin jeopolitik ile olan ilişkisini önemsemiştir. Buradan hareketle, eleştirel jeopolitik çalışanlar, dili/jeopolitik söylemleri, çalışmalarında temel alarak hareket etmiştir. Eleştirel jeopolitik, söylemin/dilin metaforik kullanımının önemine vurgu yapmıştır. Metaforik kullanımda bilinmeyen

⁷⁵ Klaus-John Dodds, James Derrick Sidaway, “Locating Critical Geopolitics”, *Environment and Planning D: Society and Space*, C.12, S.5 (Ekim 1994): 517, <https://doi.org/10.1068/d120515>.

⁷⁶ Gearóid Ó. Tuathail, John Agnew, “Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy”, *Political Geography*, C.11, S.2 (01 Mart 1992): 190-204, [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(92\)90048-X](https://doi.org/10.1016/0962-6298(92)90048-X).

⁷⁷ John S. Moolakkattu, “Robert W. Cox and Critical Theory of International Relations”, *International Studies*, C.46, S.4 (01 Ekim 2009): 443, <https://doi.org/10.1177/002088171004600404>.

⁷⁸ Dodds, *Global Geopolitics: A Critical Introduction*, 29.

bilinen bir konsepte refere edilerek anlatılması/tanımlanması eleştirel jeopolitik için oldukça önemlidir.⁷⁹

Eleştirel jeopolitikçiler coğrafi bilgilerin politikada kullanımında objektif ve doğal olduğunu kabul etmeyerek, jeopolitiğin nesnel olarak üretilmeyeceğini ve jeopolitiğin kültürel, toplumsal ve politik olarak ortaya çıkartılan bir söylem olduğunu ve bu söylemlerden bağımsız olarak düşünölemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Eleştirel jeopolitik, “jeopolitik söylemleri” esas alarak uluslararası siyaseti mekânsal pratikler içerisinde incelemiş ve mekânsal olarak meydana gelen olayların semboller ve söylemler üzerinden hareketle ortaya çıktığını savunmuştur.⁸⁰

Gearoid Q Tuathail’e göre eleştirel jeopolitik, uluslararası ilişkiler ve coğrafya alanında kültürel, sosyal, toplumsal ve siyasal pratikleri analiz etmeye çalışan bilim adamlarının/akademisyenlerin çabası sonucu ortaya çıkmıştır. Eleştirel jeopolitik soğuk savaşın jeopolitik yaklaşımının etno-merkezci bakış açısını askıya alarak postmodern kuram aracılığıyla kendini dönüştürmüş ve Soğuk Savaş söylemlerine karşı postyapısalcı bir perspektif geliştirmiştir.⁸¹

Simon Dalby ve Gearoid Q Tuathail “Jeopolitiği Yeniden Düşünmek” (Rethink Geopolitics) isimli eserlerinde eleştirel jeopolitik ile ilgili yaklaşımlarını beş madde üzerinden açıklamışlardır.

- Simon Dalby ve Gearoid Q Tuathail’e göre jeopolitik klasik devletçi jeopolitik bakış açısından çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Klasik devletçi anlayışta tüm dış politika uygulamalarını çevreleyen jeopolitik, klasik devletçi anlayıştaki yerini mekansal pratikleri inceleyen bir yaklaşıma bırakmalıdır. Sonuç olarak eleştirel jeopolitik, devletin kültürel mitolojilerinden faydalanmalıdır.⁸²

- Eleştirel jeopolitik mekanın politik yapısının çeşitliliğine ve çokluğuna tanıklık etmiştir. Dolayısıyla bu durum eleştirel jeopolitiği karakterize eden ikinci argümandır. Eleştirel jeopolitik devletlerin gündelik yaşamlarını karakterize eden sınır çizme ve performanslarına önem verir. Eleştirel jeopolitik araştırma konularında geleneksel coğrafya ve jeopolitiğin aksine hem devletin kavramsal sınırları hemde temel uç sınırları, içeride ve dışarıdaki güvenliğin içerisinde yer alır. Dolayısıyla eleştirel

⁷⁹ Necat Anaz, “Siyasi Coğrafyada Disipliner Gelişmeler ve Türkiye’de Siyasi Coğrafya Çalışmaları”, *Sosyal Bilimlerde Yeni Eğilimler*. ed. Lütfi Sunar. (İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2015),197.

⁸⁰ A.g.e., 197-98.

⁸¹ Dalby ve Toal, *a.g.e.*, 2.

⁸² A.g.e., 3.

jeopolitik devletin “dışarıdaki” ile değil, “içeride”, “dışarıda”, “buradaki”, “oradaki”, “yerli” ve “ yabancı” sınırlarının oluşumunu/yapısını inceler. Eleştirel jeopolitik devletleri ve jeopolitiği sadece harita üzerinden okuma yaparak analiz ve inceleme yapmaz, görünenin ötesinde bir anlamlandırma ve analiz yapar.⁸³

- Eleştirel jeopolitik, jeopolitiği tekil olarak değil çoğulculuk olarak görür ve inşa eder. Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin klasik/geleneksel yaklaşımına dayanarak karar vericilerin uygulamakta olduğu jeopolitiği reddetmez ve sosyal, kültürel olgularıda kapsayarak jeopolitiği bütün olarak analiz eder. Eleştirel jeopolitik, bu bütünü üç kategoriye ayırarak inceleme yapar. İlki dış politika yapan bürokrasilerin ve devlet adamlarının yapmış olduğu ve “pratik jeopolitik” olarak isimlendirilirken ikincisi gazete, dergi, film vb. araçların oluşturduğu “popüler jeopolitik” ve üçüncü olarak yerel ve devlet dışı kurumların, strateji kuruluşlarının, akademisyenlerin yaptığı “resmi jeopolitik”dir.⁸⁴

- Eleştirel jeopolitik, çalışmalarında politik pratiklerin tarafsız olduğunu kabul etmeyerek başta dış politikadaki uygulamalar olmak üzere jeopolitik tarihi içerisindeki objektif bakış açısını reddeder. Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin bulunduğu konumu/coğrafyayı baskı altında tutmaya çalıştığını ifade eder.⁸⁵

- Eleştirel jeopolitik, jeopolitik kavramını kavramsallaştırırken var olan yerleşik/klasik düşünceyi daha geniş sosyo-mekansal bağlamda eleştirel bir bakış açısı ile teorize eder. Tarihsel olarak jeopolitik sorusu, her zaman toplumların ve devletlerin, teknolojik ağların ve bu ağların mekan ile ilişkisinin bir meselesi olmuştur. Klasik jeopolitiğin pratikte problem çözücü anlayışının devletçi bir bakış olduğunu ve devletlerin güç teknikleri ile bağlantılı olduğunu ifade eder.⁸⁶

Klasik jeopolitik için mekân kullanılabilir, yönetilen ve gücün var olup uygulandığı alandır. Klasik jeopolitiğin mekân anlayışında mekân vardır. Ancak, bu mekânın bir anlam ifade etmesi Batılıların bu mekân üzerinde bir hakimiyet kurması ile olur. Klasik jeopolitik anlayışta boş mekân olarak görülen bu alanlar batılılar sayesinde yeniden üretilmiştir. Ancak, eleştirel jeopolitik mekân kavramına klasik jeopolitikten farklı yaklaşarak mekânın mevcut olarak var olduğunu kabul eder. Eleştirel

⁸³ A.g.e., 3-4.

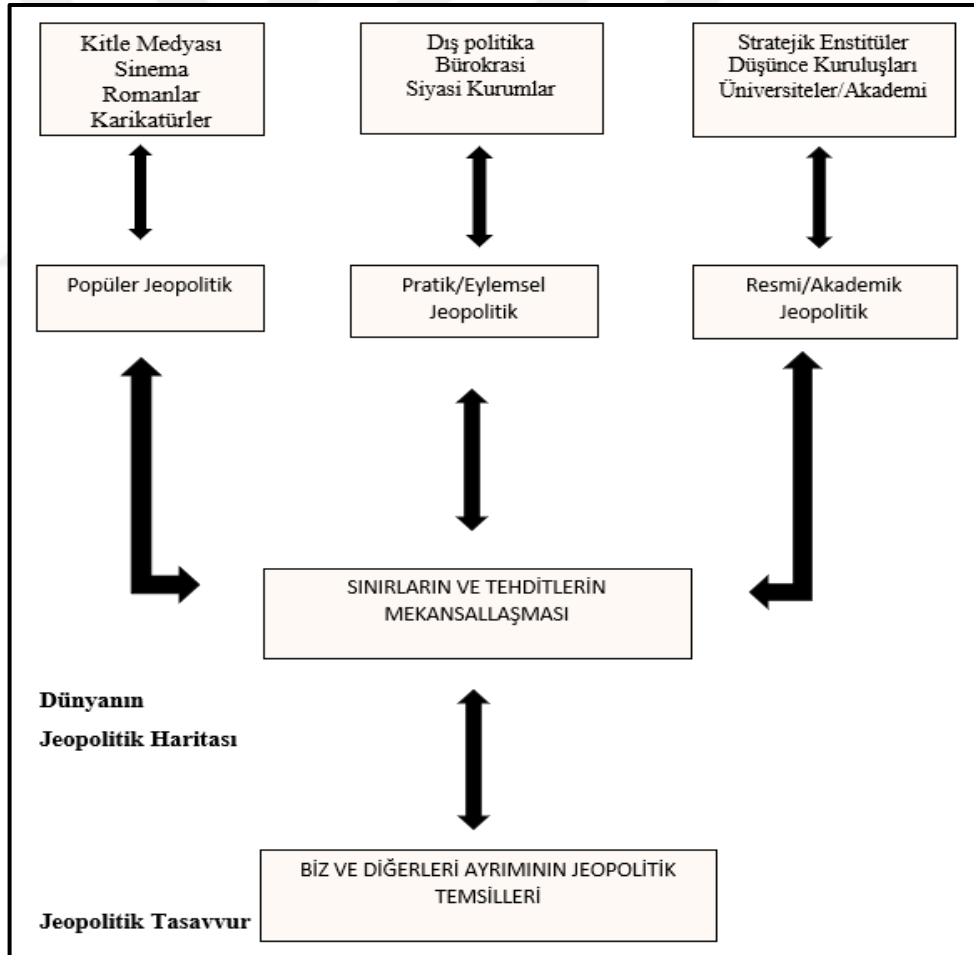
⁸⁴ A.g.e., 4.

⁸⁵ A.g.e., 5-6.

⁸⁶ A.g.e., 6-7.

jeopolitiğin mekân kavramına yaklaşımında mekân statik değildir. Eleştirel jeopolitiğin mekâna yaklaşımı ilişkiseldir ve mekânı zamanla birlikte ele alır. Zamanla üzerinde işlem yapılan/işlenen bir mekân görmektedir. Klasik jeopolitik ise daha çok sömürge amacıyla bakmakta olup değişmeyen bir mekân tasavvur etmektedir.⁸⁷ Güç ve gücün özelliklerine önem veren klasik jeopolitiğin aksine, eleştirel jeopolitik daha barışçıl ve çözüm odaklıdır. Eleştirel jeopolitik küresel siyaseti belirli bir kapsama oturtarak ele alır. Bilgi ve iktidar arasında bağı inceleyen eleştirel jeopolitik söylem analizi yapmakta ve sosyal ve siyasal olayları daha geniş bir bakış açısı ile analiz etmektedir.

Eleştirel jeopolitik klasik jeopolitik tarafından belirtilen ve oluşturulan mekânsal kimliklerin sınırlarını sorgular ve klasik jeopolitiğin objektif bakış açısını sorunsallaştırır. Eleştirel jeopolitik, jeopolitiği üç farklı düzeyde analitik olarak ele alır.

Şekil 2.3: Temsili Pratikler Düzeni Olarak Jeopolitiğin Eleştirel Teorisi.

⁸⁷ Büşra Ağralı, “Eleştirel ve Popüler Jeopolitik Bağlamında İran”, (Yüksek Lisans Tezi, İslam Ülkeleri ve Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Marmara Üniversitesi), 24.

Bunlardan ilki olan, resmi jeopolitik aynı zamanda formal jeopolitik olarak da isimlendirilmekte ve resmî kurumların/kuruluşların, strateji kuruluşlarının incelediği alanı kapsamaktadır. İkincisi popüler jeopolitik olarak adlandırılan ve sosyal, kültürel bir boyutta jeopolitiğin gündelik kullanımını kapsayan jeopolitiktir. Üçüncüsü dış politika uygulaması olarak, bürokrasi ve siyasi kurumlar tarafından uygulanan pratik/eylemsel jeopolitiktir.

Formal jeopolitik olarak da isimlendirilen resmi jeopolitik strateji kuruluşlarının, entellektüellerin ve kurumların incelediği alanları kapsamaktadır. Resmi jeopolitik ile eleştirmenlerin, yorumcuların ve akademisyenlerin klasik jeopolitik ile bağlantılı olarak jeopolitiksel realist politikaları devlet kurumlarına nasıl sundukları incelenir. Düşünce kuruluşları ve akademisyenler bu grup içerisinde yer alır. Bu nedenle resmi jeopolitik entelektüel nitelikte yazılmış rapor ve yazıları inceler.⁸⁸

Pratik jeopolitik, dış politika meselelerinde konu olan coğrafi konular ile ilişkili olup dış politika da karar verme sürecini etkileyen coğrafi bakış açılarının nasıl etkilendiği ile ilgilenir. Pratik jeopolitiğin uygulamaları resmi olmayıp çoğunlukla bilgi ve tecrübeye dayalıdır. Toplumun ortak bir kimlik oluşturmalarını sağlamak içi pratik jeopolitik kullanılmaktadır.

Pratik/Eylemsel jeopolitik güncel dış politika da diplomatların eylem ve söylemlerini içerir. Dış politika da görev yapan bürokratların ve siyasi liderlerin faaliyetleri bu kapsamda ele alınabilir. Pratik jeopolitiğin çalışması açısından emekli büyükelçi ve devlet adamlarının yayınlamış oldukları hatıratlar önemli bir çalışma imkânı sağlamaktadır.⁸⁹ Popüler jeopolitik, dış politikada devletin görev ve sorumlulukları ile kamuoyu fikri, ulusal bilinci oluşturmaya yönelik kültürel olaylar ve devlete yönelik tehlike söylemi gibi gündelik popüler algılar üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla popüler jeopolitiğin araştırma/inceleme alanı içerisinde sözlü ve görsel tüm medya ile yazılı materyaller bulunmaktadır.

Popüler jeopolitiğin oluşturulmasında medya ve siyasi elitlerin akademisyenlerin etkisi oldukça etkilidir. Popüler jeopolitiğin inceleme alanında bulunan internet, film, sinema, sosyal medya, yazılı ve görsel tüm haber ve iletişim kaynaklarını

⁸⁸ Anaz, a.g.e.,199.

⁸⁹ A.g.e.

incelemesinin nedeni bu tür kaynakların insanları nasıl temsil ettiğini, nasıl yansıttığını analiz etmektir.

Popüler jeopolitik devletlerin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için yapılan politikaları meşrulaştırmaya çalışmakta ve popüler jeopolitik bu amaçla bir araç olarak kullanılmaktadır. Üretilen filmler, video oyunlar popüler jeopolitik için birer kaynak oluşturmaktadır.⁹⁰

Popüler jeopolitik, devletin bulunduğu konumun ve coğrafi konumlandırılmasının, devletin yapmaya çalıştığı politik kültür tarafından nasıl şekillendirildiğini ve sonuç olarak jeopolitik söylemlere toplumun/halkın nasıl rıza gösterdiğini analiz eder.⁹¹ Popüler jeopolitik topluma bir kimlik kazandırmayı amaçlar ve bunu tehdit algısı üzerinden yapar. Tehdit algısının kamuoyu tarafından kabulünü ve pozitif bir algı oluşmasını sağlamaya çalışır. Böylece toplum güvenikleştirmeye rıza gösterir ve ortak bir kimlik oluşumu sağlanır. Bu kimlik oluşumunda popüler jeopolitik bir temel teşkil eder ve belirleyici olur.⁹²

⁹⁰ Jason Dittmer ve Nicholas Gray, “Popular Geopolitics 2.0: Towards New Methodologies of the Everyday”, *Geography Compass*, C.4, S.11 (2010): 1664, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2010.00399.x>.

⁹¹ Joanne P. Sharp, “Hegemony, Popular Culture and Geopolitics: The Reader’s Digest and the Construction of Danger”, *Political Geography*, Critical Geopolitics, C.15, S.6 (01 Temmuz 1996): 557-70, [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(96\)00031-5](https://doi.org/10.1016/0962-6298(96)00031-5).

⁹² Simon Dalby, *Critical Geopolitics and Security* (Routledge Handbooks Online, 2010), 56, <https://doi.org/10.4324/9780203859483.ch6>.

3. ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA ŞEHİR JEOPOLİTİĞİ

3.1. Şehir Jeopolitiği

Dünya nüfusunun büyük bir bölümünü barındıran şehirler, güvenlik açısından en hassas bölgelerin başında sayılmaktadır. İnsanlar tarihsel süreç boyunca barınma ve korunma içgüdüleriyle bir araya toplanmış ve şehirler kurmuşlardır. Ancak, şehirlerin büyümesi ve nüfusun artması güvenliğin sağlanması için gereksinimleri arttırmıştır. Şehirlerin artan nüfusu, şiddet, işsizlik, yoksulluk, suç, terör vb. sorunların artması sonucunu doğurmuştur.⁹³

Soğuk Savaş döneminde şehir üzerine savaş doktrini çok fazla ilgi görmemiş ve batılı askeri literatürde sönük kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde şehir savaşının açıkça irdelendiği çalışmalar olsa da ABD 2. Dünya Savaşı'ndan kalan askeri yaklaşımlarını devam ettirmiştir. Bu yaklaşım daha çok şehri tecrit etme, koruma ve tamamen yok etme üzerine kurulmuştur. ABD bu nokta da sistemli bir şekilde şehirleri yok etme yöntemleri uygulamıştır.⁹⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni savaş ve çatışmalarında şehirler kilit rol oynamaya başlamış ve şehirlere yönelik tutum değişmeye başlamıştır. Şehirler Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasal olayların, politik şiddetin, isyanların ve etnik çatışmaların merkezi olmuştur. Savaş da diğer her şey gibi şehirleşmiş ve şehirler yeni çatışma alanları olmuştur.⁹⁵ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ideolojik çatışmalar yerini yeni ve çok farklı çatışma ve siyasal bölünmelere bırakmıştır. Etnik ve dini çatışmalar artmış, köktenci dini ve siyasal örgütlerin sayısı çoğalmış ve devlet otoritesinin zayıfladığı,

⁹³ Şafak Kaypak, "Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik", *The Journal of Academic Social Sciences*, S. 33, (01 Ocak 2016): 36, <https://doi.org/10.16992/ASOS.3475>. : 36

⁹⁴ Graham, a.g.e., 153.

⁹⁵ Saskia Sassen, "Governance hotspots: Challenges we must confront in the post September 11th world." içerisinde, Ken Booth ,T. Dunne, ed., *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order* (Palgrave Macmillan UK, 2002), 313-24'den aktaran Stephen Graham, *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* (Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008), 4.

baskıcı rejimlerin arttığı, ağır silahlara erişimin daha kolaylaştığı, nüfusun şehirlerde daha fazla yoğunlaştığı, şehir içerisinde ki kolluk kuvvetlerinin askerileştiği bir döneme girilmiştir. Küreselleşme ile birlikte şehirler ekonomik, siyasal, sosyal ve nüfus gibi konular nedeniyle artık daha fazla ön plana çıkmış ve aynı anda sorunların ve çözümlerin merkezi olmuştur.

Şehirlerde giderek artan ekonomik ve diğer rekabet alanları ile birlikte, gelir dağılımında eşitsizlik, artan nüfus ve yaratmış olduğu sorunlar, artan siyasal ve toplumsal olaylar, etnik ve dini çatışmalar, terör faaliyetleri şehirleri yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir alan olmaktan çıkartmıştır. Şehirlerde ki bu yeni dönem ulusal ve uluslararası düzeyde yeni güvenlik risk ve tehditlerini beraberinde getirmiştir.⁹⁶ Geleneksel olarak güvenlik kavramı askeri araçların kullanılması yöntemiyle devleti ve tüm toprakları savunma zorluğu ile bağlantılı olmuştur. Geleneksel anlamda güvenlik her şeyden önce devletin askeri gücünü artırma ve kullanma kapasitesi ile ilişkilidir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından güvenlik kavramı ve güvenlik analizlerinin boyutları çeşitlenmiştir. Ekonomik, sosyal, çevresel güvenlik, siber güvenlik, gıda güvenliği, uzay güvenliği vb. konular yeni güvenlik analiz boyutları olarak ortaya çıkmıştır. Güvenlik analizleri sadece belirli alanların dışına çıkmış ve ulusal ve uluslararası güvenliğin yanı sıra coğrafi analizlere de odaklanmaya başlamıştır. Diğer bir ifade ile artık kent (şehir) güvenliği yeni bir güvenlik konusu olmuştur.⁹⁷

Modern şehirler, politik ve ekonomik güç merkezleri olmanın yanı sıra altyapı, yatırım, inovasyon ve diğer faaliyetlerin yoğunlaştığı nüfusun toplandığı önemli merkezler olmuştur.⁹⁸ Askeri alandaki teknolojik ilerleme özellikle taktik ve operasyonel seviyede savaş modellerinde değişim yaratmıştır. Buna ek olarak savaş ve çatışma ile ilişkisi en az olan şehirlerin dahi askerileştiği bir dönem oluşmuştur. Şehirler artık her türlü şiddetin ve isyanın merkezi olmuş, terör faaliyetlerinin hem kaynağı hem de hedefi haline gelmiştir.

Şehir seviyesinde güvenlik alanında son zamanlarda çok sayıda kavram ortaya çıkmıştır. En önemli kavramlardan birisi yoğun nüfus ve geniş bir altyapıya sahip

⁹⁶ Mehmet Cem Oğultürk, Güngör Şahin, "Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.23 (28 Aralık 2020): 418, <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>.

⁹⁷ Katarína Svítková, "Contemporary Security From The Urban Standpoint: Cities in The Face of Risks and Threats", *Journal of the Spanish Institute of Strategic Studies*, S.3 (2014): 2.

⁹⁸ A.g.m., 3.

bölgelerde ve şehirlerde kullanılan askeri teknoloji ile ilişkilidir. Askeri şehircilik olarak da bilinen bu kavram aslında yeni değildir.⁹⁹ Askeri alanda şehirler güç merkezi, sembolik önem taşıması, jeopolitik konumu gibi nedenlerden dolayı her zaman stratejik öneme sahip olmuşlardır. Dünya genelinde nüfusun şehirlerde toplanması nedeniyle birçok çatışma ve savaşın şehirlerde meydana geldiği öngörülmektedir. Tarihsel olarak baktığımızda Stalingrad (1942-3), Berlin (1945), Beyrut (1980), Mogadişu (1991), Kosova (1999), Çeçenistan Grozni (1994), Saraybosna (1992-5), gibi şehirler çatışma alanları olmuştur. Günümüzde Afganistan, Irak, Suriye ve Yemen gibi ülkelerin büyük ve önemli şehirleri çatışmaların en yoğun olduğu alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Suriye ve Irak iç savaşlarında birçok şehir tahrip olmuş ve yeniden inşa edilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.¹⁰⁰

Şehirlere yönelik göç ve iç savaşlar günümüzde şehirleri daha hassas ve kırılgan hale getirmişlerdir. Artan şehir nüfusu, etnik ve dini farklılığı arttırmış ve yeni sorunları ortaya çıkartmıştır. Şehirler farklı grupların faaliyet yürüttüğü bir alan haline gelmiş ve ayaklanma, grev, isyan ve toplum eylemlerin merkezi olmuştur. Şehirler ülke içerisinde bulundukları konum ve nüfus gibi yapıları nedeniyle iç savaşlarda stratejik öneme haiz olmuş ve bir şehrin kaybedilmesi veya elde tutulması ülkenin geleceği açısından en belirleyici unsur olarak ortaya çıkmıştır. İç savaş yaşayan ülkelere yönelik uluslararası yabancı savaşçıların ve terör unsurlarının hareketliliği ve daha sonra vatandaş oldukları ülkelere geri dönmeleri şehir güvenliğinin küresel boyutta ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu durum küreselleşme ile birlikte artan insan hareketliliğinde daha da artmış ve sınırların güvenliği ve gözetlenmesi yeni güvenlik yaklaşımlarını beraberinde getirmiştir.

Şehir güvenliği ve şehir jeopolitiği üzerine oldukça az olmakla birlikte sayıca artan bir literatür mevcuttur. Stephan Graham şehir jeopolitiği konusunda en öne çıkan ve çalışmaları ile alana öncülük etmiş ve “*Cities, War And Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*” adlı eseri ile şehir jeopolitiği kavramını ilk kez jeopolitik literatürü içerisinde ortaya koyan olmuştur. Kitabında jeopolitik çalışmalarının merkezine

⁹⁹ Alice Hills, "Continuity and Discontinuity: The Grammar of Urban Military Operations" ed. Stephen Graham, *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* (Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008), 235.

¹⁰⁰ Sökmen, *a.g.e.*, 201-21.

şehirleri mahalleri ele alırken savaşın, terörün ve şiddetin şehir üzerinde ki etkisini irdelemiştir.¹⁰¹

Modern şehirlerin artan ekonomik ve stratejik değeri ile devletlerin konumları sarsılmış ve küreselleşme ile birbirine bağlı şehirlerin etkisi daha da artmıştır. Şehir güvenliği, ulusal ve uluslararası güvenliğin yanı sıra yeni tehditler, yeni teknolojiler ve şehirleşme ile ilişkili olarak daha karmaşık ve yerelden küresele bağlantılı bir noktaya gelmiştir.¹⁰²

Büyük metropol şehirlerin artmasına bağlı olarak geleneksel jeopolitik kavramına alternatif kavramlar çıkmaya başlamıştır. Geleneksel jeopolitik kavramında egemen devletler başrolde iken yeni jeopolitik yaklaşımda şehir jeopolitiği kavramı ön plana çıkmıştır. Şehirleşme ile nüfus artışı ve küreselleşme süreciyle birlikte bazı şehirler bulundukları ülkeye göre daha fazla ön plana çıkmış ve daha büyük önem kazanmıştır.¹⁰³

Çok boyutlu güvenlik yaklaşımları, merkezi yönetimler, akademi, sosyal hizmetler, eğitim vb. konuları kapsamakta ve bütünsel planlamalardan oluşmaktadır. Şehir güvenliği sadece terör vb. konular değil asayiş, organize suçlar, çevresel olaylar, iklim değişikliği ve benzer konular üzerinden tehdit altındadır. İnsan ve çevre kaynaklı doğal felaketlerde artık şehir güvenliğini tehdit eden faktörler arasındadır.¹⁰⁴

Göç ve göçle gelen sorunlar şehirler için en çok güvenlik tehdidi oluşturan unsurlar arasındadır. Göç; sosyolojik, ekonomik, dini, etnik ve daha birçok farklılığı beraberinde getirmektedir. Özellikle göç alan şehirler açısından bakıldığında, artan şehir nüfusu ve gelişen teknolojik imkanlar ile daha çok hız kazanan insan hareketliliği yeni sorun ve sonuçlar doğurmuştur. Etnik ve dini farklılık, artan işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik şehir güveninin sorunlarının başında gelmektedir. Bu nedenle şehir güvenliği salt askeri veya polisiye bir bakış açısı ile hareket ederek çözülecek sorunların ötesinde sosyal ve ekonomik sorunları barındırmaktadır. Şehirlerde yaşanmakta olan güvenlik sorunları sadece göç ve göçe

¹⁰¹ Siami, Q. ve Abadi, H.K. (2008). Urban Geopolitics and Violence to Iranian cites, Critical theory of urban destruction in Iraq war with Iran”, https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Urban+Geopolitics+and+Violence+to+Iranian+cites&hl=tr&as_s_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar’den aktaran Mehmet Cem Oğultürk ve Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 Aralık 2020, 135-51, <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>., 422

¹⁰² Stephen Graham, *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* (Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008),4.

¹⁰³ “Svitková, a.g.m., 6.

¹⁰⁴ Oğultürk ve Şahin, a.g.m., 419.

dayalı sonuçlar üzerinden açıklanmamakta ve tek bir nedene bağlanmamaktadır. Göç ile şehirlere gelen insanlar şehir ortamına ayak uyduramamakta ve gecekondulaşma tarzı bir hayata başlamaktadır. Böylece şehrin kenar mahalleleri oluşmakta ve burada ki nüfus şehirli nüfusa dönüşmemektedir. Diğer yandan burada yaşayan insanlar içinde bulundukları yalnızlık ve yabancı olma duygusu nedeniyle din, dil, kültür vb. farklılıklar nedeniyle kimlik, din, dil ayrımına dönük davranışlar sergileyebilmektedir. Bu nokta da ayrımcılık başlamakta ve bu durum çok boyutlu bir güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. Göç ile birlikte şehirlere hareket eden nüfus, artan uluslararası iletişim, finanslar faaliyetler, yaşam tarzları gibi konular nedeniyle farklı bir hayat ile karşılaşmaktadır. Bu durumda birey kimliğini kaybetmekte ve uyum sorunu yaşamakta, beklentilerini hayata geçirememekte ve psikolojik olarak boşluğa düşmektedir. Birey kendisini ötekileştirerek toplumdan soyutlamakta ve bunu daha sonra gruplaşarak devam ettirmektedir. Böylece ortaya ötekileşmiş, toplumdan kendisini ve ailesini soyutlamış, şehir içerisinde ki gelişmelerden ve faaliyetlerden uzaklaşmış bir grup ortaya çıkmaktadır. Oluşan grup kimliği etnik, dini, dil ve kültürel kodlardan beslenerek perçinleşmekte ve daha sonra siyasal ve toplumsal bir güvenlik sorununa dönüşmektedir. Bu süreç devam ederek şehir içerisindeki uyumsuzluğu arttırmakta ve sosyal, ekonomik, güvenlik gibi alanlarda yeni sorunları doğurmaktadır. Hızla büyüyen bir şehir için büyümenin plansız ve kontrolsüz gerçekleşmesi yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Gecekondulaşma, farklı etnik ve dini grupların kendi içerisinde gruplaşarak ayrımcılığa gitmesi ve gettolaşma gibi sorunlar en öne çıkanlardır. Ayrıca kayıt dışı ekonomi dediğimiz faaliyetler, suç ve şiddet artışı gibi sorunlarda eklenebilir. Şehirlerin büyümesi kontrol mekanizmalarının da zayıflamasına ve yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Askeri şehircilik ve şehir jeopolitiği kavramları bu nokta da devreye girmekte ve temel güvenlik gereksinimlerinden uluslararası güvenlik konularına kadar hemen her alanı kapsamaktadır.¹⁰⁵ Şehirler dinamik ve karmaşık bir yapıya sahiptir ve dünya üzerinde var olan her şehrin kendi özel yapısı, özelliği ve coğrafî, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi bir kimliği bulunmaktadır. Her şehir dünya üzerinde belirli konularda ön plana çıkmaktadır. Bu belirgin özellikler içerisinde üçü oldukça belirgin olup ve bu özelliklerden ikisi fizikseldir.

¹⁰⁵ Graham, *a.g.e.*, 15.

Şehir içerisinde bulunan binalar ve bu binaların çevresel durumları, sokaklar, yollar, altyapı tesisleri ve şehrin hava sahası fiziksel yapıyı oluşturmaktadır. Şehir altyapısı ise fiziksel ve servis adıyla ikiye ayrılır. Fiziksel altyapıyı ulaşım altyapısı, devlet binaları okullar, hastaneleri içermektedir. Servis altyapısı ise elektrik, doğalgaz, sağlık ve polis gibi hizmete dayalı altyapılardır.¹⁰⁶ Modern dönemde şehirlerin yukarıda sayılan altyapıları güvenlik açısından hassas hale gelmiş ve saldırılara karşı mevcut savunma imkân ve kabiliyetlerin yetersizliği sorgulanır olmuştur. Ayaklanmalar, iç savaşlar, isyanlar ve terör eylemleri için stratejik öneme sahip alanlar olmuştur.

Dolayısıyla bu tür şehir merkezlerinde askeri operasyonlar düzenlemek savunma mekanizması kurmak maliyetli ve çok boyutlu hale gelmiştir. Şehirlerin elde tutulması veya kaybedilmesi sivillere zarar vermesinin yanı sıra iç savaş yaşayan ülkelerde savaşın gidişatına yön vermektedir. Şehirleşmenin artması ile terör örgütleri şehir içerisine yönelik faaliyetlerini arttırmış ve şehirler hedef haline gelmiştir. Şehirlerin altyapılarından hizmet amaçlı tüm faaliyetleri terör örgütlerinin yeni hedefleri olmuştur. Şehirlerin altyapılarında elektrik, kanalizasyon, iletişim ve ulaşım altyapıları savaş alanlarına dönüşmüştür.

Terör örgütleri şehirlerin kalabalık nüfusu ve karmaşık yapısı nedeniyle hareket özgürlüğü kazanmış ve şehir içerisinde kendini daha kolay kaybettirme imkânı bulmuştur. Şehirler terör örgütleri için eylem alanı haline gelmiş ve ses getirecek eylemlerin hedefi olmuştur. Terör örgütü için evler içerisinde saklanma, tuzaklama yapma, sokaklarda sokak savaşı yapma, işlek cadde ve meydanlarda bombalı saldırılar yapma gibi saldırılar rutin eylem tarzına dönüşmüştür. Şehirlerin kalabalık yapısı, etnik ve dini yapısındaki farklılık, kültürel ve sosyal farklar terör örgütlerinin şehirlerde faaliyet yürütmesine ve kendine yer bulmasına imkân vermekte ve bu farklılıklar terör örgütü tarafından istismar edilmektedir.

Terör örgütleri şehrin ekonomik ve sosyal dokusundan faydalanarak eleman temin etmekte ve faaliyet alanını genişletmektedir. Dolayısıyla şehirlere kayan çatışmalar nedeniyle yeni bir güvenlik yaklaşımı gerekmektedir. Bu nokta da şehirlerde askeri operasyon yapmak klasik konvansiyonel askeri operasyonların haricinde bir doktrin gerektirmektedir. Özellikle farklı coğrafyalarda, kendi ülkesinin toprakları dışında operasyon yapmak zorunda kalan askeri birlikler için şehirlerde operasyon yapmak

¹⁰⁶ The Joint Staff, "Doctrine for Joint Urban Operations Joint Publication 3-06, (16 September 2002)", 5-6, https://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp3_06%2802%29.pdf. [Erişim Tarihi: 23.01.2021].

oldukça maliyetli hale gelmektedir. Ayrıca şehirlerin niteliği, siyasi, coğrafi, jeopolitik ve ulaşım iletişim gibi özelliklerden hangisi ile ön plana çıkmış olması, o şehre yönelik saldırı tarzlarını ve savunma stratejilerini etkilemektedir.

Terörizmin artması, örgütsel suçların şehirlerde artarak yoğunlaşması, iç savaşların artması ve şehirler arasındaki bağın araştırılması ihtiyacı; küresel şehirlerin jeopolitik çatışma alanı haline gelmesi, meskûn mahal muhaberesinin gerekliliği, siyasal ideolojik şiddet içeren olaylara karşı strateji geliştirilme ihtiyacı özellikle 2000’li yıllardan sonra şehir jeopolitiği yaklaşımının artmasının ana nedenlerini oluşturmuştur. Jeopolitiğin iki ana özelliğini açıklamak peşinde olan şehir jeopolitiğine göre bir tarafta jeopolitik belirli bir zümre ve yapıyla limitli olmayan bir konudur. Bunun haricinde şehirlerarası meydana gelen rekabet (ekonomik, sosyal, turizm vb.) ülke sınırları içerisinde hem şehirler arasında hem de semtler arasında devam etmektedir. Şehir jeopolitiği aynı zamanda mahalleler, ilçeler ya da şehrin farklı bölgeleri arasındaki ilişki ve rekabeti analiz eder. Bu nedenlerden dolayı şehir jeopolitiği siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji, şehir planlama, tarih, mimari, güvenlik, jeopolitik, strateji, coğrafya ve askeri bilimlerin bir bileşiminin sonucu olarak tanımlanabilir.¹⁰⁷

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Şehirler ve Terörizm

Küresel şehir nüfusu 1900’de sadece %13 iken 1950’de yaklaşık %30’ a yükseldi. 2008 yılında yaklaşık 3,3 milyar insanın şehirlerde yaşaması nedeniyle tarihte ilk kez şehirlerde yaşayanlar dünya nüfusunun yarısını geçmiştir. 2050 yılına kadar küresel nüfusun yaklaşık üçte ikisinin şehirlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Şehirleşme ve nüfus artışı aynı yönde ilerlerken, bu süreçler farklı bölgelerde aynı şekilde gerçekleşmemektedir.¹⁰⁸ Küreselleşme süreci bu farklılığın temel nedenlerinden biri olmuştur. Zira küreselleşme Dünya’nın her yerinde aynı oranda değişim ve dönüşüme neden olmamıştır.

Soğuk savaş sonrası değişen uluslararası ortam ve küreselleşme sürecinin hız kazanması ile birlikte hemen her alanda değişim ve dönüşüm yaşanmıştır.

¹⁰⁷ Oğultürk ve Şahin, a.g.m., 423.

¹⁰⁸ UNHABITAT, World Cities Report 2016 – Urbanization and Development: Emerging Futures,’den aktaran Margarita Konaev, “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”, The Institut Français des Relations Internationales, (2019):18, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf.

Küreselleşme sürecini ele alarak, bu süreç ile paralel bir şekilde ilerleyen ve değişen güvenlik sorunlarının şehir ve şehir güvenliği bağlamında ele alınması gerekmiştir.

Modern zamanda ulus devlet yapısı klasik güvenlik yaklaşımı üzerine bina edilmiştir. Toplumun varlığına dönük dış kaynaklı tehditlere karşı ülkenin savunulması devletin en temel görevi ve varlık nedeni arasında sayılmıştır.¹⁰⁹ Ulus devlet güvenliği dış kaynaklı tehdit üzerinden hareketle açıklamış ve güvenlik ile ilgili politika ve stratejilerini buradan hareketle geliştirmiştir. Küreselleşme ile birlikte güvenlik sadece ulus devlet ve uluslararası güvenlik alanıyla sınırlı kalmamış bireyin güvenliğinden çevre güvenliğine kadar geniş bir alanı kapsar hale gelmiştir. İletişim ve haberleşme imkânının artması uluslararası ilişkilerde devletlerin işlevine her ne kadar olumlu katkı yapmış olsa da otoritelerinin sarsılmasına, sorgulanmasına da zemin oluşturmuştur. Güvenlik devletin tekelinden çıkarak toplumun her alanını ilgilendirir hale gelmiştir. Soğuk savaş sonrası küreselleşme süreci aynı zamanda terör örgütlerinin eleman kazanma faaliyetinden eylem tarzlarının çeşitlenmesi ve gerçekleştirilmesine kadar farklı imkân ve kabiliyet kazandırmıştır.

Küreselleşmenin ortaya çıkartmış olduğu güvenlik risklerinin en başında istikrarsızlık ve çatışmanın hızlı yayılması olabilir. Devletler arasında ekonomik ve siyasi sınırların etkisinin azalması ülkeleri ve ekonomilerini birbirine bağımlı hale getirmiş ve bu durum yaratmış olduğu kolaylık kadar sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu bir ülke veya bölgede ortaya çıkan bir ekonomik veya sosyal krizin hemen diğer ülkelere, bölgelere ve şehirlere yayılması riskini arttırmıştır.¹¹⁰ Bu durum bir ülkenin veya ülke içerisinde bulunan şehrin güvenliğinin klasik güvenlik anlayışıyla çözümlenemeyeceğini göstermiştir. Şehir güvenliği hem ulusal hem de uluslararası bir konuya dönüşmüş ve şehrin ulusal ve uluslararası alandaki ekonomik ve sosyal potansiyeli bu nokta da etkili olmuştur.

Artan işsizlik, uluslararası göç düzensiz göç ve bu göçün yarattığı sorunlar, salgın hastalıklar, gelir dağılımında ki eşitsizliğin artması, insan kaçakçılığı, uluslararası

¹⁰⁹ Davut Ateş, “Küresel şehirde güvenlik sorunu”, *Odtü Geliştirme Dergisi*, S.36 (2009): 3.

¹¹⁰ Erinç Yeldan, Kıvılcım M. Özcan ve Ebru voyvoda, “Dynamics of Macroeconomic Adjustment in a Globalized Developing Economy: Growth, Accumulation and Distribution, Turkey 1969–1998.”, *Canadian Journal of Development Studies*, C.22, S.1, (2001), 153'den aktaran Mehmet Murat Gürel, *Küreselleşen Dünya ve Terörizm*, (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 21

terörizmin artması, nükleer tehdit benzeri küresel sorunların artması klasik güvenlik anlayışının çözüm konusunda yetersizliğini ortaya koymuştur. Şehir güvenliği açısından baktığımızda yukarıda bahsedilen yeni güvenlik sorunlarının büyük bölümü şehirler üzerinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla şehir güvenliği için klasik bir güvenlik yaklaşımı yetersiz kalmaktadır. Küreselleşme öncesi dönemde sınırların ve güvenlik anlayışının devlet merkezli olduğu devlet dışı sosyal, ekonomik ve güvenlik alanında aktör sayısı oldukça az olup bu tür alanlar devletin tekelinde bulunmaktaydı. Ancak, soğuk savaşın sona ermesi uluslararası örgütlerin sayısının artmasına, bu örgütlerin hareket özgürlüğü edinmesine katkı sağladı. Bu örgütler güvenlik alanından ekonomik, sosyal ve çevreye kadar hemen her alanda varlık göstermeye başlamış ve etkin bir şekilde uluslararası alanda varlık göstermeye başlamışlardır. Devlet dışı aktörlerin sayısının artması aynı zamanda terör örgütlerinin farklı fraksiyonlarının artmasına da imkân sağlamıştır. Dil, din, kültür ve etnik farklılık bu tür örgütlerin var olabilmek için kullandığı argüman olmuş ve bu durum farklı etnik, dil, din ve kültürleri bir arada barındıran şehirler için en önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir. Özellikle iç savaş yaşayan ülkelerde şehirlerin durumu hem sosyolojik açıdan hem de operasyonel açıdan oldukça öneme haizdir. Orduların veya özel askeri şirketlerin şehirlerde operasyonel varlığı için, şehirlerin karmaşık yapısı, nüfusu, coğrafi konumu, dünya üzerinde ki konumu ve ekonomik faaliyet farkı nedeniyle önemlidir.

Küreselleşme sürecinin terörizme, hedefine ulaşma konusunda kolaylık sağlaması da önemli bir sorundur. Modern zamanda terör örgütleri hedeflerine kolaylıkla ulaşabilmekte, daha fazla kitleye hitap edebilmekte, daha fazla ses getirecek eylemler gerçekleştirebilmektedir. Terörizmin bu avantajı özellikle şehirleri terörün her türlüüne karşı hassas hale getirmiştir.

Küreselleşmenin baskın etkisi sonucu geleneksel kültür zayıflamaya başlamış ve terörizm küreselleşmenin etkisiyle küresel bir organizasyon kurma imkânı bulmuştur. Böylece Dünya üzerinde daha hızlı hareket edebilme ve eylem gerçekleştirme potansiyeli kazanmışlardır. İnsanların, sermayenin ve ürünlerin serbest bir şekilde dolaşımı uluslararası ticaretin daha rahat ve kolay yürütülmesinin yanı sıra terörizmin, uluslararası suç örgütlerinin de kolay hareket edebilmelerini sağlamıştır.¹¹¹

¹¹¹ “Küreselleşme ve Küreselleşmenin Türkiye’ye Etkileri”,10, https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/kuresellesme_ve_kuresellesmenin_turkiyeye_etekileri__90cfb9fc-3937-4eb0-b188-5bec1dbf4a27.pdf. [Erişim 31.01.2021].

Küreselleşme ile terörizm kavramı da uluslararası hale gelmiş ve terör örgütleri farklı milletlerden eleman temin etme imkânı bulmuştur. Bu durum tehdidin kaynağını ve belirli bir düşman kavramını belirsizleştirmiştir. Küreselleşme ile şehirler daha fazla ön plana çıkmış ve siyasal, ekonomik ve güvenlik gibi konularda kriz ve çözüm kanallarının merkezi haline gelmiştir. Şehirler hem ekonomik ve sosyal istikrar kaynağı hem de bir istikrarsızlık üreten güvenlik sorunu üreten alanlar haline gelmiştir. Şehirler fiziki sınırlara bağımlı olmadan uluslararası üretim, finans ve ticari etkinliklerin bir parçası olarak varlığını sürdürmekte, uluslararası etkinlik ve faaliyetlerden dışlanmamak için küresel anlamda ön planda bulunan diğer şehirler ile rekabet halindedir.¹¹²

Küreselleşme ile birlikte şehirler arası rekabet hız kazanırken şehirlere yeni politik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik değerler eklenmiş ve bu durum şehir içerisinde önemli değişimlere sebep olmuş, şehir içerisinde ki faaliyetlerin düzeni, işleyişi değişime uğramıştır.¹¹³ Rekabet halindeki kentler yeniden gelişme gibi konuları öne çıkarırken, eşit olmayan yaşam standartları ve gelir dağılımında ki eşitsizlik sınıfsal ayrışma ve bölünmeyi arttırmıştır.¹¹⁴ Sınıfsal ayrışma ve bölünme etnik, dini, dil vb. farklılıklardan da beslenerek büyümüş ve çatışmayı beraberinde getirmiştir.

Şehirlerde küreselleşme ile birlikte oluşan eşitsizlik zengin ve yoksul arasındaki uçurumu arttırmakta ve bu durum şehrin fiziksel yapısına da etki etmektedir. Şehirde yüksek güvenlik önlemleri alınarak korunan, yüksek duvar ve tel örgüye sahip kapalı site/konut gibi yaşam alanları, yüksek gelirli grupların yaşadığı mekâna dönüşmüş ve şehir merkezine yakın olmakla birlikte, şehrin dışında özel alanlar olarak ortaya çıkmışlardır.¹¹⁵ Şehrin ekonomik ve sosyal açıdan yüksek düzey grubunun oluşturduğu bu korunaklı site ve mekanlar nedeniyle toplumun farklı kesimleri aynı şehirde birbirinden ayrılmakta ve aralarında ki uçurum artmaktadır. Yükselen güvenlik duvarları toplumu birbirinden soyutlamakta ve iletişim azalmaktadır. Böylece ortaya çıkan toplumsal ayrışma mekânsal açıdan da kendini göstermektedir.¹¹⁶

¹¹² Perihan Kiper, “ Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler- Yitirilen Değerler”, Der. Ayşegül Mengi, Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Ankara, İmge Yayınevi, (2007), 77-88.'den aktaran Hasan Yaylı, “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: ’ İstanbul Örneği”, 339.

¹¹³ Jeb Brugmann, *Welcome to the Urban Revolution How Cities Are Changing the World*,(2009)

¹¹⁴ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, (İstanbul:Metis Yayınları,1999),116.

¹¹⁵ Rıfat N. Bali, *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*,(2002, İletişim Yayınları), 37.

¹¹⁶ Peter Marcuse,Ronald Van Kempen, ed., *Globalizing Cities: A New Spatial Order?*,(Oxford; Blackwell Publishers, ss.1-22., 2000), 4.

Fiziksel mekâna yansıyan bu değişim modern şehirleşme sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilen yüksek katlı binalar ile birlikte değerlendirildiğinde yerel kimlik ve özgünlüğün kaybedilmesi küreselleşmenin şehrin fiziksel yapısı üzerine etkileri olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹⁷ Şehirler, küreselleşmenin sınırları etkisiz hale getirmesiyle ekonomik ve sosyal konularda birbirlerine daha bağımlı olmuş ve küresel ekonomik düzenin merkezine şehirler yerleşmeye başlamıştır. Bu durumda ülkelerin egemenlikleri azalmıştır ve şehirler küreselleşmenin somut gerçekliği olmaya başlamıştır. Dünya üzerindeki ekonomik ve siyasal gücün dönüşümüne etki eden şehirlerin önemi ekonomiden siyasete, güvenlikten sağlığa kadar hemen her alanda ön plana çıkmıştır.

Şehirler çok uluslu şirketlerden uluslararası örgütlere kadar ulus üstü yapılara ev sahipliği yapmaya başlamış ve uluslararası eğitim, spor, kongre, forum gibi faaliyetlerde veya herhangi birinde merkez olmaya başlamıştır. Bu durum şehirlerin Dünya üzerindeki coğrafi konumu, ekonomik özelliği ve nüfus yapısından etkilenerek belirginleşmiştir. Şehirlerin belirli konularda merkez konuma gelmesi, sermayenin belirli şehirlerde birikmesi ve nüfusun göçler ile birlikte bu şehirlerde artması yeni bir şehir politikası gerektirmiştir. Şehirlere gökdelenler, alışveriş merkezleri, çok katlı plazalar, eğlence merkezleri, lüks konut siteleri ve bunların güvenlik duvarları hâkim olmaktadır. Böylece şehirler artan nüfus ve yaşanan göç nedeniyle ulaşımdan sağlığa, çevresel sorunlardan iklim sorunlarına, güvenlikten ekonomik sorunlara kadar farklı boyutlarda problemler ile karşı karşıya kalmaktadır.

Şehrin bu karmaşık yapısı terörizmin kendine yer bulmasına ve faaliyet yürütmesine olanak sağlamış, gelişen şehrin sağladığı imkanları kullanarak terör örgütleri farklı tarzda eylemler gerçekleştirmiştir. El Kaide terör örgütünün gerçekleştirmiş olduğu 11 Eylül saldırıları şehir güvenliği anlamında küresel terörizmin yarattığı tehdit ve tehlikeyi ortaya koymuştur. Küresel terörizm, çok az bir maliyetle küresel anlamda ön planda olan bir şehre büyük bir zarar verilebileceğini 11 Eylül saldırıları ile göstermiştir. Küreselleşmenin etkileri ve sağlamış olduğu imkanlar nedeniyle Dünya üzerinde her şehir, her ülke terörizmin hedefi haline gelmiştir. Teknolojinin hızlı ilerlemesi, akıllı ulaşım ve şehir sistemlerinin hayata geçirilmesi, siber alanın yeni bir güvenlik alanı olduğunu ortaya koymuştur. Zira şehir ve ülke için hayati öneme sahip

¹¹⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), 978.

sistem ve araçların kontrol edildiği bilgisayar tabanlı altyapı artık açık hedef haline gelmiştir.

11 Eylül 2001’de ABD’nin finans, ekonomi ve savunma merkezlerinin sembolü olan New York’taki ikiz kulelere ve ABD Savunma Bakanlığı’na (Pentagon) teröristler tarafından bir yolcu uçağının silah olarak kullanılması gerçekleşmiştir. Yaklaşık 3.000’e yakın insanın hayatını kaybetmesine neden olan bu saldırıları yapan teröristler resmi açıklamaya göre ABD’ye uzak bir coğrafyadan, Ortadoğu ülkelerinden gelerek bu eylemi gerçekleştirmişlerdir. Bu tarihe kadar kendi topraklarında güvende olduğunu düşünen Amerikan halkı, saldırılardan sonra tehlikeyi ve terörün geldiği noktayı yaşayarak görmüş ve bu sosyal hayata etki etmiştir.¹¹⁸ Küreselleşme ile birlikte terör örgütleri farklı etnik ve dil gruplarından üyeler edinmiş ve bu durum örgütün küresel eylem yapabilme kapasitesine yardımcı olmuştur. 11 Eylül saldırıları devletlerin klasik güvenlik anlayışı ile sınırlarını ve şehirlerinin güvenliğini sağlayamayacağını göstermiştir.

3.3. Şehirlerde Askeri Operasyonlar ve Yeni Güvenlik Yaklaşımları

Tarih boyunca şehirler ekonomik kalkınma ve büyümenin lokomotifi, gücün ve zenginliğin merkezi ve aynı zamanda yenilik ve girişimciliğin merkezi olmuşlardır. Son on yılda gelişmekte olan ülkelerde şehirlere yaşana göç sonucunda milyonlarca insan elektrik, su, eğitim, istihdam ve sağlık gibi olanaklara erişim sağlama imkânı elde etmiştir.

Günümüzde şehirler gittikçe daha da birbiri ile bağlantılı hale gelen, küresel ticarete yön veren, yatırımı, refahı önceleyen, sınırsız insan potansiyelini kullanabilen ve bunu üretkenlikten, fikir ve sermayeye kadar hemen her alanda değerlendirebilen insan ve ekonomik sermaye merkezleri olmuşlardır.¹¹⁹

Şehirlerde askeri operasyonların yapılmasına atfen kullanılan kentsel savaş veya askeri şehircilik¹²⁰ aslında yeni bir kavram değildir. Askeri stratejistler, psikolojik, politik ve lojistik değerleri nedeniyle şehirleri çatışma zamanlarında savunulacak

¹¹⁸ Şükrü Türköz, “Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.2, (2016): 157.

¹¹⁹ “State of the World’s Cities 2010/11: Bridging the Urban Divide, London: Earthscan, 2008, McKinsey Global Institute, Urban World: Cities and the Rise of the Consuming Class, June 2012.”, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/11143016_alt.pdf. [Erişim Tarihi:05.02.2021].

¹²⁰ Graham, *a.g.e.*

yer ya da fethedilecek merkezler olarak görmüşlerdir. Stratejik hedeflere bağlı olarak şehirde yapılan operasyonlar gerektiğinde askeri operasyonların tüm hareket ve stratejilerini kapsayabilir; yüksek yoğunluklu konvansiyonel çatışmadan, düşük yoğunluklu çatışma ve ayaklanmaya karşı koyma operasyonlarından insani operasyonlara kadar hepsini içerebilir.¹²¹

Dolayısıyla şehirlerde yapılan operasyonel faaliyetler amaçlarına göre farklılık göstermekle birlikte operasyonun yürütülmesi aşamasında kullanılan strateji, taktik ve teknikler bakımından da farklılık göstermektedir. Şehirler gerçekleştirilen askeri operasyonlar operasyonun icra edildiği şehrin coğrafi konumundan nüfus yapısına, ekonomik faaliyetinden fiziki yapılanmasına kadar farklı özellikler nedeniyle de kendi içinde farklı yaklaşım tarzları gerektirmektedir. Bu durum orduların/askeri birliklerin hedef şehre göre eğitim donatım vb. ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle şehirlerde görev alacak askeri birlikler şehrin yapısına göre eğitim ve planlama yapmak durumunda kalmıştır.

Orduların operasyon faaliyeti yürüttüğü alanlar içerisinde en zor ve karmaşık yapıya sahip olanı şehir içerisinde yapılan operasyonlar olmuştur. Bu şekilde bir tespitin birçok nedeni olsa da dört temel neden bulunmaktadır; fiziksel alan, açık ve düz alanlarda savaşmak üzere tasarlanmış kuvvetlerin taktik ve teknik eksikliği, şehir savaşının modern öncesi doğası ve savaşçı olmayanların şehirdeki varlığı. Soğuk savaş sonrası şehirleşme ve hızla artan nüfus ile şehirleşmenin konvansiyonel askeri operasyonlar üzerine etkisi bu dört temel faktör üzerinden değerlendirilmelidir.¹²²

Birincisi şehirlerin fiziksel özellikleri ve şehirlerin kısıtlamaları özeldir ve şehirler karmaşık bir yapıya sahiptir. Şehirlerin yoğunluğu, yatay ve dikey genişliği operasyonel yaklaşım açısından önem arz eder. Bu tür şehirler korunma, gizlenme ve hareket edilebilirlik açısından fırsatlar sağlar. Ancak, aynı zamanda gözlem mesafesini, angajman aralığını, silah ve teçhizat etkinliğini ve hareketliliğini kısıtlar. Şehirde bulunan endüstriyel sanayinin türü ve içerdiği tehlikeler ve doğalgaz vb. maddelerin yaygın kullanımı tehlikeyi arttırmaktadır.¹²³ Şehirlerin liman veya turizm şehri olması, ağır sanayi barındırması askeri operasyonların yürütülmesine etki ederek farklı stratejilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

¹²¹ William G. Robertson ,Lawrence A. Yates, “Block by Block: The Challenges of Urban Operations”: (Fort Belvoir, VA: Defense Technical Information Center,[Erişim Tarihi:01.01.2021]. <https://doi.org/10.21236/ADA446541>.

¹²² Graham, *Cities, War, and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*, 236.

¹²³ A.g.e.

İkincisi şehir üzerinde operasyonlar mevcut lojistik ve askeri düşünceyi, karar alma mekanizmasını sorgular ve bunların sınırlarını vurgular. Bu durum yeni teknolojik ilerleme ile birlikte farklı doktrinel ve organizasyonel bir yaklaşım gerektiriyor. Üçüncüsü şehir operasyonlarının teknik zorluğu ve karmaşık yapısıdır. Bilgi işlemlerini, sensörleri ve insan zekasını birbirine entegre eden çoklu görev yeteneklerinin gelişmesinin operasyonel başarıya katkısını iddia etmek doğaldır. Ancak, teknolojiye bu konuda güvenmek oldukça kolaydır. ABD'nin 2003 Irak'ı işgalinde Bağdat'ın ele geçirilmesi oldukça hızlı oldu. Fakat, şehir savaşı askeri ve sivil kayıpları içeren ve halen devam eden yıpratıcı bir soruna dönüşmüştür. Dördüncüsü şehirler nadiren boş kalır, dolayısıyla kasıtlı ya da kasıtsız olarak savaş dışı sivil unsurlar çatışmanın içerisinde kalır ve savaşın şekillenmesine etki eder.¹²⁴ Şehir nüfus, ticaret vb. nedenlerle öncelikli hale gelmesinden dolayı güvenlik konusu da çok sayıda şehrin bulunduğu egemen ulus devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem gibi değil her bir şehrin şartları göz önüne alınarak ele alınmalıdır. Ortaya çıkan sorunlar ve iç savaşların özellikle şehirlerde gerçekleşmesi polisin askerleşmesi veya askeri birliklerin şehir içerisinde kullanımını gerektirmiştir. Ordunun/askeri birliğin çeşitli askeri araçları kullanarak şehirde operasyon icra etmesi askeri doktrinel açıdan da yeni değişiklikleri beraberinde getirmiştir.¹²⁵ Modern dönemde savaşlar ve çatışmalar askeri birlikleri şehirlere doğru daha fazla çekmektedir. Şehirler tarihsel olarak askeri çatışmalarda önemli rol oynamıştır. Zira demiryolları ve büyük ticaret yolları şehirlerde kesişmekle birlikte, limanlar ve hava limanları metropol şehirlere yakındır.¹²⁶

Dolayısıyla şehir güvenliği, tüm bu bileşenleri ele alarak düşünülmelidir. Bu bileşenler aynı zamanda şehirlerin birbirinden farkını veya benzerliğini ortaya çıkartmakta ve bu durum şehrin güvenlik konusunda öncelikli sorunlarının neler olduğunu ortaya çıkarttığı gibi şehrin dünya üzerinde ki konumu ve nasıl algılanacağına da etki etmektedir. Farklı özellikleri nedeniyle şehirlerde operasyon icra etmek de zorlaşmaktadır. Teknolojik açıdan üstün konvansiyonel bir ordu ile genellikle çok zayıf yapılanmış ve daha az modernize edilmiş silahlara sahip bir kuvvetin/kuvvetlerin şehir içerisine çatışması şehrin yapısı ve özelliğinden dolayı düzensiz kuvvetin avantaj elde etmesine neden olabilmektedir. Hem modern zamanın hem de geçmişte yapılan

¹²⁴ A.g.e., 236-37.

¹²⁵ Sökmen, *a.g.e.*, 201-21.

¹²⁶ Daryl G Press, "Urban Warfare: Options, Problems and the Future", 3.

şehir savaşlarının değişmeyen ortak yanlarından bazıları, harcanan kaynak, zaman ve yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal yıkım olmuştur.

Şehir savaşlarının tarihine baktığımızda bu tür çatışmalarda/savaşlarda başarılı olmanın müşterek operasyon kabiliyetine, küçük operasyon birimlerinin eğitim, taktik ve liderlik potansiyeline, özellikle doğru ve zamanında gelen istihbarat bilgisine bağlı olduğu görülmektedir.¹²⁷ Diğer bir önemli nokta ise şehirlerde yaşanan çatışma bölgelerinde oldukça önemli bir sivil nüfusun varlığıdır. Sivil nüfus varlığı çatışmanın seyrine etki etmekte ve sonucun belirlenmesinde oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu gibi şehirlere has özellikler geçmişten bugüne aynı kalsa da şehirlerin gelişip büyümesi, modern savaş araçları, robotik sistemler ve yeni yöntemlerin ortaya çıkması askeri şehirciliğin evrim geçirmesine neden olmuştur.

Belirli bir bölge ya da ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık, iç savaş, terörizm, organize suçlar ve siyasal şiddet arasındaki ayrım giderek bulanıklaşmaktadır ve bu durum şehir güvenliği açısından yeni bir yaklaşım gerektirmektedir.¹²⁸ Tarih boyunca şehirler siyasetin, sanayinin, ekonomik ve ticari faaliyetin, iletişim ve kültürün merkezi olmuşlardır. Bu süreç boyunca askeri kuvvetler farklı politik hedeflere ulaşmak için kilit konumda bulunan şehirleri savunmak veya bu tür şehirlere saldırmak için zaman ve kaynak harcadılar. Asya ve Avrupa'nın antik şehirleri kendilerini savunmak için çevrelerinde duvarlar ördükçe, ele geçirmek isteyen kuvvetler tarafından kuşatma yöntemi uygulaması, dönemin bu tür şehirleri ele geçirme de kullanılan askeri taktiği oldu.¹²⁹ MÖ. 146'da Kartaca Romalılar tarafından yıkılırken, Kudüs yaklaşık kırk defa kuşatılmış ve iki kez yağmalanmış, 1453'te Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'in Osmanlılar tarafından kuşatılması ve ele geçirilmesi şehir çatışması ve kuşatmalarına en önemli örneklerdendir. 15. yüzyılın sonlarında Yüzyıl savaşlarının sonundan 20. yüzyıla kadar ordular ile birlikte hareket edebilen barutun ve topun icadıyla açık alanda savaş kuşatma savaşından daha yaygın hale gelmiştir. Ancak, ordular ve politikacılar şehirler için savaşmaya devam etmiştir.¹³⁰ 1.Dünya Savaşı sırasında yaşanan

¹²⁷ Margarita Konaev, "The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities", *The Institut Français des Relations Internationales*, (March 2019): 11. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/file/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf.

¹²⁸ Christopher Blattman ve Edward Miguel, "Civil War", *Journal of Economic Literature*, C.48, S.1 (01 Mart 2010): 3-57, <https://doi.org/10.1257/jel.48.1.3>.

¹²⁹ Margarita Konaev, a.g.m., 13.

¹³⁰ Michael Evans, "City Without Joy: Urban Military Operations into the 21st Century". *Australian Army Journal*. C.2.S.2(2004): 287-294 <https://www.yumpu.com/en/document/read/44699908/cities-without-joy-urban-warfare-in-the-21st-australian-army> [Erişim Tarihi: 08.02.2021].

çatışmaların çoğunluğu kırsal alanlarda meydana gelmiş ve yoğun nüfuslu şehirlerin çoğunluğu boşaltılmıştır.

1930'larda şehir savaşında en önemli göze çarpan İspanya iç savaşında yaşananlar olmuştur. Makineli tüfeğin ve topçu birliklerinin Madrid ve Barcelona gibi şehirleri hedef alması ve ayrıca İspanya'nın Bask bölgesindeki Guernica şehrine Nazi Almanyası'na ait uçaklar tarafından hava bombardımanı yapılması şehirlerde askeri kuvvetin kullanımını göstermiştir.¹³¹ 2. Dünya savaşının ardından şehir çatışmalarında azalma olması nedeniyle şehirlerde askeri kuvvetin kullanımı çok az olmuştur. Ancak, Batı dünyası ve Sovyetler birliği haricinde, Dünya'nın geri kalanında şehirler iç çatışma, isyancı grupların çatışması, sömürge karşıtı isyanların artması gibi olaylar yaşamıştır.¹³² 1960'lı yıllardan itibaren İngiltere ve Fransa sömürgelerinde sömürge karşıtı eylemler ve isyanlar artmış ve her iki ülke ordusu da ayaklanmaya karşı koyma konusunda çaba harcamışlardır. 1967 Arap-İsrail savaşında ve 1973 Yom Kippur savaşında Kudüs ve Süveyş kanalı bölgesinde yaşananlar ile 1982'de Lübnan iç savaşı ve İsrail'e karşı yapılan savaş nedeniyle başkent Beyrut iç savaş ve çatışmalar sonucunda büyük bir yıkım yaşamıştır. Lübnan bu süreçten sonra bugüne kadar istikrarsızlık üreten bir konuma gelmiş ve başkent Beyrut şehir güvenliği, uluslararası ticaret ve yerel ekonomik değer açısından eski konumunu yitirmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra Yugoslavya'nın dağılması, başarısız demokratikleşme ve barış süreçleri, zayıf kurumsal yapı ve bölgesel istikrarsızlıklar da yeni iç savaşların patlak vermesine neden olmuş ve daha önce son bulmuş iç savaşların tekrar ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllar boyunca büyük ölçekli şehir savaşları başlamıştır. Bosna iç savaşı sırasında Saraybosna Kuşatması, şehir savaşı tarihindeki en uzun başkent kuşatması iken, Somali'nin başkenti Mogadişu'da meydana gelen 1993 Mogadişu Muharebesi, Vietnam savaşından bu yana ABD güçlerinin girdiği en uzun ve en yoğun çatışmalardan birine dönüşmüş ve ABD'nin Somali'de misyonun son bulmasına neden olmuştur.

1939 ile 1995 yılları arasında meydana gelmiş çatışmalar üzerine yapılan bir çalışma da, bu yıllar arasında meydana gelen 17 şehir çatışmalarının en göze çarpan

¹³¹ Gregory J. Ashworth, *War and the City.*, (Routledge, 2002), 137.

¹³² Michael C. Desch, *Soldiers in Cities: Military Operations in Urban Terrain*, (Carlisle: Strategic Studies Institute, 2001), 24-26' dan aktaran Margarita Konaev, "The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities", *The Institut Français des Relations Internationales*, (March 2019): 14, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf.

özelliklerini sunmuştur; Mayın ve el yapımı tuzakların yoğunluğu ve karmaşıklığı, keskin nişancının neden olduğu zarar ve ölümler, yaralıları ateş altında tahliye etmede (özellikle helikopter ile) yaşanan zorluklar, piyade, mekanize birlik ve hava araçlarının müşterek kullanımında yaşanan emir komuta ve koordinasyon sıkıntıları başlıca benzerliklerdir.¹³³

2014'te Rusya tarafından Kırım'ın ilhakı ile birlikte Ukrayna devlet güçleri ile Rusya destekli ayrılıkçı gruplar arasında ülkenin Donbass ve Donetsk şehrinde devam eden çatışmalar vardır. Yukarıda bahsedilen örnekler şehir savaşlarının kritik yönünü ortaya koymakla birlikte şehirlerin tekrar savaş alanlarına dönüştüğünü ve şehir çatışmalarının gelişen teknolojik ilerleme ile farklı ölçekte yeniden ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca kırsal bölgelerde faaliyet gösteren/eylem yapan düzensiz silahlı grupların (isyancı gruplar ve terör örgütleri) giderek fazla şehirleri hedef aldığı ve uzun süredir kırsalda devam eden çatışmaların dönüştüğü görülmektedir. Afganistan ve Pakistan'da yaşanan terör saldırıları artık şehirleri daha çok hedef almaktadır. Özellikle Afganistan'da Taliban başkent Kabil'i hedef alan saldırılarını arttırmıştır. Somali, Güney Sudan ve Fildişi Sahili gibi şehirleşmenin yoğunlaştığı sahra altı Afrika ülkelerinde Boko Haram ve Al-Shabaab gibi terör örgütleri şehirleri daha fazla hedef almaktadır.

21. yüzyılın başından bu yana Halep, Musul, Rakka, Gazze, Donetsk gibi şehirler konvansiyonel devlet güçleri ile isyancılar, terörist gruplar, devlet dışı aktörler arasında ki çatışmalar ve üçüncü taraf müdahaleleri nedeniyle büyük yıkım yaşamıştır. Günümüzde şehirler giderek terörizmin ana hedefi haline gelmektedir. Kenya'da, Al-Shabaab'ın Ekim 2013'te Nairobi'deki Westgate alışveriş merkezine yaptığı saldırı ve Nisan 2015'te Garissa'daki üniversite kampüsünün kuşatılması, ülke tarihindeki en büyük iki terör saldırısı olarak kayıtlara geçmiştir. Fransa'da Kasım 2015'te DAESH'in Paris'te yapmış olduğu saldırılar 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana Fransa topraklarına yapılan en büyük saldırı olmuştur. Aynı zamanda, Latin Amerika ve Karayipler'deki Rio de Janeiro, San Pedro Sula, Tijuana ve Cali gibi şehirlerde organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığına bağlı şiddet ve zaman zaman suç örgütleri ile devlet güçleri arasında çıkan çatışmalar büyüyerek şehir çatışmasına kadar gitmektedir.¹³⁴

¹³³ "Analysis of Casualty Rates & Patterns Likely to Result from Military Operations in Urban Environments", 11. <https://smallwarsjournal.com/documents/urbancasstudy.pdf> , [Erişim Tarihi: 08.02.2021]

¹³⁴ Christopher Woody, "These were the 50 most violent cities in the world in 2017", Business Insider, <https://www.businessinsider.com/most-violent-cities-in-the-world-2018-3>. [Erişim 05.02.2021].

2015 yazından sonra yaklaşık 30 yıldır kırsal alanda faaliyet yürüten PKK terör örgütü, eylemlerini şehir merkezlerine taşıyarak bir strateji değişikliğine gitmiştir. Diyarbakır'ın Sur, Mardin'in Nusaybin, Şırnak'ın Cizre ve Silopi ilçeleri, şehir merkezinde düzenli ordu ile terör örgütü mensuplarının karşı karşıya geldiği alan olmuştur.

2016'da Irak'ın Musul şehrini DEAŞ (İŞİD)'den kurtarmak için başlatılan operasyonda, yaklaşık 3 bin ile 5 bin arasındaki DEAŞ militanı, 70 bin Irak hükümet gücüne ve ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin hava saldırılarına karşı koymuş ve çatışmalar yaklaşık dokuz ay sürmüştür.¹³⁵ Bu nokta da göze çarpan taraflar arasında ki çarpıcı güç dengesizliğine rağmen çatışmanın dokuz aylık süreye ulaşmasıdır.

Şehir merkezlerinde sivil unsurlarında bulunması nedeniyle hassas yürütülen operasyonların askeri, ekonomik ve sosyal maliyeti klasik konvansiyonel bir çatışma veya savaştan çok daha farklıdır. Askeri operasyonların şehirlerde yürütülmesi amaçları, kapsamı ve yoğunluğu açısından birbirinden büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların önemi, hem dost unsurların hem de düşman unsurların kullandığı taktik ve teknikleri, savaşan taraflar ve siviller arasında ki ilişkiyi ve operasyonun gidişatını etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

Şehir çatışmalarının/savaşlarının nedenleri, dinamikleri karmaşık ve benzersizdir. Hızlı şehirleşme ve nüfus artışı, gelişmekte olan ülkelerde artan eşitsizlik ve siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunlar şehir çatışmalarının nedenleri arasında sayılabilir.¹³⁶ Askeri ve sivil teknolojide ki ilerlemeler; uzay teknolojisi gibi keşif gözetleme imkân ve kabiliyetlerinin de gelişmesi ile kırsal çatışma bölgelerinde düzensiz silahlı örgüt ve isyancı grupların hareket kabiliyeti kısıtlanmıştır.¹³⁷ Bu nedenle geleneksel kırsal isyancı grup ve örgütler faaliyet alanlarını giderek şehirlere kaydırmaktadır. Zira şehirlerde nüfusun içerisine kolayca entegre olunabilmekte ve şehrin fiziki yapısından, etnik ve dini yapısına kadar hemen her özelliğinden

¹³⁵ Thomas D Arnold ve Nicholas Niore, "Five Operational Lessons from the Battle for Mosul", *Military Review*, (2019): 63.

¹³⁶ Margarita Konaev, John Spencer, "The Era of Urban Warfare Is Already Here - Foreign Policy Research Institute", 2018, <https://www.fpri.org/article/2018/03/the-era-of-urban-warfare-is-already-here/>. [Erişim Tarihi: 08.02.2021]

¹³⁷ David Kilcullen, "Urban Combat: 'Cities Are Sponges That Soak Up Troops'", *The Cipher Brief*, (22 Ekim 2017), <https://www.thecipherbrief.com/urban-combat-cities-are-sponges-that-soak-up-troops>. [Erişim Tarihi: 08.02.2021]

faaydalanılabilmektedir. Dolayısıyla Dünyanın mega Şehirlerinin karmaşık yapısı 21. yüzyılda isyancı ve terörist grupların ormanı haline gelmektedir.¹³⁸

Şehirlerin fiziksel arazi yapısı ve altyapısı operasyon yapan unsurlar için manevra, istihbarat toplama, ateş gücü kullanımı, iletişim ve koordinasyon için zorluklar çıkarmaktadır. Konvansiyonel askeri birliklerin Şehirlerde harek t icra ederken kullanacağı askeri teçhizat ve araçlar, sivil kayıpların en aza indirilmesi için yapılan yasal düzenlemeler, stratejik amaç ve politik nedenlerden dolayı kısıtlanmaktadır.

Küreselleşme ve çatışmaların Şehirlerde daha fazla meydana geldiği düşünüldüğünde ordular ve i  güvenlikten sorumlu kurumlar, yoğun, karmaşık ve çok boyutlu Şehir çatıŐmalarına hazırlıklı olmak zorundadır. Aynı zamanda Şehirlerde meydana gelen çatışmalar yıkımlar yaratarak, ekonomik, sosyal ve psikolojik zararları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla orduların ve politika yapıcıların Şehir odaklı çözümleri ön plana koymaları gerekmektedir. Bu çözümler askeri ve siyasi çözümlerden, sosyal ve ekonomik çözümlere, teknolojik ilerlemeden g   politikalarına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Şehirlerde icra edilen askeri operasyonları Őekillendirecek nitelikte olan teknolojik gelişmeler önümüzdeki süreçte Şehir  atıŐmalarının evrimine katkıda bulunacaktır. Bu teknolojik gelişmeler sadece askeri Şehircilik anlamında değil, bir Şehrin sosyal iŐleyiŐinden, dünya ile her türlü iletişim aracını kullanarak entegre bir Şekilde ilerlemesinden, yerel yönetimine kadar hemen her alanda yenilikler sağlayacak olan geliŐmelerdir.

 inde bulunduğumuz yüzyılda bilgi teknolojisinin geliŐmesiyle birlikte, uzay teknolojisinden, nano-teknolojiye, biyo-teknolojiden diğer birçok alanlara kadar ileri seviyede teknolojik imkân ve kabiliyetlerin gelişmesi ülkelerin ordularının silah ve eğitimine önemli katkıda bulunmuştur. Bu alanlardaki gelişmeler ülkelerin güvenlik ve savunma sistemleri içerisinde yer alarak savaşların niteliğinin deėiŐmesine etki etmiştir. Modern savaş araçları, insan gücüne dayanan ve askeri birliklerin yoğun kullanıldığı klasik konvansiyonel harek tı daha da azaltarak, akıllı silah sistemlerinin silahlı  atıŐma, Şehir  atıŐmaları, terörle mücadele ve savaşlarda kullanılmasını sağlamıştır.¹³⁹ Bu teknolojik gelişmeler ve demografik gelişmelere ek olarak uluslararası kurum ve kuruluşlar Şehir  atıŐmaları ve sonucunda yaşanan güvenlik ve insani sorunlar nedeniyle farklı amaçlarla kurulmuş ve harekete geçmiştir. Birleşmiş

¹³⁸ Frank Hoffman, "NeoClassical Counterinsurgency?", *Parameters*, C. 37, (01 Ocak 2007): 76.

¹³⁹ George Friedman, Meredith Friedman, *Savaşın Geleceği* ( stanbul: Pegasus Yayınları, 2015), 65-75.

Milletler (BM), (Avrupa Birliği) AB ve Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) sivillerin bu tür çatışmalarda korunması için insani operasyon faaliyetleri icra etmiştir.

Son yirmi yıla baktığımızda kırsal alanda şiddetin ve çatışmaların azaldığını ve şehirlerde çatışma ve şiddetin artmakta olduğunu görmekteyiz. Bugün dünyada meydana gelen çatışmaların yarısından fazlası şehirlerde meydana gelmektedir.¹⁴⁰

1950’li yıllarda dünya nüfusunun şehirde yaşayanı ortalama üçte bir iken, 2010 yılında bu oran %50’yi geçmiştir. Dünya nüfusunun yaklaşık %70’inin 2050 yılında şehirlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Bu oran ile yaklaşık 5 milyar insan şehirlerde yaşamaya devam ediyor olacaktır.¹⁴¹ BM, (Birleşmiş Milletler) tarafından 2050 yılına kadar kırsal alanlardan şehirlere aşamalı olarak nüfusun hareket edeceği ve genel nüfus artışı ile birlikte şehirlere 2,5 milyar insanın daha ekleneceğini tahmini yapılmıştır.¹⁴²

3.4. Şehir Güvenliğinde Yeni Teknolojiler ve Akıllı Şehirler

Şehir güvenliği, şehir jeopolitiğinin bir parçası olmakla birlikte, bir şehrin yaşanılabilirlik düzeyinin iyileştirilmesi neticesinde jeopolitik öneminin artması ve ekonomik bir cazibe merkezi olması ile küresel düzeyde şehirler arasında yer bulması ile yakından ilişkilidir. Özellikle son yıllara baktığımızda bu konu ile ilgili yaşanan gelişmeler artık şehirlerin akıllanması çerçevesinde şekil almaktadır. Her geçen dönem gelişen teknolojik ilerlemeler ve yaşamımızda değişikliğe neden olan teknolojik devrim ve devrime sürat kazandıran uygulamalar total olarak akıllı şehir kavramı ile sosyal hayatımızın bir parçası olmaktadır. Küresel düzeyde yaşanan büyüme ve nüfusun artması ile birlikte tehdit çeşitliliği artmış ve çok yönlü bir tehdit algılaması oluşmuştur. Yaşadığımız çağda teknolojik, ekonomik ve diğer alanlarda sürdürülebilirlik için yapılan yatırımlar ve dijital alanda ki uygulamalar akıllı şehir kimliğinin kazanılması için yapılan çabaları arttırmıştır. Güney Kore, Çin ve Hindistan

¹⁴⁰ OECD, States of Fragility 2016: Understanding Violence, Paris: OECD Publishing’den aktaran Margarita Konaev, “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”, The Institut Français des Relations Internationales, (2019):18, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf.

¹⁴¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Şehircilik Şurası Komisyon Raporları, (Ankara, 2017) 'den aktaran, Oğultürk ve Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, 417.

¹⁴² United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). “World Cities Report 2016 – Urbanization and Development: Emerging Futures”, <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/WCR-2016-WEB.pdf> [Erişim Tarihi: 05.02.2021].

gibi bazı ülkelerde tamamen sıfırdan yapılan tasarımlar ve bu tasarımların dijital sistemler ile altyapı denetim ve kontrolü sağlanmış böylece eldeki kaynakların verimli kullanılması öngörülmüştür. Şehirlere dönük yapılan bu tasarım ve uygulamalar akıllı şehir tasarımları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴³

Akıllı şehir, salt ulaşım ve iletişim teknolojilerinde gelişme ve bu gelişmelerin uygulanmasından ibaret olmamakta, şehir hayatını düzenlenmesi, vatandaşların yaşam seviyesinin yükseltilmesi ve sosyal hayatın güvenli sürdürülmesini önceleyen bir yaklaşımdır. Ulaşım ve enerji verimliliğinin etkinleşmesi, çevrenin korunması ve güvenliği, her türlü kirliliğin azaltılması, istihdamın arttırılması, yerel ekonominin geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi gibi adımlar akıllı şehir kimliği oluşumunda önemli adımlardır.

“Akıllı şehir” veya “akıllı kent” kavramı ile ilgili olarak literatürde farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı “Akıllı Kent” kavramını aşağıdaki şekilde tanımlamıştır.¹⁴⁴

“Paydaşlar arası iş birliği ile hayata geçirilen, yeni teknolojileri ve yenilikçi yaklaşımları kullanan, veri ve uzmanlığa dayalı olarak gerekçelendirilen ve gelecekteki problem ve ihtiyaçları öngörerek hayata değer katan çözümler üreten daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler”

Akıllı şehirlerin bileşenlerini incelediğimizde, Cohen’in “Akıllı Kentler Çarkı (Smart Cities Wheel- SCW)” metodolojisi Avrupa Birliği (AB) tarafından kabul edilen yaklaşıma göre altı farklı bileşen ön plana çıkmaktadır. Bu bileşenleri sıraladığımızda: Akıllı hareketlilik/ulaşım (Smart mobility): Bu bileşeni en geniş anlamda iletişim teknolojileri ve bilgi teknolojisine dayalı birbirine entegre ulaşım sistemlerini içermektedir. Bu bileşen trafik bilgisinin etkin bir şekilde yolculara, sürücülere, tam zamanlı şekilde iletilmesini kapsamaktadır. Akıllı yaşam (Smart living): Gelişen bilgi ve haberleşme teknolojisi ile toplum hayatının kolaylaştırılmakta, güvenilir bir sosyal hayat sağlanmaktadır. Akıllı yönetim (Smart governance): Akıllı yönetim bileşeni kapsamında bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlamış olduğu çözümler ile farklı düzeyde paydaşlar, yönetim ve hizmetlerin koordineli ve etkili bir iletişim modeli ile sağlanmaktadır. Kamu yönetiminde açık, şeffaf ve katılımcı bir karar alma imkânının oluşturulması sağlanmaktadır. Akıllı çevre (Smart environment): Şehir planlaması, akıllı altyapı ve üst yapıların kurulması, hava kirliliği izleme sistemleri, çevre dostu

¹⁴³ Oğultürk ve Şahin, a.g.m., 428.

¹⁴⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-sehir-nedir/>’den aktaran Mehmet Cem Oğultürk ve Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* C.12, S.23 (28 Aralık 2020): 428, <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>.

binaların planlanması, akıllı şebekelerin kurulması, akıllı su yönetimi gibi alanları içermektedir. Akıllı ekonomi (Smart economy): Gelişen teknolojinin kullanımıyla verimliliğin arttırılması, akıllı iş ekosisteminin oluşturulması, üretim ve tedarik zincirinin daha etkin ve verimli hale getirilmesi sağlanmaktadır. Akıllı insanlar (Smart people): Bu bileşen ile insanların gelişen teknolojik imkân ve araçları kullanma ve üretme kabiliyetlerinin geliştirilmesi, yaratıcılık ve inovasyonun özendirilmesi sağlanmaktadır. Bahsetmiş olduğumuz tüm bu bileşenler akıllı şehir uygulamalarında bütüncül bir sistem olarak değerlendirilmelidir.¹⁴⁵ Genel olarak batığımızda akıllı şehir kavramı, akıllı altyapı, akıllı güvenlik, akıllı sağlık hizmeti, akıllı ulaşım ve akıllı yönetim olarak sıralanabilir. Bu sıralama bir şehrin akıllı şehir olarak değerlendirilmesi için olması gereken nitelik ve özellikleri oluşturmaktadır.

Önümüzdeki sürece baktığımızda dünya nüfusunun yaklaşık %70'inin 2050 yılında şehirlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir ki bu durum yaklaşık 5 milyar insanın şehirlerde yaşayacağı anlamına gelmektedir.¹⁴⁶ Bu durum şehirlerin altyapılarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla akıllı altyapı sistemleri, önümüzdeki süreçte şehirlerin enerji ihtiyaçlarından, su dağıtımına kadar hemen her alanda uygulanacaktır. Bu uygulamaların etkin bir şekilde şehirlerde faal hale gelmesi için akıllı yerel yönetim sistemlerinin uygulanması gerekmektedir.

Hizmetlerin verimli sürdürülmesi için ulaşım altyapısının da akıllı bir ulaşım sistemine dönüştürülmesi gerekmektedir. Şehirlerin yatay ve dikey büyümesi, iklim değişikliği gibi faktörler akıllı ulaşım sistemlerini etkilemektedir. Tüm bu faktörlerin sağlıklı ve verimli uygulanması için şehir güvenliğinin sağlıklı olarak ele alınması gerekmektedir. Akıllı şehir yaklaşımı artan nüfus ve hızlı şehirleşme nedeniyle ortaya çıkan karmaşık sorunlara teknoloji temelli çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan göçler ve hızlı şehirleşmenin temel nedenleri siyasal, sosyal ve ekonomik kaynaklı olduğu için akıllı şehir stratejileri bu sorunları göz önüne alarak teknolojiyi ön plana çıkaran çözüm yolları üretmektedir. Akıllı şehir, sosyal, kültürel ve şehrin gelişimine imkân sağlamak amacıyla akıllı bir altyapı oluşturmaya çalışır. Aynı zamanda akıllı şehir, insan sermayesini etkin ve verimli kullanmayı, insan sermayesini geliştirmeyi,

¹⁴⁵ Lütfi Elvan vd., "Akıllı şehirler", *İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Dergisi* Temmuz-Eylül, S.77: 7-8.

¹⁴⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Şehircilik Şurası Komisyon Raporları, (Ankara, 2017)'den aktaran, Mehmet Cem Oğultürk, Güngör Şahin, "Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.23 (28 Aralık 2020): 417, <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>.

sürdürülebilir kaliteli bir yaşam sağlamayı, kaynakların verimli kullanılmasını hedefler.

Akıllı şehir için teknolojik altyapının geliştirilmesi ve etkin olması öncelikli gerektir. Toplumun teknolojik erişim oranı ve internet altyapısı ve kullanım oranı de şehirlerin akıllı şehirlere dönüştürülmesinde önemli etkenlerin başında gelmektedir. Bu veriler şehirlerin ne ölçüde akıllı şehirlere dönüşebileceğini göstermektedir.¹⁴⁷

3.5. Şehir Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Geleceği

Dünya'nın genelinde görülen en önemli trend insanların giderek şehirlere taşınması ve bu nedenle şehirlerin öneminin artmasıdır. London School of Economics'teki Urban Age Projesi ile şehirlerin önümüzdeki süreçte değişimi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada şehirlerde yaşayan nüfusun 1900'de yüzde 10 seviyesinde iken bugün bu oranın yüzde 50'ye çıktığını belirtmiş ve 2050 yılında Dünya nüfusunun yüzde 75'inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmüştür. Şehirler giderek zenginleşmekte ve ülke ekonomilerinin başat gücü haline gelmektedir. McKinsey uluslararası danışmanlık şirketinin değerlendirmesine göre dünyada 600 şehir, 200 ülkenin ekonomisinin yerini doldurmuş ve dünya ekonomisinde etkili bir güç halini almıştır. Şehirler önümüzdeki süreçte ülkelerin ekonomik rekabetinin yerini almaya başlayacak ve ülkelerin ekonomik rekabetinden çok şehirlerin ekonomik rekabeti ön plana çıkacaktır.¹⁴⁸

Bu durumda şehirlerin ekonomik açıdan bir çekim merkezi, bir üretim merkezi ve aynı zamanda farklı ekonomik faaliyetlerin üssü haline gelmesi gerekmektedir. Şehirlerin liman, turizm veya endüstri gibi özellikleri göz önüne alınırsa, dünya üzerinde hangi ekonomik sektörde rekabet edeceği, hangi şehirler ile rekabet ve işbirliğine gideceği daha net anlaşılacaktır. Ancak, bir şehrin bu ekonomik faaliyet alanlarında rekabet edebilmesi için, insanların yaşamak isteyeceği, yatırımcıların sermayelerini kalıcı olarak kullanmak isteyeceği bir güven oluşturmaları gerekmektedir.

Artan yerli ve yabancı yatırım şehrin ekonomik kapasitesini genişletecek aynı zamanda uluslararasılaşmasını sağlayarak küresel bir olmasını sağlayacaktır. Böylece şehirler küresel ekonomide küresel bir oyuncu olarak önemli bir aktör olacaktır.

¹⁴⁷ İsmet Akbaş, "Akıllı Kentler: AB ve Türkiye Analizi", *The Journal of Social Sciences*, Ağustos 2018, S.26,(01 Ocak 2018): 148, <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.4319>.

¹⁴⁸ Ian Anthony, "Cities and Security", SIPRI, <https://www.sipri.org/commentary/essay/2015/cities-and-security>. [Erişim Tarihi: 26.02.2021]

Şehrin bu şekilde küresel bir ekonomik aktör olarak ortaya çıkması ve bu fonksiyonun sürdürülebilir olması için güvenli bir şehir olması gerekmektedir. Aynı zamanda şehrin, gelişen küresel olaylara reaksiyon gösterecek imkân ve kabiliyette olması gerekmektedir. Özellikle gelişen teknolojik gelişmeler ışığında şehrin küresel sisteme entegrasyonu önem arz etmektedir. Ekonomik ve teknolojik altyapısının daha akıllı ve hızlı çözüm sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir. Ancak, akıllı altyapı ve hizmetlerin yapılabilmesi için şehir güvenliği en önemli başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha güvenli şehir konseptinin ortaya çıkmasıyla şehirler için yeni güvenlik çözümleri ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu durum bir güvenlik sektörünün oluşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan teknolojiler şehir güvenliği yaklaşımında değişime neden olmuş, istihbaratın işleme ve toplanma şeklini değiştirmiştir. Akıllı şehirler, şehir güvenliği yaklaşımının temel ayağı ve dönüştürücüsü olmuştur. Akıllı şehir proje ve yatırımları aynı zamanda küresel çapta bir iş alanı ve ekonomi oluşturmaktadır.

Frost and Sullivan tarafından yapılan analize göre, akıllı şehirlerin 2025 yılına kadar 2,46 trilyon ABD doları iş fırsatı yaratacağı tahmin edilmektedir. Akıllı şehirlerin 2019'da teknolojik harcaması yaklaşık 96 milyar dolar olmuş ve 2025 yılında 327 milyar dolar olması beklenmektedir. 2025 yılına kadar dünyada akıllı şehirlerin sayısı artmaya devam edecek ve 2025'te 16'sı Kuzey Amerika ve Avrupa'da olmak üzere dünyada 26'dan fazla akıllı şehir olması tahmin edilmektedir. 2030 yılına kadar küresel akıllı şehir harcamalarının %70'inden fazlasının ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Çin'de yapılacağı öngörülmektedir. Akıllı şehirler, 2019 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan Covid-19 pandemisine yönelik sağlık güvenliğini ön plana çıkartan çözümler sunmak zorunda kalmıştır. Pandemi nedeniyle işlemeyen veya bozulan şehir ekosisteminde çözüm olarak dijital temas izleme, salgının yoğun olduğu noktaların vatandaşa anlık bildirimi vb. konular yeni çözüm başlıklarından birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Salgın sorası için akıllı trafik yönetimi, otonom araçlar, otonom dronlar, akıllı aydınlatma ve sağlık hizmetleri için akıllı yönetim ve destek hattının oluşturulması gibi başlıklar yeni çözüm yöntemleri olarak görülmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Gigi Onag, "Smart City Market to Value US\$2.46 Trillion in Five Years", *FutureIoT*, 05 Kasım 2020, <https://futureiot.tech/smart-city-market-to-value-us2-46-trillion-in-five-years/>. [Erişim Tarihi: 28.02.2021]

Akıllı şehirler ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan ilişki vardır. Her ikisi de kamu güvenliğini ve ekonomik refahı hedeflemektedir. Ekonomik kalkınma yeni iş alanları yaratmaya çalışırken akıllı şehir girişimleri de toplumu güvenli ve daha refah bir noktaya taşımak için teknoloji ağırlıklı bir çalışma yürütür. Akıllı şehir girişimleri, şehirlerin ekonomik büyümesine doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunur. Doğrudan katkılara baktığımızda; akıllı teknoloji uzmanlığının artması ve bu sayede iş dünyasının büyümesi, akıllı altyapı teknolojilerine yatırım, akıllı trafik yatırımı sayesinde ulaşımın zaman ve güvenlik açısından kolaylaşması, akıllı aydınlatma sayesinde enerjinin yeterli kullanımı, hastane, okul ve kütüphane gibi sosyal alanların altyapısına yönelik akıllı teknoloji yatırımı, otonom araçların hayatı kolaylaştırıcı noktalarda kullanılması gibi örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Akıllı şehir girişimlerinin dolaylı katkısına baktığımızda; genel sosyal yaşamın kolaylaşması ve iyileşmesine katkıda bulunması, iş olanakları yaratması nedeniyle suç oranlarının azalmasına katkıda bulunması, daha üretken bir toplumun oluşmasına katkıda bulunması ve özel sektörün birbiri ile ilişkiler kurmasını sağlaması sayılabilir.¹⁵⁰ Akıllı şehirler belirli alanları öncelikli alan olarak görmekte ve bu alanlarda çözümler üretmektedir. Bu alanları sıralamaya koyarsak; ekonomik kalkınma, kamu güvenliği, enerji ve çevre güvenliği, akıllı altyapı ve ulaşım hizmetleri başlıca öncelikli alanlardır.

Akıllı şehir projeleri ve uygulamaları, aynı zamanda şehirlerin geleceği konusunda önemli rol oynamaktadır. Akıllı şehir girişimleri, 2019 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan ve küresel çapta bir salgına dönüşen Covid-19 (Koronavirüs) pandemisine yönelik olarak şehirlerde yeni çözüm imkanları oluşturmaya çalışmaktadır. Zira koronavirüs pandemisi şehirleri de dönüştürmektedir. Pandemi süreci şehirlerin ekonomik faaliyetlerini de etkilemiş ve birçok ekonomik sektörün kapanmasına, durmasına neden olmuş ve kamusal alana erişimi kısıtlamıştır. Geleceğin şehirlerini pandemi süreci ile birlikte değerlendirdiğimizde, pandemi sonrası için şehir planlarının gözden geçirilmesi, pandemiye yönelik hızlı sonuç veren ve şehrin hemen her yerinde bulunan test sistemleri, dijital temas takip uygulamaları ve sosyal mesafeye uygun şehir ve bina planlarının geliştirilmesi önümüzdeki süreçte yeni çözümler olarak ortaya çıkmaktadır. Pandemi aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin dijitalleşmesini sağlamış, uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasına neden

¹⁵⁰ WeSam Musa, “The Impact of Smart City Initiatives on Cities Local Economic Development”, (Yüksek Lisans Tezi, Fort Hays State University FHSU Scholars Repository, 2017),44-45.

olmuş ve toplu taşıma düzenini etkilemiştir. Yine küresel şehirlerde pandemi süreci, yerel yönetimlerin kalitesini ve hizmet standardını ortaya çıkartmıştır. Ayrıca yeni şehir planlama ve tekniklerinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır.¹⁵¹

Bu bağlamda, geleceğin şehirlerini geniş bir bakış açısı ile değerlendirecek olursak kendi kendine yeterlilik ilk ve en önemli nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir şehrin en temel ihtiyaçları için kendi kendine yeterli olması, bu temel ihtiyaçları en geniş anlamda kendi içerisinde karşılayabilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada kritik ihtiyaç olarak su, gıda ve enerji en başta gelmektedir. Bu temel ihtiyaçların şehirler tarafından kendi kendine yetecek ölçüde karşılanması için yerel kaynakların etkin kullanımının sağlanması, atıl durumdaki yerel kaynakların etkin bir şekilde devreye sokulması gerekmektedir. Böylece şehirler olası pandemi vb. bir süreçte tedarik zincirinde aksama yaşanmayacaktır. Şehrin yakın çevresindeki tarım alanlarının korunması ve tarımsal amaçla kullanılması, yerel yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve yatırımlar yapılması, geleceğin şehirlerinde ön planda olacaktır.¹⁵²

Şehirlerin ekonomik ve demografik olarak büyümesi hem kaynak yeterliliği hem de güvenlik açısından yeni bir yaklaşımı zorunlu hale getirmiştir. Son on yılların en büyük trendi nüfusu 10 milyon ve üzeri şehirlerin sayısının hızlı artışı olmuştur. 1950’de sadece bir mega şehir (New York) var iken bu sayı 1990’a gelindiğinde on olmuş ve 2019 yılı itibarıyla bu sayı üç kat artmış ve 31 mega şehir olmuştur. Birleşmiş Milletler, 2030 yılına kadar küresel nüfusun yaklaşık %9’unun yaşayacağı 41 mega şehir olacağını tahmin etmiştir.¹⁵³ Mega şehirlerin stratejik, ekonomik ve jeopolitik önemi artmaya devam ederken hızlı nüfus artışı, plansız şehirleşme, sosyoekonomik eşitsizlik ve artan orgazine suçlar nedeniyle şehirlerde meydana gelen güvenlik sorunları askeri şehircilik anlamında önemini artıracaktır.

Bugün dünya nüfusunun yaklaşık %55’i şehirlerde yaşamakta ve dünyadaki silahlı çatışmaların neredeyse yarısı şehirlerde meydana gelmektedir. 2050 yılına kadar küresel nüfusun %68’inin şehirlerde yaşayacağı Birleşmiş Milletler tarafından tahmin

¹⁵¹ Foreign Policy, “How Life in Cities Will Change Due to the Coronavirus Pandemic”, <https://foreignpolicy.com/2020/05/01/future-of-cities-urban-life-after-coronavirus-pandemic/>. [Erişim Tarihi: 01.03.2021]

¹⁵² Osman Balaban, “Pandemi sonrası yeni kentsel çözümler: 15 dakikalık kent”, *Fikir Turu*, 20 Ekim 2020, <https://fikirturu.com/toplum/pandemi-sonrasi-yeni-kentsel-cozumler-15-dakikalik-kent/>. [Erişim Tarihi:01.03.2021]

¹⁵³ United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), a.g.r., [Erişim Tarihi:01.03.2021]

edilmektedir. Artan şehir nüfusu, ekonomik ve sosyal eşitsizlik ile birlikte yeni sorunların büyüdüğü ve ulaşımdan altyapıya, çevreden şehir güvenliğine kadar her alanı etkileyecektir.¹⁵⁴

21. yüzyılda mega şehirlerde internet ve sosyal medya platformlarının kullanımı hükümetlerin bilgiyi kontrol etme ve hakimiyet kurma imkanlarını azaltmaktadır. Bu tür platformların varlığı internet ağının hemen her yerde bulunması terör örgütleri ve organize suç örgütleri için bir propaganda ve haber imkanı sağlamaktadır. Şehirlerde çatışmaların ve toplumsal krizlerin artmasıyla birlikte bu tür krizleri önlemek, kontrol altına almak gittikçe ekonomik ve sosyal açıdan daha maliyetli hale gelmektedir. Bu nokta da merkezi hükümet ve yerel hükümet unsurları ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının, hükümet dışı ve uluslararası kuruluşların ortak çalışmalar yürütmesi önem arz etmektedir.

Sonuç olarak şehirlerin sosyal ve ekonomik düzeninin sağlanmasında yaşanan yetersizlik, sonuçları bakımından daha büyük sorunlar yaratacaktır. Dünya’da şehir nüfusu artmaya devam ederken küresel güvenliğin şehirlerin güvenliğinden geçtiğinin belirtilmesi son derece önemlidir. Bu bakımdan küresel güvenlik şehirlerin güvenliğidir diyebiliriz. Şehirler ne kadar güvenli ise küresel yaşam, o kadar güvenlidir diyebiliriz.

¹⁵⁴ Margarita Konaev, a.g.m., 51.

4. MERSİN ŞEHİR JEOPOLİTİĞİ

4.1. Mersin'in Tarihi ve Coğrafi Özellikleri

Akdeniz, iki kara arasında var olan denizi işaret etmekte ve Avrupa ile Afrika kıtaları arasında bulunan deniz ağırlıklı bir coğrafyanın adıdır ve ortak bir deniz çevresinde yer alan kıyılardan, dağlara, ovalara ve çöller kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır.¹⁵⁵ Ortak bir deniz etrafında şekillenen bu coğrafya, denizin sağladığı imkân ile sürekli bir değişimin mekânı olmuştur. Bu sayede sürekli insan, kültür ve ticaret hareketliliğinin bir merkezi olan bu coğrafya, ortak bir iklim ve çevre ile birlikte ticari ve kültürel anlamda da benzerlikler geliştirmiştir. Bu durum Akdeniz coğrafyasının homojen bir yapıda olduğu anlamına gelmemektedir. Akdeniz coğrafyası çoğulluğu ve kültürel farklılığı kapsayan bir ortak yapıya sahiptir.¹⁵⁶ Akdeniz kapsamı bakımından zaman ve mekân açısından tam olarak belirlenemeyen, farklı zaman dönemlerine göre değişen ve değişken sınırlara sahip bir denizdir. Minca ve Giaccaria Akdeniz'i mekânsal anlamda karakterize eden 'büyük anlatının' kendi geçmişinden gelen büyük anlatısı olduğunu, bugün ise bu anlatının Akdeniz'i bir yer olarak tanımladığını ifade eder.¹⁵⁷

Bugün Akdeniz, onlarca farklı devletin siyasal sınırları bulunan ve bu sınırlar içerisinde farklı ulusların bulunduğu coğrafyadan oluşmaktadır. Roma

¹⁵⁵ Eyüp Özveren, "Geçmişten Geleceğe Akdeniz Dünyası" *Akdeniz Uygarlıkları Sanatı* (2-23), ed. Filiz Yenişehirlioğlu, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları), s.5'den aktaran, Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 35.

¹⁵⁶ Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 35

¹⁵⁷ Paolo Giaccaria, Claudio Minca, "The Mediterranean Alternative", *Progress in Human Geography*, C.35, S.3 (2011): 345-48, <https://doi.org/10.1177/0309132510376850>.

İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrıldığı M.S. 395 tarihinden itibaren bu farklılık artarak günümüze kadar devam etmiştir.¹⁵⁸

Akdeniz bölgesinin geçmişi oldukça zengin olup, bu büyük anlatının geçmişi de oldukça eskidir. Bu anlatı tarihsel süreçte çevresindeki karaya ve denize kendi adını veren bir “mare clausum”dur. Bu büyük anlatı dediğimiz “mare clasum”, diğer bir ifade ile “iç deniz” olan suyun varlığı kadar geçmişe sahiptir. Shelomo Dov Goitein, Fernand Braudel ve Henri Pirenne bahsetmiş olduğumuz bu iç denizin, fikirlerin, kültürlerin, insanların, inançların ve malların aktarımını sağlayarak ortak bir coğrafi kültür oluşturmayı başardığı görüşünü paylaşmıştır.¹⁵⁹

Şekil 4.1: Akdeniz'in Geniş Coğrafyası.

Emerson Kent Historical Map Archive,
http://www.emersonkent.com/map_archive/mediterranean_sea_550_bc.htm [Erişim Tarihi:05.05.2021]

Akdeniz coğrafyası ile ilgili olarak yapılan bu değerlendirmeler sınırları değişken olan Akdeniz coğrafyasının antik dönemlerden itibaren oluşan tarihsel gelişimine dayanmaktadır. Akdeniz Afrika ve Avrupa kıtaları arasında deniz ağırlıklı bir coğrafya olup liman şehirleri, kıyıları, ovaları, çöl ve dağları ile oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Denizin sağlamış olduğu imkân ile gelişen liman şehirleri, tarihsel

¹⁵⁸ Nilifer Peker, Ortaçağda Akdeniz'de Hristiyan Uygarlığı ve Sanatı, *Akdeniz Uygarlıkları Sanatı*, ed. Filiz Yenişehriroğlu, (106-137). Anadolu Üniversitesi Yayınları,107.

¹⁵⁹ Alisa Ginio, "Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel", Kudret Emiroğlu, ed., *Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih, Görünüm*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 30.

süreç içerisinde ticaretin, farklı kültürlerin ve inançların etkileşime girdiği alanlar olmuş ve bu coğrafyanın gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu limanlar gelişmenin ve değişimin mekânı olarak ortaya çıkmış ve böylece Akdeniz coğrafyası, devamlı olarak insan ve ticaret hareketliliğinin olduğu bir yer olmuştur.

Şekil 4.2: Tarih Öncesi Dönemlerden Bugüne Akdeniz.

Princeton University, 2007). <https://commons.princeton.edu/portfolio/venice-and-the-mediterranean-crete/> [Erişim Tarihi:05.05.2021]

Akdeniz coğrafyası içerisinde bulunan Mersin, Kalkolitik, İlk Tunç ve Orta Tunç çağlarından itibaren bugüne bir yerleşim alanıdır. Bu bölgede Asurlular, Fenikeliler, Hititler, Frigyalılar, Selefkoslar, Araplar, Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlıların kültürel eserleri, tarihsel izleri bulunmaktadır.¹⁶⁰

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde bir liman olarak ortaya çıkan ve devamlı olarak gelişme gösteren Mersin, Akdeniz coğrafyasının önemli bir liman şehri olarak kendini kanıtlamıştır. Bu dönem aynı zamanda Dünya’da ve Osmanlı imparatorluğunda iktisadi gelişme ve değişimlerin yaşandığı, Osmanlı İmparatorluğu’nun da bu değişimlerden etkilendiği bir dönem olmuştur.

Mersin şehrinin gelişiminde etkili olan sürecin oluşumunda yerel, bölgesel, Osmanlı imparatorluğu içerisinde meydana gelen gelişmeler ve son olarak küresel gelişmeler

¹⁶⁰ Mersin İl Kültür Turizm Müdürlüğü, “20. Yüzyıla Kadar Mersin Tarihi” <https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73152/tarihce.html> [Erişim Tarihi:05.05.2021]

etkili olmuştur. Bu süreçlerden öncesine bakmak gerekirse özellikle Mersin'in 19. yüzyıl öncesine bakmak gerekmektedir.

Neolitik dönemden bugüne pek çok farklı kavme yurt olmuş ve halen bu özelliğini koruyan Mersin 19. yüzyıl öncesinde pek ön plana çıkmamış ve 19. Yüzyıldan itibaren yerel ve bölgesel gelişmeler ile birlikte hızla büyümeye başlamıştır.¹⁶¹

Bu süreci incelemeden önce literatürde bulunan kaynakları göz önüne almak da fayda vardır. Mersin şehrinin kuruluş süreci ve Mersin limanının kurulması, gelişimi ve sonrası ile ilgili olarak literatürde farklı çalışmalar bulunmakta olup bazıları şunlardır: Tolga Ünlü ve Tülin Selvi Ünlü'nün birlikte hazırladıkları "İstasyon'dan Fenere Mersin" adlı kitap, Tülin Selvi Ünlü'nün "Ondokuzuncu Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" isimli makalesi, Metin Tuncel'in "Mersin" isimli makalesi, Gülizar Açık Güneş'in, "Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezi, İbrahim Oğuz'un "Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü" isimli yüksek lisans tezi, Şinasi Develi'nin farklı tarihlerde Mersin Deniz Ticareti dergisinde farklı sayılarda yayımlanan Mersin ile ilgili makaleleri, Yine Develi'nin Mersin üzerine yazmış olduğu "Dünden Bugüne Mersin 1836-1990" isimli kitabı, Şenol Çelik'in "Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı 1500-1584" isimli doktora tezi, M. Hulusi Demir ve Ayşe Şahin'in "İlk Çağlardan Günümüze Mersin Limanı" isimli makalesi, Tülin Selvi Ünlü'nün "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" adlı doktora tezi Mersin hakkında literatürde bulunmakta olan başlıca kaynaklardır.

Mersin'in gelişim ve büyüme sürecinde etkili olan gelişmeler Osmanlı imparatorluğu içerisinde yaşanan ve imparatorluktan bağımsız olaylar etkili olmuştur. Mersin'in şehir olarak ortaya çıkmaya başladığı 1800'lü yılların başları, gelişim sürecini etkileyen faktörlerin kesişmekte olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehrin, liman şehirlerinin öneminin artmış olduğu bir dönemde aynı kıyıda bulunan diğer liman şehirlerine göre daha hızlı büyüdüğü ve fark yarattığı görülmüştür. Ancak, burada bura da Mersin'i farklı kılan temel etmenin kentin oluşum süreci olduğu

¹⁶¹ Mehmet Kayadelen, "Mersin'in Kuruluş Dönemine İlişkin Mevcut Tezlerin İrdelenmesi" *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, C.47, S.47(2019): 383-416.

belirtilmektedir. 19. Yüzyıl şehirde gelişen ticari faaliyetler, sanayi ve demiryolu atılımları ve karayolu gibi yatırımları destekleyici nitelikte altyapı yatırımlarının olması şehrin dokusunun oluşmasında etkili olmuştur.¹⁶²

19. yüzyıl Osmanlı liman şehirlerinden olan Mersin'in gelişiminde coğrafi konumu ve bu konumun sağlamış olduğu avantajların yanı sıra gelişen deniz ticareti etkili olmuştur. Deniz ticaretinin gelişimiyle birlikte 19. Yüzyılda Osmanlı devletinde gelişme gösteren kapitalizmin etkili olduğu da belirtilmektedir. Bu dönemde iç ve dış gelişmelerin etkisiyle ahşaptan bir iskele konumunda olan Mersin liman ve çevresi ilerleyen zamanda hızlı bir gelişme göstererek yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz liman şehirlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Bu durum Mersin şehrinin sosyal demografik ve idari anlamda da değişimine neden oluşturmuş ve şehrin mevcut statüsü hızla değişim göstermiştir.

Mersin şehrinin bir liman olarak ortaya çıkması ve gelişmesinde Çukurova bölgesindeki kentlerin 19. Yüzyıl başlarından itibaren uğramış olduğu değişim etkili olmuştur. Ancak, Mersin'in ön plana çıkmasında belki de en önemli etken Tarsus'un bölge içerisindeki değişen konumu daha etkili olmuştur.¹⁶⁴

19.yüzyıl başlarında bölgenin önemli bir iskelesi konumunda olan Tarsus iskelesinin coğrafi şartlar sebebiyle deniz ticaretinde geri kalmaya başlaması ve bunun sonucu olarak Mersin'de ki iskele ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylece 19. Yüzyıl itibariyle Mersin iskelesi tüm yörenin Doğu Akdeniz'e ve dışa açıldığı bir kapı olarak ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyıla ait ticari vb. yazışmalarda Mersin iskelesinin ticari faaliyetinin artmasının ve hızlılığından bahsedilirken bölge ve bölge dışından bir ilgi artışından bahsedilmekte olup insan hareketliliğinin bu noktaya hareket etmeye başladığından bahsedilmektedir.¹⁶⁵ Bu noktadan hareketle öncelikle Tarsus iskelesinin kısaca tarihine ve bölge açısından önemine ve geçirdiği coğrafi değişim ve bunun Mersin iskelesinin ön plana çıkmasındaki etkisine değinmek gerekmektedir.

¹⁶² Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007)

¹⁶³ Aylin Doğan, "Mersin Limanı ve Mersin Kenti Tarihi Üzerine Genel Bir İnceleme", *Journal of Current Researches on Social Sciences*, C. 8, S. 1 (2018): 117

¹⁶⁴ Tülin S. Ünlü, "Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim", Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi, 6 https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/ffc98347ee35b3e_ek.pdf [Erişim Tarihi:20.03.2022]

¹⁶⁵ Doğan, a.g.m.,122

Tarsus, tarihi yaklaşık olarak 7 bin yıl öncesine kadar dayanmakta olup bugün halen Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli bir tarım ticaret ve sanayi kenti olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁶⁶ Tarsus'un bu kadar eski geçmişinin var olması ve halen varlığını devam ettirmesinin en önemli nedeni bulunduğu coğrafyadan kaynaklanmaktadır.

Tarsus'un bulunduğu konum Akdeniz havzasında antik dönem içerisinde 'Kilikya' olarak isimlendirilen topraklar içerisinde yer almaktadır. Tarsus Antik dönemlerden itibaren bir yerleşim yeri olmuş ve 19. yüzyıl başlarına kadar ticaret yollarına yakınlığı, güvenli bir iç liman özelliği barındırması nedeniyle Kilikya bölgesinin en önemli yerleşim yerlerinden biri olmasını sağlamıştır.¹⁶⁷

Tarsus, ovalık Kilikya bölgesinin doğu, dağlık Kilikya bölgesinin güney ucunda bulunması ve Akdeniz'den içeriye, Anadolu'ya geçişte önemli bir noktada bulunması onu bölge için bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Tarsus Yunan-Roma döneminde Kilikya bölgesinin doğrudan ticaret limanı olmuştur.¹⁶⁸

Seyhan nehri ile Berdan (Tarsus ya da Kydnos) çayı arasında bulunan Berdan ovasının Toroslar eteğinde bulunan Tarsus'un, tam ortasından geçen ve bölgenin en önemli su kaynaklarından biri olan Tarsus çayının suları "Rhegma" adındaki lagün gölden geçtikten sonra Akdeniz'e dökülerek bir sahil oluşturmuştur.¹⁶⁹ Antik Kydnos Nehri (Berdan ya da Tarsus Çayı) aracılığı ile Rhegma Gölü'nün bir iç liman olarak kullanılması Tarsus'a önemli bir ticari nitelik kazandırmıştır. İlk çağ dönemlerinden itibaren Kıbrıs ve çeşitli bölgelerden gelen mallar Gülek boğazından Anadolu'ya/iç bölgelere taşınırken Tarsus limanı kullanılmıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Yurt Ansiklopedisi, 5, İçel, İstanbul,1982, s.3631. 'den aktaran İbrahim Oğuz, "Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş öyküsü" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006):78

¹⁶⁷ M. H. Sayar, "Mersin'de Kayıp Kentler Mersin'in Antikçağ Yerleşim Coğrafyası", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, haz. Filiz Özdem, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,2004) ss.9-25. 'den aktaran Tülin S. Ünlü, "Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim", Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi,:6 https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/ffc98347ee35b3e_ek.pdf [Erişim Tarihi:20.03.2022]

¹⁶⁸ M.Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası,çev. Mihri Pektaş, (İstanbul,M.E. Basımevi,1960), s. 59. 'den aktaran İbrahim Oğuz, "Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş öyküsü" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006),78

¹⁶⁹ Levent Zoroğlu, Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları, (Adana, Kemal Matbaası, 1995),28'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),53

¹⁷⁰ Şenay Özdemir, "Osmanlı Döneminde İçel'in Deniz Olanakları", Tarih İçinde Kolokyum II, (Mersin Üniversitesi Yayınları, 2005)'den aktaran Tülin S. Ünlü, "Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim" Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları,2009:7 https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/ffc98347ee35b3e_ek.pdf [Erişim Tarihi:20.03.2022]

Şekil 4.3: 19. Yüzyılda Anadolu'da Ticaret Yolları ve Tarsus'un Konumu.

Lothar Rother, *Die Städte der Çukurova: Adana-Mersin-Tarsus*, Im Selbstverlag des Geographischen. Tübinger Geographische Studien, (1971), 48'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007), 54

Tarsus şehri deniz ve kara yollarının kesişim noktasında bulunması, denize açılabilir konumda olması ancak denizden içeride olması ve Gülek boğazını kontrol etmesi nedeniyle güvenli bir konumda bulunmuştur. Fakat, zaman içerisinde deniz ile bağlantısı kesilmiş ve liman özelliğini kaybetmiştir.

Güvenli ve işlek bir liman olan Tarsus'un Kydnos Nehri'nin getirdiği alüvyonların Rhegma Gölü'nü bataklığa (Aynaz Bataklığı) dönüştürmesi nedeniyle liman şehri olma özelliğini yitirdiği ve Kazanlı'nın Tarsus'un yeni limanı olmaya başladığı görülmüştür.¹⁷¹

Tarsus Limanı'nın ortaya çıkan coğrafi nedenlerden dolayı kapandığı bilinmekte olup ancak tam olarak ne zaman kapandığı konusunda bir netlik yoktur. Bu noktada bölgeyi farklı zamanlarda ziyaret eden seyyah, yerli ve yabancı devlet adamlarının raporları mevcuttur.

¹⁷¹ Yüksel Akkaya, "19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Mersin Ekonomisi", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, haz. Filiz Özdem, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004), ss.335-349, s. 335'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007), 56

Kidnos (Tarsus çayı) Nehri'nin getirdiği alüvyonların Rhegma Gölü'nde birikmesiyle, Tarsus'un liman şehri olmaktan çıktığı farklı kaynaklarda geçmektedir.¹⁷² Hızlı akıntının getirdiği çamur ve kum gölün kapanmasına neden olmuş ve bu alan bir bataklığa dönüşmüştür.¹⁷³ Kum ve çamur nedeniyle göl ağzının kapanması durgun bir göl yaratmış ve zamanla bu alan bataklık oluşturmuştur.¹⁷⁴ Piri Reis'in Tarsus ve çevresini gösteren haritasında gölün halen açık olduğu ve liman görevine devam ettiği görülmektedir.¹⁷⁵ Yine 19. Yüzyılın başlarında bölgeyi ziyaret eden İngiliz denizci Amiral Sir Francis Beaufort'un anlatısına göre Rhegma Gölü'nün bataklık haline gelmesiyle Tarsus şehri, 1810 tarihinde bugünkü konumuna dönüşmüştür.¹⁷⁶ Buradan anlaşılacağı üzere Tarsus limanının tam olarak ne zaman işlevini yitirdiği ve Rhegma Gölü'nün tam anlamıyla ne zaman bataklığa dönüşüp kapandığı kesin olarak belli değildir.

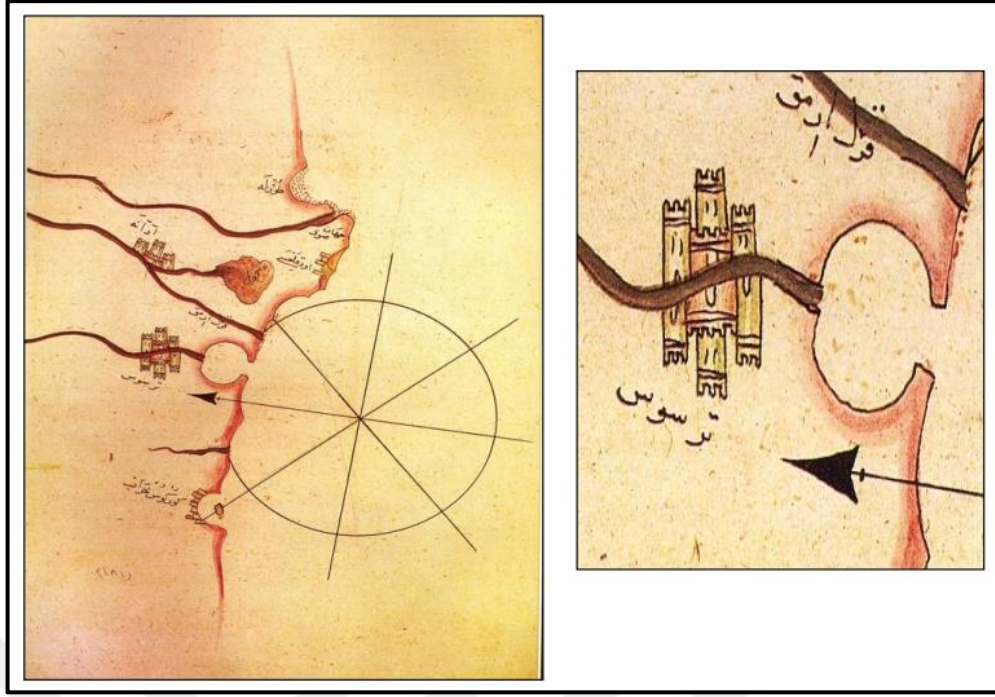
¹⁷² Levent Zoroğlu, *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, s.10'dan aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), 30.

¹⁷³ Ludwig Budde, *Antike Mosaiken in Kilikien-Band II*, (Germany, Verlag Aurel Bongers Recklinghausen, 1972), s. 112’den aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), 30.

¹⁷⁴ Ali S. Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ev Tarsus Türkmenleri: Sosyo-Ekonomik Tarih*, (Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 83’den aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)” (1839-1856)” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), 30.

¹⁷⁵ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye, Cilt 4*, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, (Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1988), ss. 1582–1583’ten aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), 29.

¹⁷⁶ Necati Çıplak, *İçel Tarihi*, (Mersin, Selim Ofset Matbaacılık, 2003), s.304’den aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006), 30.

Şekil 4.4: Piri Reis'in Tarsus Çevresi ve Limanını Gösteren Haritası.

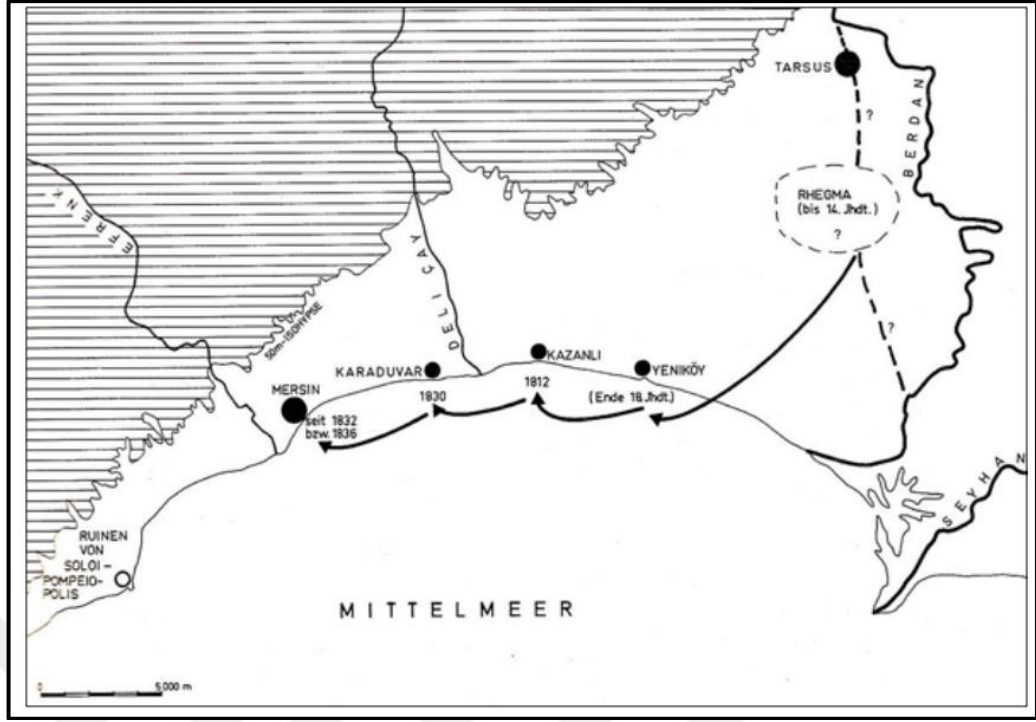
Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Cilt 4, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, (Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını,1988), ss. 1582–1583'ten aktaran Songül Ulutaş, “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”, (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,2006),30.

Rhegma Gölü’nün bataklığa dönüşmesiyle birlikte, 19. Yüzyılın başlarında Tarsus’un liman özelliğini yitirmesiyle birlikte Kazanlı’nın Tarsus’un yeni limanı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Fakat bölgede bulunan ve görev yapan konsolos ve devlet adamlarının yazışmalarından ¹⁷⁷ değişik nedenlerle Kazanlı’nın liman olma özelliği konusunda değişim olduğu ve yeni ve güvenli bir liman ihtiyacının belirtildiği tespit edilmektedir. ¹⁷⁸ Bölgede ortaya çıkan bu süreç Mersin’in yeni bir sürece evrilmesine neden olan başlıca nedenler arasında olarak görülmektedir. 1830’lu yıllar itibariyle Mersin konsolosların uğrak yeri haline gelmeye başlamış ve aynı zamanda Tarsus’un deniz ile bağlantısını sağlayan bir liman olmaya başlamıştır. ¹⁷⁹

¹⁷⁷ Ünlü, a.g.t.2007, 56.

¹⁷⁸ Ulutaş, a.g.t.2006,31-32

¹⁷⁹ A.g.t.,32.

Şekil 4.5: Limanın Tarsus'tan (Rhegma Gölü'nden) Mersin'e Geçişi.

Lothar Rother, Die Städte der Çukurova: Adana-Mersin-Tarsus, Im Selbstverlag des Geographischen. Tübinger Geographische Studien, (1971),67'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),57

19.yüzyılın başlarında bölgenin önemli bir iskelesi olan Tarsus iskelesinin coğrafi nedenlerle önemini kaybetmesi sonucu Mersin iskelesi hem yöresinde hem de Osmanlı deniz ticaretinde ön plana çıkmaya başlamıştır. 19. Yüzyıl ortalarında Mersin iskelesi tüm yörenin Akdeniz'e ve Akdeniz'den dışa açıldığı bir kapı haline gelmiştir. 19. yüzyılın ortalarına ait yazışmalara bakıldığında Mersin ve Mersin iskelesinin ticari işlevinin hızla arttığından ve ecnebi tebaanın da bu bölgeye yoğun ilgi gösterdiğinden bahsedilmektedir.¹⁸⁰

Artan ticaret sayesinde ile Mersin'de, iskele merkezli ev çevresinde yerleşim artmış ve nüfus hareketliliği çeşitlenmeye başlamıştır. Mersin'in 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren ortaya çıkan yükselişi sadece Tarsus ile olan ilişkisinden ibaret değildir. Mersin, 19. yüzyılın bölgesel ve küresel gelişmeleri, yüzyılın ekonomik ve siyasal gelişmelerinden etkilenmiş olup, yakın çevresinde yaşana kriz ve gelişmelerden bağımsız kalmayarak değişim ve dönüşüm geçirmiştir.

¹⁸⁰ Doğan, a.g.m., 122

19. yüzyılda Dünya’da ortaya çıkan gelişmeler dünya ülkelerini siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan etkilemiş ve bu ülkeler bir değişim evresine girmiştir. Bahsedilen değişimlerin nedenleri 19. yüzyıl öncesine dayanmakta olup Osmanlı devleti de bu değişimlerden en fazla etkilenen ülkeler arasında olmuştur. Başta ticari değişimler olmak üzere çeşitli alanlarda bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır.

Osmanlı devletinin ekonomik anlamda yaşadığı değişimler ticaretini de etkilemiş ve bazı kentler önemini kaybederken bazılarının yerel, bölgesel olarak önemi ve hareketliliği artmıştır. Bu özellikle kıyı kesimlerde daha belirgin hale gelmiş ve liman kentler en çok etkilenen şehirler olmuştur. Yaşanan bu etkiler bazı şehirler için itici güç olmuş ve şehrin ve bölgenin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu süreç yeni ticaret alanlarının oluşmasında hızlandırıcı bir faktör olmuştur. Mersin bu nokta da sahip olduğu coğrafi konum ve limanı ile birlikte 19. yüzyılın bu gelişmelerinden etkilenmeye başlamış ve bir liman kenti olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸¹

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentsel bir oluşum ve kimlik kazanmaya başlayan Mersin gelişimini sürdürmüş ve Mersin iskelesi merkezinde ve çevresinde yürütülen ticari ve diğer faaliyetler Mersin’de idari bir dönemi başlatmıştır. Mersin’in Osmanlı deniz ticareti içerisindeki yerinin ve öneminin artışı bu bölgeye yönelik yatırımlar konusunu da gündeme getirmiştir.¹⁸²

Mersin’in deniz ticaretinde yükselişi ve yerleşim unsurlarının da artarak değişmesi ile Mersin’in potansiyelinden faydalanma konusu önemli hale gelmiştir. Bu noktada devlet görevlileri ve yörenin önde gelenleri tarafından yeni iskelelerin inşası, onarımları, demiryolu ve karayolu gibi bağlantıların sağlanması ve bir liman inşa edilmesi konusu gündeme gelmiştir.¹⁸³

Görüldüğü gibi Mersin hem yerel ekonomi açısından hem de bölge ve merkezi yönetim açısından artık bir çekim merkezi olmaya başlamış ve potansiyeli, sorunları ve eksikleri üzerinde tartışmalar dönmeye başlamıştır. Mersin aynı zamanda farklı bölgeleri de etkilemeye başlamıştır. Mersin çevresi artan ticaret ve liman faaliyeti nedeniyle hem bölgesel anlamda hem de uluslararası anlamda önem kazanarak gelişme göstermeye devam etmiştir.

Dünya’da yaşanan değişim ve dönüşümden Mersin’de etkilenmiş ve yüzyılın sonuna doğru mevcut iskeleler artan ticareti ve talebi karşılamada yetersiz kalmaya başlamıştır.

¹⁸¹ A.g.m.,124

¹⁸² Ulutaş,a.g.t.,2006,92-93.

¹⁸³ Doğan,a.g.m.,123-124.

Bu noktadan sonra kara ve demiryolu dahil çeşitli yatırımların bulunulması konusu da yüzyılın ikinci yarısı itibariyle artmış ve demiryolu, karayolu, iskele inşa ve onarımlar ile Mersin, hem Osmanlı deniz ticareti hem de bölgesel ticarete yeri ve önemi hızla artan bir şehir olmuştur.

Bölgenin bir limanı olarak Mersin 19.yüzyılın başından itibaren Akdeniz kıyısında ki Lazkiye, İzmir, Tripoli, Hayfa, Beyrut, İskenderun, İskenderiye gibi liman kentler ile içinde bulunduğu ilişkisel bağlantının bir parçası haline gelmiştir. Mersin’de yapılan ticaret bu liman kentleri ile sosyal ve ekonomik ilişkiler geliştirmesine olanak sağlamış ve bu kazanımlar kentin gelişimini de yönlendiren faktörler içerisinde yer almıştır. Bunların haricinde Mersin’in gelişimini etkileyen, fiziksel olarak şekillenmesini ve gelişimini etkileyen farklı bileşenlerde söz konusudur.¹⁸⁴

Söz konusu olan bu bileşenleri üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar, savaşlar ve artan tarımsal üretim olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerikan iç savaşı ile birlikte artan pamuk üretimi ve Kırım savaşı ile artan tahıl üretimi bölgenin ve bir liman olarak Mersin’in gelişiminde etkili olan Osmanlı imparatorluk dışı gelişen olaylardır. Bir başka önemli bileşen artan ticaret ve üretim ile birlikte yaratmış olduğu demografik değişimlerdir. Mersin’in gelişim sürecini ve bugününü anlayabilmek için kentsel gelişim dinamiklerini nüfus büyüklüğü kadar nüfusu oluşturan bileşenlerde önem arz etmektedir.¹⁸⁵ Mersin limanın kuruluşu, gelişimi ve kentin demografik yapısına etkileri, kentin büyümesine etkileri diğer başlıklar altında incelenecektir.

4.2. Mersin’in Ekonomik Sosyal ve Demografik Yapısı

19. yüzyılda Sanayi devrimi ile birlikte gelişen üretim ve dağıtım teknolojisindeki artış, Avrupalı büyük güçler olmak üzere bölgesel anlamda varlığını sürdüren devletlerin hammadde, üretim, pazar ihtiyacı gibi konularda yeni arayış ve çözümlere gitmelerine neden olmuştur.

Sanayi devrimi ile gelişen Avrupalı emperyalist güçler başta İngiltere olmak üzere yeni ekonomik arayışlara girmiştir. Dünya ticareti genişlemeye başlamış ve kapitalizm iktisadi, toplumsal, siyasal ve ekonomik değişim ve dönüşümleri beraberinde taşıyarak

¹⁸⁴ Ünlü, a.g.t., 2007,70.

¹⁸⁵ Ünlü, a.g.m.,8., https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/ffc98347ee35b3e_ek.pdf [Erişim Tarihi:26.03.2022]

dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu süreç dünya ülkelerinin birbirleri ile daha fazla ilişkiye girmesine ve ticari hareketliliğin artmasına neden olmuştur. Yönetim ilişkileri ve kurumsal ilişkiler karmaşıklaşmaya başlamış ve küreselleşme sürecine girilmiştir.¹⁸⁶ Dünya ekonomisine entegre olmanın temel amacı olan ticari faaliyetin gelişiminde ticari ürünlerin liman şehirlerine aktarılması, kanalize edilmesi önemli bir faktör olmuş ve böylece 19. yüzyılın merkez ülkelerine pazar ve hammadde sağlayan çevre ülkelerde ki liman şehirleri ön plana çıkmaya başlamıştır.¹⁸⁷

Mersin 19. yüzyılda hızlı bir gelişim ve değişim süreci içerisine girmiş ve bu durumda etkili olan faktörler Osmanlı imparatorluğunun içinde bulunduğu durum ve bu durumun ortaya çıkardığı sonuçlar etkili olmuştur. Ancak, süreç sadece bununla sınırlı kalmayıp imparatorluk dışı gelişmelerde oldukça etkili olmuş ve bu gelişmeler Mersin'in ekonomik ve sosyal yapısının, demografisinin şekillenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu süreç Mersin'in kentsel dokusunun oluşumundan, ticari ve diğer ekonomik faaliyet kollarının oluşumundan gelişimine kadar hemen her alanda etki yaratarak değişim ve dönüşümde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Osmanlı imparatorluğunun bölgesel ve uluslararası gelişmelerden etkilenmesi ve bu gelişmelerin özellikle liman kentleri için doğurduğu sonuçlar liman kentlerinin değişim ve dönüşüm süreçlerinde başlıca nedenleri oluşturmaktadır. Mersin'in ekonomik ve sosyal yapısının oluşmasında kentin ticaret, üretim, üretim ilişkileri, ulaşım, demografik ve kültürel ilişkiler etkili olmuştur. Bu noktada kentin liman olma özelliği, coğrafi konumunun yarattığı avantaj ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik ve sosyal yapı incelenecektir.

Bu dönemde stratejik konumu nedeniyle Avrupa için öncelikli konumda olan Akdeniz büyük bir değişim ve modernleşme süreci yaşamış ve bölgede Avrupalı güçlerin varlığı artmış ve bu durum bölgede ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yaşanmasının nedenlerinden olmuştur.¹⁸⁸ Bu dönemde Mersin ve diğer Akdeniz liman kentleri Avrupalılar için önemli noktalar haline gelmiştir. Ucuz hammadde ve Pazar

¹⁸⁶ Ulutaş, a.g.t., 2006,1.

¹⁸⁷ Çağlar Keyder,Y. Eyüp Özveren,Donald Quataert, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler”, *Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri*, ed. Çağlar Keyder,Y. Eyüp Özveren,Donald Quataert, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1994),121. ‘den aktaran Tülin S. Ünlü, “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),74.

¹⁸⁸ Eyüp Özveren, “Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler”, *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*, ed.: Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsal, Kudret Emiroğlu, (İstanbul:İletişim Yayınları,2006),22.

arayışı ile birlikte savaşlar ve tarımsal üretim bunda etkili olmuştur. Bu liman kentlere yönelimi en başta merkez ülkelerin çıkarları ve arayışları şekillendirmiştir. Amerika'dan aldığı kaynaklarda Amerikan iç savaşı nedeniyle sıkıntı yaşayan İngiltere, yeni hammadde ve Pazar arayışına girmiştir. Bu arayış Osmanlı devletinde özellikle liman kentlerde başta pamuk olmak üzere çeşitli tarım ürünlerinin ve tarımsal sanayinin gelişmesine neden olmuştur.¹⁸⁹

Tarımsal sanayinin gelişmesi ve verimliliğin artması için bölgede yabancı yatırımlar artmaya başlamış ve her yıl çeşitli bölgelerden işçi olarak bölgeye göçler başlamıştır. Bu dönemde merkezi devlet Çukurova bölgesine yatırımları arttırmaya çalışmış ve yöredeki göçebe Türkmenleri yerleşik hayata geçişini desteklemeye başlamıştır. Aynı zamanda dışarıdan mevsimlik işçi göçü de desteklenmiştir.¹⁹⁰

Çukurova bölgesi ve Mersin Amerikan iç savaşı ve bunun sonucu olarak hammadde ve pazar arayışına düşen İngiltere ve Akdeniz çevresinde ticaret yapan tüccarların uğrak yeri haline gelmiştir.

Verimli toprakları, sahip olduğu sulama imkânı ve işgücü sayesinde bölge potansiyelini ortaya koymuştur. Osmanlı'nın bölgede uygulamaya koyduğu vergi kolaylığı ve tohum vb. sağlanan imkanlar tarımsal üretimin gelişinde etkili olmuştur. 1832 yılından itibaren bölgeyi yönetmekte olan İbrahim Paşa, tarımsal sanayinin geliştirilmesi için adımlar atmış ve çalışma koşullarının düzenlenmesinde çaba sarf etmiştir. Mısır ve Kıbrıs'tan pamuk tohumu getirtmiş ve bu durum Osmanlı merkezi hükümeti ve İngiltere'nin dikkatini çekmiştir.¹⁹¹ Bu noktada bölgenin Amerikan iç savaşı öncesi de bir çekim merkezi olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

1840'lı yıllarda bölgede çeşitli ürünlerin yetiştirilmiş ve bu ürünler çeşitli Avrupa ülkelerine ihraç edilmiştir. 1850'li yıllarda bölgeye gelen gezgin William Burckhart Barker, Limandan Suriye, Marsilya, Kıbrıs ve çeşitli yerlere ürün götürmek için gemilerin bulunduğunu anlatmıştır. Barker bölgede İngiliz, Fransız, Arap ve Rum

¹⁸⁹ Reşat Kasaba, "İzmir", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, ed. Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994),8.'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),75.

¹⁹⁰ Şevket Pamuk, *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*(İstanbul:Gerçek Yayınevi,1988) ,178-179.

¹⁹¹Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyeleri, *Mersin Evleri*, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995),18. den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),77.

gemilerinin limanda bulunduğunu ve yükleme yaptıklarını belirtmiştir. Limanda ihraç edilen ürünler arasında pamuk, arpa, buğday, susam tohumu ve keten tohumu gibi ürünlerin başta geldiğini belirtmiştir.¹⁹² 1840 ve 1850’li yıllarda artmaya başlayan tarımsal üretim ve liman ticareti Amerikan iç savaşının da etkisiyle Mersin’in liman özelliğinin güçlendiği bir evreye dönüşmüştür. Bu durum bölgenin tarımsal üretim kapasitesi ve çeşitliliğinin artmasını sağlamış ve bir cazibe merkezi olma yolunda ilerleme kaydetmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler bölgede yeni yapılar, idari merkez ve teşkilatlanmanın oluşmasına, yatırımların artmasına neden olmuştur.

Ancak, sadece uluslararası gelişme anlamında Amerikan iç savaşı etkili olmamıştır. Osmanlı devletinin katıldığı ve Avrupalı devletlerin müdahil olduğu Kırım savaşı da Mersin ve Çukurova bölgesinin üretim ve ticaretinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Osmanlı devletinin merkezi anlamda güç kaybetmesi ve ekonomik sıkıntıları 1840’lı yıllarda kısa vadeli olarak Fransız bankalarından borç almasına neden olmuş fakat sorun giderilememiştir. Ancak, Kırım savaşı ortaya çıkardığı şartlar Osmanlı devletinin tekrar bir borçlanma sürecine girmesine neden olmuştur. Bu yeni borçlanma Osmanlı’nın ilk kez uzun vadeli olarak borçlanma yoluna gitmesine neden olmuştur.¹⁹³ Bu yaşananlar Osmanlı merkezi yönetimin yeni kaynaklar aramasına ve tarımsa alanda yenilik ve üretimin artırılması konusunu gündeme getirmiştir. Mersin bu süreçte sahip olduğu liman ve tarım alanı ve potansiyeli ile birlikte öne çıkmıştır. Sulama olanakları ve verimli toprakları Kırım savaşı sonrası bu bölgeye ilginin ve göçün oluşmasına neden olmuştur. Savaş sırasında yaşanan tahıl vb. ürün sıkıntısı tarımsal üretimin önemini de ortaya koymuş ve tarımsal üretim konusunda teşviklerin gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir.¹⁹⁴

Amerikan iç savaşı, Kırım savaşı ve Osmanlı imparatorluğunun yaşadığı iç isyanlar ve olayların Mersin’de etkisi görülmüş ve bölge dışarıdan göç almaya başlamıştır. Kırım savaşıdan sonra bölgeye yönelik yaşanan göç, Marunilerin Suriye’den göçü, iş olanağı nedeniyle Anadolu’dan gelen göçler bölgenin demografik yapısının değişmesi ve şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu değişen demografik yapı kendi gelenek ve

¹⁹² William B. Barker, *Cilicia and Its Governors, Ingram, Cooke and Co.*,(London:1853),118.’den aktaran Tülin S. Ünlü, “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),84.

¹⁹³ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1994),64.

¹⁹⁴ Ünlü, a.g.t., 2007, 84.

kültürünü de taşıyarak Mersin'in sıradan bir Osmanlı kentinden farklı olmasına neden olacak faktörleri meydana getirmiştir. Böylece Mersin kozmopolit bir liman kenti olma yolunda gelişme göstermiş ve göçmenler ile birlikte demografik yapı da değişim yaşamıştır.¹⁹⁵

Mersin'e gelen göçler genel olarak Mersin'i bir liman kenti olarak ortaya çıkması ve bir cazibe merkezi olmasından sonra artmaya başlamıştır. Bu da ortalama 1830'lu yıllardan sonra göçün artmaya başladığını göstermektedir. Mersin'e Suriye'den, Lübnan'dan, Kıbrıs'tan, Girit'ten, Balkanlar'dan, Mısır'dan, bazı Avrupa ülkelerinden gelenler, Kafkasya'dan gelenler, Sünniler, Aleviler, Katolikler, Ortodokslar, Yahudiler, Marunîler, Türkmenler, Araplar, Kürtler, Çerkezler, Rumlar, tüccarlar, tarım işçileri, yerli yabancı ticaret ile uğraşanlar ve onların temsilcileri, yabancı devlet görevlileri gibi pek çok farklı coğrafya ve geçmişten, gelenekten göç yaşamıştır.¹⁹⁶

Mersin ilerleyen dönemlerde göç alan bir liman kenti olarak varlığını devam ettirmiş ve hem Osmanlı döneminde hem Cumhuriyetin ilk dönemlerinde göçün yaşandığı bir kent olarak varlık göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ülke içerisinde göçün çok fazla yaşanmadığı bir dönem olmuş ancak 1950 ve 1960'lı yıllar itibariye kırsaldan kentlere bir göç akını söz konusu olmuştur.¹⁹⁷ Cumhuriyet dönemi ve günümüze kadar olan iç göç ve göçe dayalı sorunlar Mersin özelinde bir diğer başlıkta ele alınacaktır.

Mersin ekonomik anlamda tarım ve tarıma dayalı sanayi alanında faaliyet yürütmekte iken Mersin limanının artan işlevselliği ve bölgede oluşturmuş olduğu çekim, diğer sanayi ve ekonomik faaliyetlerinde gelişmesinde etkili olmuştur. Mersin ekonomisine genel olarak değerlendirmeye alırken bulunduğu coğrafyadan, iklim ve fiziksel özelliklerinden, ulaşım olanakları ve ticaret yollarına yakınlığı dikkate alınmalıdır.

Mersin jeostratejik konumu, transit ticaret yollarına yakın, deniz ve karayolu ulaşım imkânı olan, verimli toprakları bulunan, yüzyıllar boyu farklı medeniyetler ve kültürlerle ev sahipliği yapan bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu durum Mersin'in

¹⁹⁵ Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, "Modernleşmenin Doğurduğu Kent: Mersin", *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, haz. Filiz Özdem, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004), s.77. den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007), 86.

¹⁹⁶ Kayadelen, a.g.m., 393.

¹⁹⁷ M. Emin Güneş, İç Göç Terörizm İlişkisinde Mersin Örneği, Akademik İncelemeler Dergisi, C.8, S.2, (2013): 279.

ekonomik ve sosyal yapısının oluşumuna ve gelişimine etki eden en önemli faktörlerin başında gelmektedir.

Tarımsal üretim ve verimliliğin yanında jeostratejik konumu ve sürekli olarak gelişen lojistik imkanları sayesinde gelişimini devam ettirmiş ve özellikle sanayi devriminden itibaren artarak devam eden ekonomik verimlilik cumhuriyet ilk yıllarından itibaren önemli bir sanayi ve tarımsal üretim merkezi haline gelmiştir. Bu yıllarda sanayide ihtiyaç olan ürünlerin üretildiği, işlendiği ve dünya piyasasına aktarıldığı bir üretim ve lojistik merkezi olmuştur. Özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye'nin serbest Pazar ekonomisine geçiş yapması ve ihracata dayalı ekonomik gelişme ve büyüme politikasının ön plana çıkması nedeniyle Mersin Türkiye içerisinde bir çekim merkezi olmuş ve Çukurova başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretilen ve pazara ulaşması gereken ürünlerin de dünyaya açıldığı bir yer olmuştur. Mersin bu imkânı ile büyüyen limanı, gelişen ticaret kapasitesi ve kültürü ile ülke içerisinde bir cazibe merkezi olmuş, 1980-2000 yılları arasında başta güneydoğu olmak üzere yoğun göç almıştır. Göçler ile birlikte nüfus artmış ve hızlı ve plansız bir şehir ortaya çıkmıştır.

Mersin ekonomisinin temel özelliklerine ve sektörel dağılımına bakacak olursak; yaş sebze ve meyve üretimi ağırlıklı olmak üzere bitkisel üretim, bitkisel üretime dayalı olmak üzere gıda ve içecek imalat sanayi, Mersin ve yakın bölgesinde üretilen ürünlerin dünya pazarlarına ulaştırılmasına imkan veren 2,6 milyon TEU'yu aşan toplam konteyner imkanı ile Dünya'nın ilk yüz, Türkiye'nin ilk iki limanın birine sahip olması ve başta lojistik sektörü olmak üzere limana dayalı sektörün gelişimi ve varlığı, Türkiye'nin ilk serbest bölgesine sahip olması, Fraklı medeniyetlere sahip olması ve 321 km'lik kıyı uzunluğu ve turizm potansiyeli ile yarattığı ekonomik değeri, gıda, içecek ve kimyasal ürünleri imalatı gibi ekonomik faaliyet kollarını bünyesinde barındırmaktadır. Mersin ekonomisi genel olarak küçük ve orta ölçekli firmaların yoğun olduğu, emek yoğun, düşük ve orta düşük teknoloji ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olduğu bir üretim yapısına sahiptir.¹⁹⁸Bugün Mersin başta Suriyeli olmak üzere dışarıdan almış olduğu göç ve göçe bağlı sorunlar ile bazı yapısal ekonomik sorunları bünyesinde barındırmaktadır.

¹⁹⁸ Çukurova Kalkınma Ajansı Mersin Yatırım Destek Ofisi, *Mersin Yatırım, Destek ve Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı 2017 – 2023 Stratejik Planı- 2017 Eylem Planı*, (2017),2-3. http://www.cka.org.tr/dosyalar/Mersin_Yatirim_Destek_Tanitim_Stratejisi_Eylem_Plani.pdf [Erişim Tarihi:28.03.2022]

Mersin, Türkiye ekonomisinin gelişme gösterdiği ve 2000 sonrası iktisadi gelişmelerin yaşandığı dönemde geri planda kalmıştır. Üretim ve altyapısı, eğitilmiş işgücü ve teknoloji kullanım kapasitesi olan Mersin almış olduğu göçler ile birlikte sorunları artmış ve yerel yönetimler ile merkezi hükümet arasında ki uyumsuzluk ve yönetim sorunu da Mersin'in sahip olduğu imkan ve kapasitesinin ortaya konulmasında ki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁹ Fakat, tüm bunlara rağmen Mersin sahip olduğu tarımsal üretim ve çeşitlilik ile birlikte, bulunduğu coğrafi konumun sağlamış olduğu imkanlar ve liman sayesinde Türkiye ve bölgesinde önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Mersin'in bölgesel ve uluslararası ticaretteki yeri ve konumu diğer başlıklar içerisinde incelenecek ve mevcut ekonomik sorun ve fırsatları ele alınacaktır.

4.3. Mersin'de Deniz Ticareti ve Liman

Mersin, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bulunduğu coğrafya da liman olarak gelişme göstermiştir. Mersin'in gelişiminde, yerleşim yeri olarak varlığını sürdürmesinde kıyıda ki iskeleler oldukça etkili olmuştur. Bu dönem Mersin'in bölgesinde öncelikle bir liman daha sonra ise bir kent olarak ortaya çıktığı süreç olmuştur. Bölgesel gelişmelerin yanında Amerikan iç savaşı neticesinde gereken pamuk üretimi, Kırım savaşı ile artan tahıl üretimi ve ihtiyacı ve Süveyş kanalının açılması Mersin limanının gelişiminde etkili olmuştur.²⁰⁰

Tarsus'un coğrafi nedenlerle işlevini kaybetmesinin ardından Mersin kıyıda da bir liman kenti olma yolunda ilerlemiş ve 1861 yılında başlayan Amerikan iç savaşının bu gelişiminde oldukça önemli etkisi olmuştur. Savaş öncesinde ihtiyaç duyduğu pamuğu Amerika'dan alan İngiltere iç savaş nedeniyle tedarik sıkıntısı yaşamış ve yeni hammadde bölgesi arayışına girmiştir. Bu süreçte liman potansiyeli ve coğrafi konumu nedeniyle Mersin ön plana çıkmıştır. Liman'ın aktiflik kazanmasında ki bir diğer gelişme ise Süveyş kanalının açılması girişimi olmuştur. Süveyş kanalının açılması sürecinde inşaat için gerekli olan kereste Mersin Limanı'ndan Mısır ve Şam'a ihraç

¹⁹⁹ Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, *Kent-Bölge: Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler Türkiye'nin Kentlerinden Kentlerin Türkiye'sine*, (2017), 79. file:///C:/Users/user/Downloads/turkiyenin-kentlerinden-kentlerin-turkiyesine.pdf [Erişim Tarihi: 28.03.2022]

²⁰⁰ Ünlü, a.g.t., 2016, 209.

edilerek ihtiyaç karşılanmıştır.²⁰¹ Süveyş kanalının inşa süreci de Mersin'in ekonomik ve sosyal yapısına etki etmiş, kereste ticareti için Limana gelen tüccarlar daha sonraları farklı ticaret kollarına da yönelerek bölgenin Ortadoğu ile etkileşiminin ve ticaretinin artmasına neden olmuşlardır.

Liman'ın önem kazanmasında etkili olan pamuk üretimi ise özellikle Amerikan iç savaşı döneminde önem kazanmış ve dışarıya ihracı söz konusu olsa da bölgenin her zaman ana tarımsal ürünü olmuştur. Ancak, Amerikan iç savaşı ve Mersin'in sahip olduğu coğrafi imkân ve liman özelliği, Osmanlı devletinin Avrupa ülkeleri ile yapmış olduğu ticari ilişkiler sayesinde bölgeye yabancı ilgisi artmış olup başta pamuk olmak üzere tarımsal ürünler liman üzerinden Fransa, Rusya, İngiltere gibi ülkelere ihraç edilmiştir.

Böylece Mersin ve çevresi, 1. Dünya savaşı öncesi tarımsal üretimin en fazla geliştiği ve kapitalist üretim ve ticaretin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri olmuştur.²⁰² Mersin'de tarımsal üretimin ve ticaret faaliyetlerinin artması ile Osmanlı imparatorluğunun yürürlüğe koyduğu çeşitli siyasal ve ekonomik reformlar da bölgenin gelişiminde etkili olmuştur. Böylece Mersin bölgesi Liman kenti olarak gelişim göstermeye başlamıştır.²⁰³

1854 yılına gelindiğinde ticaretin gelişmesi ile birlikte limanın uluslararası bir nitelik kazanmaya başladığı görülmeye başlanmıştır. Liman uluslararası taşımacılık yapan büyük gemiler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Gezgin William Beamont, Mersin'in yeni gelişen bir liman olarak İngiliz haritalarında göstermek için henüz küçük bir liman olduğunu ancak açıkta bekleyen beş büyük geminin varlığından ve limanda yüklemeye hazır durumda pamuk ve yün olduğundan söz etmiştir.²⁰⁴ Diğer taraftan gezgin Benjamin Dorr'un kayıtlarından hareketle limanın sadece ürün ve mal sevkiyatı için kullanılmadığı aynı zamanda bir yolcu limanı olarak da kullanıldığı

²⁰¹ Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l - A'lâm. Cilt. 6*, (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), 4260-4261'den aktaran Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 112

²⁰² Pamuk, a.g.e., 1988, 222-223.

²⁰³ Meltem Toksöz, "The Çukurova: From Nomadic Life to Commercial Agriculture, 1800-1908", (Doktora Tezi, Binghamton Üniversitesi), 71-98.'den aktaran Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 211.

²⁰⁴ William Beamont, "A Diary of a Journey to the East in the Autumn of 1854", C.2, Adamant Media Corporation, 1854, 232.'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007), 132.

anlaşılmaktadır. Benjamin Dorr'un kendisi Beyrut'tan İzmir'e gemiyle seyahat ederken Mersin limanına uğramış ve bura da Doğulu yolcuların artmakta olduğunu gözlemlemiştir.²⁰⁵

Mersin'in bir liman kenti olarak gelişmeye başlamasından sonra Osmanlı hükümeti limanının bulunduğu noktanın ve çevresinin ulaşımı için karayolu yapımı ve altyapının geliştirilmesi konusunda adımlar atmaya başlamıştır. Bu amaçla "iskelenin Kıbrıs'ın tam karşısında olması, buraya Şam ve Avrupa'dan çok sayıda yolcu ve eşya gelmesi" düşünülerek resmi binaların yapılması ve liman çevresinde düzensiz yapıların/binaların düzenlenmesi için çalışmalar yapılması kararı alınmıştır.²⁰⁶

Osmanlı devletinde hem iç güvenliğin sağlanması hem imparatorluğun gücünün uç noktalara ulaştırılması için ve savaş durumunda cepheye asker sevkiyatı yapılması için tarımsal vergilerin daha etkin bir biçimde toplanması ve yeni tarımsal alanların açılacağı düşüncesi ile demiryolu yapımına önem verilmiştir. Tarımsal üretimin artması sonucu vergi gelirlerinin artacağını düşünen Osmanlı merkezi hükümeti demiryolu yapımında yer alacak yabancı şirketlere imtiyaz vermiş ve gerekli olduğunda inşa edilen her kilometre için oluşacak zararı karşılamak üzere garantiler vermiştir. Avusturyalı, Belçikalı, İngiliz, Alman ve Fransız sermayedarlar tarafından bir yatırım olarak görülen imtiyazlı demiryolu yapımı aynı zamanda bu şirketlerin başka yatırımlarda yapmasına imkân sağlamıştır.²⁰⁷

Osmanlı demiryolu projelerine baktığımızda özellikle dışa bağımlı liman kentleri ve bu liman kentlerinin art bölgeleri ile özellikle de ovalar ile irtibat/ulaşım kuracak şekilde planlanmıştır.²⁰⁸

Böylece Mersin'in ekonomik ve coğrafi konumu da bir demiryolu ihtiyacını doğurmuş ve 1863 yılından itibaren bu yönde girişimler başlamıştır. Bura da temel amaç Mersin'i

²⁰⁵ Benjamin Dorr, Notes of Travel in Egypt, The Holy Land, Turkey and Greece, J. B. Liippincott, 1856, Philadelphia, s. 309, 310; TŞS no: 295, Sayfa no: 63, Hane no: 86, 7 Zilkade 1271 (M. 22 Temmuz 1855). 'den aktaran Tülin S. Ünlü, "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007), 133.

²⁰⁶ Tarsus Şeriye Sicilleri, No: 291, Sayfa no: 162, h.no:208, 5 Zilhicce 1268 (M. 20 Eylül 1852); TŞS., No: 291, Sayfa no: 309, 9 Zil-ka'de 1269 (M. 14 Ağustos 1853); BOA., İ.MVL., Dosya no: 237, G. No:8363, Ek:1, 'den aktaran Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 215-216.

²⁰⁷ Pamuk, a.g.e., 1987, 214

²⁰⁸ Leyla Şen, "Merkez-Çevre İlişkilerinin Önemli Bir Dinamiği Olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaştırma Sistemleri", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.11(2001):96 <https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/07c59fen.pdf> [Erişim Tarihi:05.04.2022]

üretim ve aktarım noktası olarak geliştirmek ve aynı zamanda Çukurova bölgesine bağlayacak bir demiryolu gereksinimi olmuştur. ²⁰⁹

Mersin’de çeşitli zamanlarda demiryolu yapımı hem yabancı sermayedarlar arasında hem de merkezi hükümet nezdinde gündeme gelmiştir. Mersin’de ticaretin ve limana ürün aktarımının daha hızlı, daha verimli yapılabilmesi için demiryolu yapımı girişimi önemli bir gelişme olmuş ve 1860’lı yıllarda bölgede ticaret yapan tüccarların ve farklı kesimlerin talepleri doğrultusunda başlayan girişim 67 km uzunluğunda Mersin-Adana demiryolu yapılmış ve 1886 yılında hizmete açılmıştır. ²¹⁰

Mersin-Adana demiryolu Çukurova bölgesini Mersin limanı üzerinden Akdeniz’e bağlamış ve Çukurova bölgesi için bir çıkış kapısı niteliği oluşturmuştur. Avrupa’dan ve Lübnan’dan gelen yabancıların/tüccarların kentte yaşamaya başlaması ve Akdeniz’in doğusunda bulunan diğer liman şehirleri ile gemi seferlerinin başlaması ve ulaşım altyapısının yapılmaya başlanması ile şehir bir liman kentine doğru dönüşmüştür. 1920’li yıllara kadar geçen süreçte, sermaye oluşumu, finansal kurumsallaşma, ticari kurumsallaşma ve ulaşım olanakları liman ve kenti şekillendiren ana gelişmeler olmuştur. ²¹¹

Mersin’de yeni bir liman inşası için 1920’li yıllarda girişimler olmuş ancak 1940’a kadar geçen süreçte, 1920’li yılların savaşı ve ekonomik yetersizlik, 1929 ekonomik krizi ve 1940’lı yıllarda uygulanan sıkı dış ticaret denetimleri gibi temel olarak ekonomik kaynak sorunları nedeniyle liman inşaatına başlanamamıştır. Ancak, buna rağmen limanda mevcut durumda kullanılır olan iskeleler sayesinde ticaret hacmi önem oranda artmıştır. ²¹² Mersin 1930’lu yıllarda, dış ticaret bakımından İstanbul ve İzmir’in ardından Türkiye’nin üçüncü limanı olmuş ve demiryolları sayesinde de iç ticareti de sürekli artmıştır. Ve bu dönemde limanın modernize edilmesi durumunda kapasitesinin daha da artacağı öngörülmüştür. ²¹³ 2.Dünya savaşı sırasında yaşanan

²⁰⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA), İ.MMS., Dosya no: 27, G.no: 188, Ek: 6, 21 Safer 1280 (7 Ağustos 1863). ‘den aktaran Tülin S. Ünlü, “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi” (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007),101.

²¹⁰ Emine Dıngöç, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Mersin’in Ekonomik Yapısı (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1998),76-77.

²¹¹ Ünlü, a.g.t., 2016, 222.

²¹² A.g.t., 229.

²¹³ Tülin Selvi Ünlü, Emel Göksu, “Osmanlı’dan Ulus-Devlete Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekâna Müdahale ve Kent Kimliğindeki Değişim-Mersin ve Volos Örneği (1)” *METU Journal of the Faculty of Architecture*, C.35, S.1 (2018):72, <http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/articles/metujfa2018103.pdf> [Erişim Tarihi:05.04.2022]

ekonomik ve sosyal durgunluktan sonra 1954 yılında liman inşası “Hollanda Kraliyet Liman İnşaat Şirketi”ne verilmiş ve inşaat 1962 yılında tamamlanmıştır.²¹⁴

Şekil 4.6: 1954 Yılına Ait Mersin Liman Projesi.

Hollanda Kraliyet Liman Şirketi, Mersin Limanı Raporu, s.4'den aktaran Tülin Selvi Ünlü, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016), 230.

Mersin liman inşaatı için yapılan fiziksel çalışmalar şehrin liman ile ilişkisini bugüne kadar etki edecek şekilde değiştirmiştir. Liman inşası için kıyıya dolgu yapılmış ve bu işlem ana iskelenin ve iskelenin uzantısında bulunan Gümrük binasının fonksiyonunu kaybetmesine neden olmuş ve yıkılmıştır. Bunun sonucu olarak kentte önemli bir değişim meydana gelmiştir. Limanın inşası nedeniyle işlevini yitiren iskeleler yıkılmış ve Gümrük iskelesi ve Gümrük binası ile kentte bir bütünü meydana getiren Gümrük meydanı işlevini kaybetmiştir. Gümrük binası ve Gümrük iskelesi ile birlikte işlevsel olarak kentin liman ve iskelelerle ilişkisi içerisinde olan ticari kullanımlar denizle olan bağımlı kaybetmiştir. Yapılan fiziksel işlem sırasında ki dolgu yapımı kentin denizle olan bağında önemli bir kopuş yaratmıştır. Daha sonra bu fiziksel müdahale, yapılan dolgu alanının üzerine karayolu yapımı ile devam etmiş ve etkisi bugünlere gelen ve mekânsal yapıyı değiştiren bir durum yaratmıştır.²¹⁵ Bu süreç şehir

²¹⁴ Ünlü, a.g.t., 2016, 229.

²¹⁵ A.g.t., 229-230.

ve limanın birbirine entegre büyümesinin önüne geçmiş ve birbirinden kopuk ve uzak kalmasına neden olmuştur.

Liman inşaat sürecinde dolgu alanı olarak ortaya çıkan alanın ve limanın batısında bulunan alanın 1970’lerde park alanına dönüştürülmüştür. Kamuya açık kullanım politikası olarak ortaya çıkan bu durumda da ortaya çıkan sonuç söz konusu bu alan ile kent arasına karayolunun yapılması olmuş ve bu durum kent deniz ilişkisinin sağlıklı kurulmasında verimli bir çözüm olmamıştır. Mersin limanın kentin doğusunda kendi içine kapanık halde faaliyet yürütmeye başlaması ile şehir kimlik bileşenlerinden en önemli argümanını kaybetmiş ve bu durum 1960’lı yıllardan günümüze kadar süregelen bir sorun olarak kenti liman şehri olmaktan çok limanı olan kent görünümüne dönüştürmüştür.²¹⁶ Fakat, bu duruma rağmen Mersin ili deniz bağlantısı ve coğrafi konumu ile lojistik ve turizm sektörü bakımından stratejik bir konumda bulunmaktadır.

Mersin Limanı günümüzde uluslararası bir liman olarak faaliyet yürütmekte olup lojistik sektörü açısından önemli bir katma değer yaratmaktadır. Liman Akdeniz İlçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Limanın geri bölgesinde Mersin Serbest Bölgesi, Sanayi, Lojistik ve Depolama faaliyetlerinin yapıldığı çalışma alanı bulunmaktadır.²¹⁷ Mersin Uluslararası Limanı (MIP), yurt içi ve yurtdışına farklı bağlantı yollarına sahip olması ve coğrafi konumu sayesinde sadece Türkiye’nin değil aynı zamanda Doğu Akdeniz’inde lider limanlarından biridir. Mersin Uluslararası Limanı (MIP), demiryolu ulaşımı, serbest bölgesi, limana 69 km mesafede bulunan Adana Şakirpaşa Havaalanına bağlantı imkânı ile lojistik faaliyetlerin tüm imkanlarına sahiptir. İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin mevcut ihracat ve ithalat kapısı olarak bulunmaktadır. Mersin uluslararası limanı Konya, Karaman, Kayseri, Kahramanmaraş, Gaziantep, Ankara ile diğer sanayi şehirlerine ve uluslararası demiryolu istasyonlarına bağlıdır. Aynı zamanda Orta Doğu ülkelerinin transit merkezi konumundadır. Yurt içi taşımacılık ve yük hizmetlerinin yanı sıra İran, Irak ve diğer bölge ülkelerine de yük hizmetleri sağlamaktadır.²¹⁸

²¹⁶ A.g.t., 233.

²¹⁷ T.C. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Meksansal Planlama Genel Müdürlüğü, *Mersin – Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu (Mersin İli) Plan Açıklama Raporu*,28. https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/planaciklamaraporu_mers-nrev-zyon_03042017-20210706110331.pdf [Erişim Tarihi:07.04.2022]

²¹⁸ “Limanın Konumu”, Mersin Uluslararası Limanı (MIP),<https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-konumu/liman-konumu/23/25/0> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

Mersin uluslararası limanı her türlü kargo çeşitlerine, konteyner, ro-ro, genel kargo, kuru dökme yük ve sıvı dökme yük, yolcu ve gemiden konteynere dökme yük hizmetleri vermektedir. Mersin Uluslararası Limanı tüm liman hizmetlerini aynı sahada verebilen Türkiye’de ki çok amaçlı tek liman özelliğine sahiptir. 21 adet rıhtım bulunan limanda büyüklüğüne bağlı olarak aynı anda 30’a yakın gemiye yükleme-boşaltma hizmeti verilebilmektedir.²¹⁹

4.4. Mersin’in Uluslararası Ticaretteki Önemi

Türkiye’nin coğrafi avantajı ve jeopolitik konumu ile, hinterlandına olan alternatif bağlantıları ve bölgesel ticaretin önemli unsurlarından biri olan Mersin Uluslararası Limanı Doğu Akdeniz’in en önemli lojistik ve ticaret merkezlerinden biridir.²²⁰

Mersin’in ticaret sektörlerine baktığımızda, tarım, tarıma dayalı sanayi, turizm ve ticari iş alanlarından meydana gelmektedir. Mersin Uluslararası Limanının bulunuyor olması, serbest bölgeye sahip olması, tarım ve sanayi ürünleri ihracatının varlığı gibi farklı faaliyetlerin olması Mersin’i Türkiye içerisinde ve bölgesinde önemli kılmaktadır.

Mersin kenti Türkiye’de ki en büyü limanlardan birine sahip olması nedeniyle dış ticarete yaşanan olumlu olumsuz her türlü gelişmeden etkilenmektedir. Mersin Uluslararası Limanında 1980-2017 döneminde liman elleçleme (yükleme, boşaltma, yükleri ayrıştırma) hacmi %480 oranında artış göstermiştir. Yine aynı dönemde limanın bulunduğu bölgedeki depolama tesisleri alanı %616 oranında artış göstermiştir.²²¹ Bu artışlar hem yerel hem de bölgesel seviye de Mersin’in ulaştığı kapasiteyi göstermesi açısından önemlidir. Mersin’in tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatı bölgesinde ön plana çıkarmaktadır. Genel olarak baktığımızda yaş sebze meyve yetiştiriciliği, narenciye üretimi tarım sektörünün ciddi bir ticaret kalemi olmasını sağlamıştır.

Petrol rafinesinin, çimento, krom, soda sanayisinin, cam sanayisinin, gıda ve makine imalat sanayisinin de içinde bulunduğu bir kent olarak önemli ticaret ve sanayi

²¹⁹ “Teknik Özellikleri”, Mersin Uluslararası Limanı (MIP),<https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/detay/teknik-ozellikleri/24/26/0> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

²²⁰ Mehmet Nabi Batuk, “MIP, Asya-Avrupa hattından daha çok pay alacak”, Dünya Gazetesi, 6 Mayıs 2021, <https://www.dunya.com/sehirler/mip-asya-avrupa-hattindan-daha-cok-pay-alacak-haberi-620415> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

²²¹ Fikret Zorlu, “Dış Ticaret Lojistiğinin Kentsel Mekâna Etkisi: Mersin Örneği (1)” *METU Journal of the Faculty of Architecture*, C.36, S.2(2019):94.

kollarına sahip olup bu ticaret kollarının ihracat ve ithalatını da gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin turunçgil yetiştiriciliğinin yaklaşık %64 ünün yapıldığı Akdeniz bölgesinde başta limon, portakal mandalina gibi ürünlerin üretiminin önemli miktarı Mersin'de yapılmaktadır. Türkiye'nin turunçgil ihracatının %33'ü Mersin'in mevcut yerel işletmeleri aracılığı ile yapılmaktadır. Yine hububat ihracatının yaklaşık olarak %50'si Mersin üzerinden gerçekleştirilmektedir. 321 km'lik kıyı uzunluğuna sahip Mersin'de turizm daha çok yerel seviyede iken son yıllarda uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamış ve yabancı sayısının artmasının yanında kalıcı yabancı yerleşimi de artmıştır.²²²

Mersin limanı geniş art bölgesi, uluslararası karayollarına ulaşımı, ulusal ve uluslararası demiryolları ile bağlantıları sayesinde İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri için önemli bir dış ticaret kapısı işlevi görmektedir. Aynı zaman da bölgesinde özellikle Ortadoğu ülkeleri olmak üzere Asya içinde önemli biri transit ticaret merkezidir. Mersin Limanı Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olup işlem hacmi anlamında Türkiye'de İstanbul'un ardından ikinci büyük limandır.²²³

Tablo 4.1: 2021 Yılı Bölgelere Göre Dış Ticarete Akdeniz Bölgesi ve Mersin.

İl	İhracat Dolar	İthalat Dolar
Adana	2.490.395.479	3.647.901.876
Antalya	1.973.950.879	1.341.842.147
Burdur	294.794.824	43.148.209
Hatay	4.039.633.714	6.325.342.107
Isparta	289.743.504	59.326.232
Mersin	2.507.493.098	1.577.834.110
Kahramanmaraş	1.336.548.491	1.361.620.027
Osmaniye	418.233.797	956.247.271
Toplam	13.350.793.786	15.313.261.979
	13.350.793.786	15.313.261.979

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri 2021[Erişim Tarihi: 11.04.2022].

Mersin Uluslararası limanı 112 hektarlık alanı ile Türkiye'nin yüzölçümü olarak en büyük limanıdır. Aynı zamanda Dünya'nın en büyük konteyner limanları arasında 97.

²²² “Mersin”,T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73136/mersin.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

²²³ Semiha Aytemiz ve diğ., ‘‘Adana-Mersin Bölgesi ve Türkiye Üzerindeki Ekonomik Etkileri’’, Mersin Deniz Ticaret Odası Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama ve Araştırma Merkezi,(2015),42. <https://docplayer.biz.tr/15344568-Transit-ticaret-tasimacilik-ve-lojistik-hizmetlerin-mersin-adana-mersin-bolgesi-ve-turkiye-uzerindeki-ekonomik-etkileri.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

sırada bulunmaktadır. Bu kapasitesi sayesinde sadece Türkiye'nin değil Doğu Akdeniz bölgesinin de en önde gelen limanlarından biri olmaktadır.²²⁴

Türkiye'nin en büyük konteyner limanlarından biri olan Mersin Uluslararası limanı ciddi bir transit ticaret hacmine de sahiptir. Orta doğu, Orta Asya ülkeleri ve özellikle İran, Irak ve Doğu Akdeniz'de bulunan bölge ülkeleri Mersin Uluslararası limanını transit bir durak olarak kullanmaktadır. Mersin Uluslararası limanın da artan ihracat-ithalat, transit ticaret vb. nedeniyle bir kapasite sorunu yaşanmakta olup limanın genişletilmesine yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

Mersin Uluslararası Limanı 2020 yılında, tüm dünyayı etkileyen pandemi sürecine rağmen 2 milyon TEU konteyner, 7,6 milyon tonluk konvansiyonel işlem hacmi gerçekleştirmiştir. 2008 yılından itibaren bugüne %130 oranında artan iş hacmi ile bağlantılı olarak ihtiyaç olan kapasite artışı için büyüme projeleri gerçekleştiren mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği AŞ. (MIP) Mersin Limanı Genişleme Projesi ile kapasite ve rıhtım ihtiyacına yönelik çözüm üretmeye çalışmaktadır.

Genişleme projesi tamamlandığında da Limanın kapasitesi 2,6 milyon TEU'dan 3,6 TEU'ya çıkarılmış olacak. Yatırım maliyeti 375 milyon dolar olarak belirtilmektedir.²²⁵

Mevcut rıhtımın 380 metre deniz içine uzatılması ve düşük su derinliği olan rıhtımların genişletilmesi ve doldurulması yapılacaktır. Limanın uzatılması ve genişletilmesi ile 400 metrelik dünyanın en büyük mega gemilerine hizmet verebilecek ve bekleme süresi azaltılacağı ifade edilmektedir. Limanın bu genişleme projesi ile gelişen ve değişen lojistik ve gemi teknolojisine uyum sağlayacağı ve bölgesel rakiplerine karşı rekabet edebileceği belirtilmektedir. Böylece Mersin'in Doğu Akdeniz'de ki mevcut jeopolitik ve jeoekonomik konumunu güçlendireceği Akdeniz havzasında varlığının

²²⁴ Zeynep Canlı, ‘‘Mersin Limanı'na Aynı Anda İki Mega Konteyner Gemisi Yanaşabilecek’’, Anadolu Ajansı,12.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mersin-limanina-ayni-anda-iki-mega-konteyner-gemisi-yanasabilecek/2173496> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²²⁵ Mersin Uluslararası Limanı, *Mersin Limanı Genileme Projesi*, (Mersin,2020),7-11.https://www.mersinport.com.tr/tr/images/pdf/MIP_Kurumsal_Sunum_EMH_II_Proje.pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

ve büyümesini devam ettireceği ifade edilmektedir.²²⁶ Genişleme projesinin 2022 yılında tamamlanacağı belirtilmiştir.²²⁷

Mersin ihracat ve ithalat bazında Türkiye içerisinde ilk on il arasında yer almaktadır. Mersin 2020 yılı ihracatta Türkiye’de ilk on il içerisinde 8. İthalat yapan ilk on il arasında ise 9. sırada bulunmaktadır.²²⁸ Mersin özellikle yaş sebze meyve ve tarımsal ürünlerin ihracatında Türkiye’de önemli bir paya sahiptir.

Yaş, meyve sebze ihracatında Türkiye genelinin %24’ünü gerçekleştiren Mersin bu alanda birinci sıradadır.²²⁹ 2020 yılında Türkiye’de Mersin firmaları tarafından gerçekleştirilen narenciye ihracatının Türkiye içerisinde ki payı %41’dir.²³⁰ Dünya’da narenciye talebinin %40 Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden gerçekleşmekte olmasına rağmen Türkiye’nin ihraç ettiği narenciyenin yaklaşık %72’si Rusya, Irak, Ukrayna ve Romanya karşılamaktadır. Bu ihraç içerisinde Rusya %35’lik pay ile ilk sıradadır.²³¹

Mersin’in ihraç ürünleri sektörünü sıralayacak olursak; tarım ve hayvancılık, orman ürünleri, balıkçılık ve su ürünleri, kömür ve linyit, metal cevheri, madencilik ve taş ocaklığı, gıda ürünleri, yaş sebze ve meyve, narenciye, tekstil ve hazır giyim, giyim eşyaları, kağıt ve kağıt ürünleri, rafine edilmiş petrol ürünleri, temel eczacılık ürünleri, kimyasal ürünler, ana metal sanayi ürünleri, makine ve teçhizat hariç fabrikasyon metal ürünleri, kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) ve mobilya gibi ürünler sıralanabilir.²³²

Mersin firmaları 2020 yılı içerisinde 173 ülkeye ihracat gerçekleştirmiş ve 134 ülkeden ithalat yapmıştır. İhracatın %42,3’ünü meydana getiren ilk dört ülke içerisinde Rusya Federasyonu, Irak, Mısır ve Suriye gelmektedir. İlk sırada Irak önemli bir paya sahiptir. İthalat sıralamasına baktığımızda ise ilk sırada Rusya Federasyonu

²²⁶ MIP’den 375 Milyon Dolarlık Ek Yatırım, Dünya Gazetesi, 26 Şubat 2021, <https://www.dunya.com/sektorler/lojistik/mipten-375-milyon-dolarlik-ek-yatirim-haberi-612391> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²²⁷ “MIP, Asya-Avrupa Hattından Daha Çok Pay Alacak”, Deniz Haber Ajansı, 07 Mayıs 2021, <https://www.denizhaber.net/mip-asya-avrupa-hattindan-daha-cok-pay-alacak-haber-101666.htm> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²²⁸ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2020 Ekonomik Rapor, (İstanbul,2020),153. <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/77ER.pdf> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²²⁹ Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Ekonomik Rapor 2020, (Mersin,2021),73. file:///C:/Users/user/Downloads/Mersin_Ekonomik_Rapor_2020%20(1).pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²³⁰ A.g.r.,87.

²³¹ “Özdemir; Mersin İhracatının Yüzde 40’ı Bakliyat ve Narenciyeden”, Mersin Ticaret Borsası, <https://www.mersintb.org.tr/mtb/haber/ozdemir-mersin-ihracatinin-yuzde-40-i-bakliyat-ve-narenciyeden.html> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²³² Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Ekonomik Rapor 2019, (Mersin,2020),111. file:///C:/Users/user/Downloads/Mersin_Ekonomik_Rapor_2019.pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

bulunmakta olup onun ardından sırasıyla Çin, ABD ve Kanada gelmektedir.²³³ Mersin bölgesel ve küresel bir ticaret hacmi bulunmakta ve bu nedenle oluşan bölgesel ve küresel ekonomik ve siyasal krizlerden hızlı etkilenmektedir. Bölgede Suriye ve Irak'ta yaşanan istikrarsızlık ve son olarak Şubat 2022'de başlayan Ukrayna-Rusya savaşı Mersin'in ekonomik görünümünü ve ihracat kapasitesini etkilemiştir. Rusya ve Ukrayna savaşı her iki ülkeye ihracat ve ithalat yapan Mersin firmalarının olumsuzluklar yaşamasına eden olmuş ve ihracat için farklı alternatif arayışları başlamıştır.

Rusya, Mersin firmalarının Irak'tan sonra en çok ihracat yaptığı ikinci ülke konumunda ve Rusya'ya yönelik yapılan yaptırımlar nedeniyle Mersin'in ihracatı da etkilenmiş ve ödeme vb. konuda sıkıntılar yaşanmıştır. Mersin 2021 yılında ihracatta 4,2 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine ulaşmıştır. Mersin ihracatında Irak'tan sonra 471 milyon dolar ile ikinci sırada yer alan Rusya pazarı oldukça önemlidir. Pazarın olumsuz etkilenmesi durumunda Mersin ihracatının %13'lük kısmının kaybedilme riskinin olduğu belirtilmektedir. Ukrayna ise Mersin'in ihracatta 13. Pazarıdır ve yaklaşık 80 milyon dolarlık Mersin'den ihracat söz konusudur. Savaşın uzaması ve ekonomik anlamda Türkiye'nin ve dolayısıyla Mersin'in olumsuz etkilenmesinin sonuçlarının sıkıntı yaratacağı ifade edilmektedir. Zira Mersin bu iki ülkenin yakın coğrafyasında bulunan ülkelerle de ticaret yapmakta ve bu bölgelerle 1 milyar doların üzerinde bir dış ticaret hacmine sahiptir.²³⁴

Tablo 4.2: Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Mersin Firmalarının Payı.

		2019	2020*	Değişim(%)	
İhracat (Milyon \$)	Türkiye	180.833	169.646	2%	-6%
	Mersin Hinterlandı	12.184	12.872	2%	6%
	Mersin Firmaları	3.091	3.208	10%	4%
İthalat (Milyon \$)	Türkiye	210.345	219.516	-9%	4%
	Mersin Hinterlandı	11.329	11.163	-10%	-1%
	Mersin Firmaları	2.767	2.839	21%	3%
Hacim (Milyon \$)	Türkiye	391.178	389.163	-4%	-1%
	Mersin Hinterlandı	23.513	24.035	-4%	2%
	Mersin Firmaları	5.858	6.047	15%	3%
Denge (Milyon \$)	Türkiye	-29.512	-49.870	-45%	69%
	Mersin Hinterlandı	855	1.709	-241%	100%
	Mersin Firmaları	324	369	-38%	14%
Karşılama Oranı (%)	Türkiye	86%	77%		
	Mersin Hinterlandı	108%	115%		
	Mersin Firmaları	112%	113%		

*: Genel ticaret sistemi kapsamında açıklanan geçici veriler

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, *Ekonomik Rapor 2020*, (Mersin,2021),114. file:///C:/Users/user/Downloads/Mersin_Ekonomik_Rapor_2020%20(1).pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²³³ Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, a.g.r., 2020, 124.

²³⁴ “Rusya'ya yaptırımların etkisi hissedildi: 'Bütün ödemeler durdu'”,Cumhuriyet Gazetesi,8 Mart 2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/rusyaya-yaptirimlarin-etkisi-hissedildi-butun-odemeler-durdu-1914107> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ticaret Bakanlığı'nın birlikte oluşturmuş olduğu genel ticaret sistemi kapsamında elde edilen Dış Ticaret İstatistikleri 2021 Aralık verilerine göre Mersin 2021 yılında toplam 4 milyar 203 milyon dolarlık ihracat, 3 milyar 947 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir.²³⁵

Mersin sahip olduğu jeostratejik ve jeoekonomik kapasitesi ile bölgesinin ve Türkiye'nin ciddi bir ekonomik aktörü konumundadır. Geniş hinterlandı ve bölgesel ulaşım bağlantıları ile küresel ve bölgesel ticaretin önemli merkezlerinden biridir. Sahip olduğu ihracat kalemleri, Mersin Uluslararası Limanının varlığı ve Liman üzerinden küresel ticarete entegre olması bölgesinde bir çekim merkezi olmasını sağlamıştır.

4.5. Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ve Güvenliği

Türkiye'de bir nükleer santralin kurulması süreci 1956 yılında Atom Enerjisi Kurumu'nun kurulması ile başlamış ve sonrasında birçok defa açılan ihaleler iptal edilmiş ve en sonunda 2007 yılında “Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun”²³⁶ çıkarılmış ve nükleer enerji konusu ile ilgili yasalarda değişiklikler yapılmıştır. Ardından 2010 yılına gelindiğinde Rusya Federasyonu ile Akkuyu Nükleer Santrali yapımı konusunda anlaşmaya varılmıştır.²³⁷ 12 Mayıs 2010 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır.²³⁸

²³⁵ “Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2021”, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535#:~:text=%C3%96zel%20ticaret%20sistemine%20g%C3%B6re%2C%202021,milyar%20249%20milyon%20dolara%20y%C3%BCKseldi> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

²³⁶ “Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması Ve İşletilmesi İle Enerji Satışına İlişkin Kanun (5710 S.K.)”, Resmî Gazete, 26707, (Kasım 2007). <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5710.pdf> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

²³⁷ İsa Çelik, Ali Çeker ve Rauf Belge, “Nükleer Enerji: Türkiye ve Dünya Ölçeğinde Bir Değerlendirme”, *Yeni Fikir Uluslararası Akademik Fikir Araştırma Dergisi*, C.7, S.15(2015):61

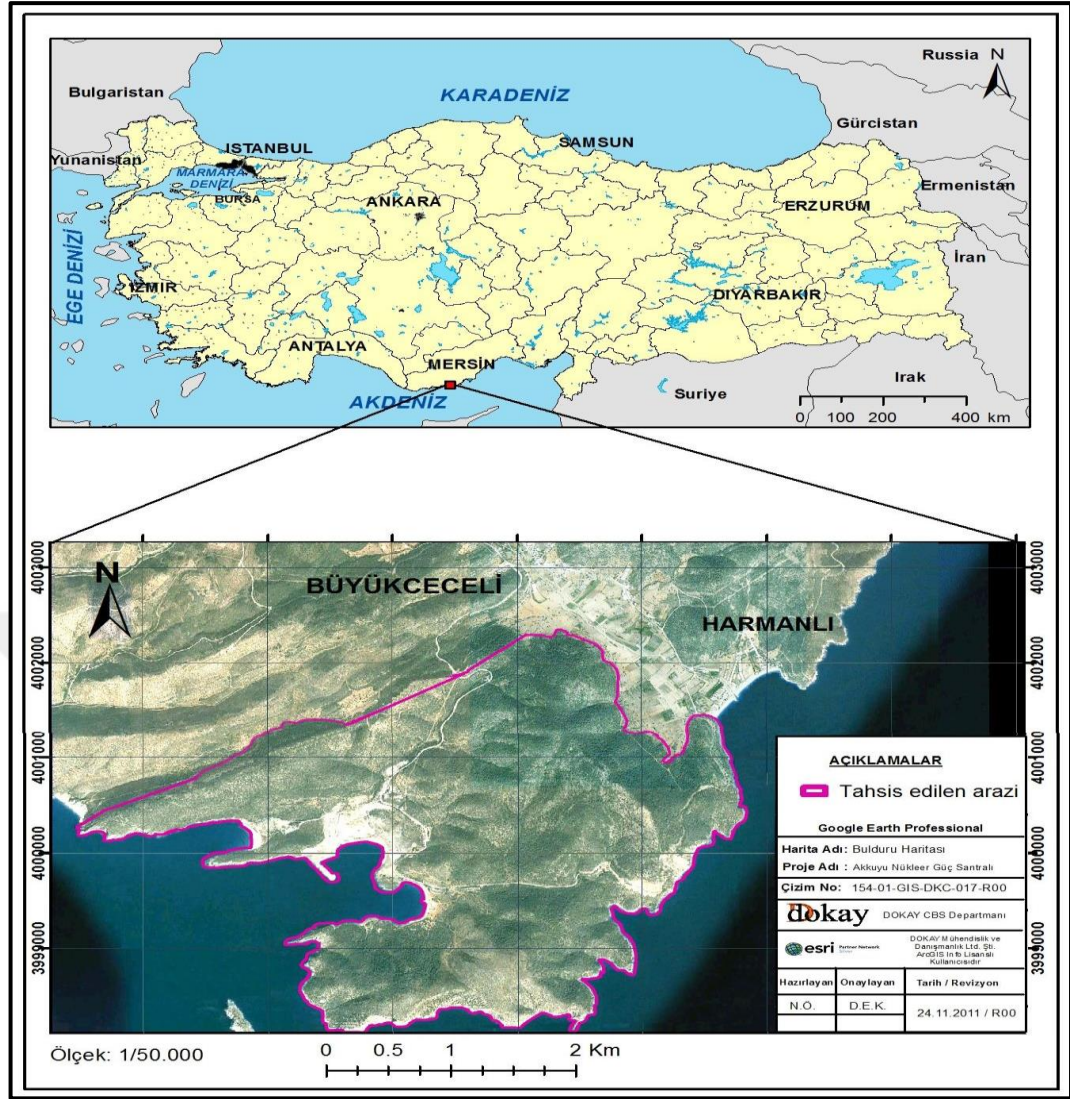
²³⁸ “Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi”, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararası-projeler-genel-mudurlugu-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

Anlaşma takip eden haziran ayı içerisinde TBMM tarafından onaylanmış ve 6 Ekim 2010 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır.²³⁹ Hükümetler arası bu anlaşma Rusya Federasyonu konseyi tarafından 24 Kasım'da onaylanmıştır.²⁴⁰ Anlaşmaya istinaden Akkuyu sahasında 4800 MW toplam kurulu güce sahip VVER 1200 tipi reaktör kurulumu gerçekleştirilecektir. 13 Aralık 2010 tarihinde Proje şirketi olan Akkuyu Nükleer A.Ş. kurulmuş ve faaliyetine başlamıştır. Proje şirketi %100 Rus sermayeli olup Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına tabi olan bir anonim şirkettir. Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi Türkiye'de tek kalemde yapılan en büyük yatırım olarak bulunmaktadır. İlk ünitenin 2023 yılında diğer ünitelerin ise birer yıl arayla devreye alınacağı açıklanmıştır. Mersin Akkuyu sahası 2011 yılında proje şirketine tahsis edilmiştir.²⁴¹

²³⁹ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma”, Resmi Gazete, 27721,(Ekim 2010). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

²⁴⁰ Çiğdem B. Pekar, “Turkey’s Nuclear Power Plans and Nuclear Fuel Cycle Options”, [EDAM Discussion Paper Series 2014/4, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM),2014],3.

²⁴¹ “Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi”, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

Şekil 4.7: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Proje Sahası.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Başvuru Dosyası, Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi, Ankara, (2011),2.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali proje sahası Mersin kentinin Gülnar ilçesi Büyükeceli mahallesi Akkuyu mevkiinde bulunmaktadır. Nükleer Güç Santrali projesi, karada ve denizden doldurulacak alanlarda yapılacak yapı ve tesislerden oluşacaktır. Bu nedenle denizden dolgu yapılacak alanlarda yükleme boşaltma alanları, karada ise projenin tüm teknik ve binaları, tesisleri, ortak üniteleri, yedek kontrol üniteleri, fiziksel koruma ve güvenlik sistemleri, enerji nakil ve boru hattı sistemleri, inşaat çalışanlarına yaşam alanı için tesisler ve Nükleer Güç Santrali için dört güç ünitesi bulunacaktır.²⁴² Nükleer

²⁴² “Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Başvuru Dosyası”, Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi, Ankara, 2011.

Güç Santral projesi dünyada “yap-sahip ol-işlet” modeliyle kurulan ilk proje olarak belirtilmekte olup aynı zamanda başlangıç maliyeti 20 milyar²⁴³ dolardır. Proje Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında yapılan en büyük ortak projedir.²⁴⁴ Kurulan Akkuyu Nükleer Anonim Şirketi uzun süreli kontrat kapsamında santralin tasarımı, yapımı, bakımı, işletmeye alımı ve iletmeden çıkarılması gibi yükümlülükleri üstlenmiştir.²⁴⁵

Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesinin, yukarıda ki bilgilerden hareketle uzun erimli bir proje olduğu çıkarımı yapılabilir. Proje, yapımından, güvenliğinden çalışma sisteminden ve bakımına kadar oldukça karmaşık ve büyük bir projedir. Nükleer güvenlik, tesisin iç ve dış güvenliğine, yapım aşamasında gerekli olan güvenlik ihtiyacından, santralin işletilmesi süresince yıllarca devam edecek bir güvenlik yaklaşımı ve işbirliği gerektirmektedir. Zira proje Hükümetler arası anlaşma yoluyla Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında gerçekleştirilmekte olup projenin saha ve tasarım güvenliği ve işletilmesi sırasında ihtiyaç olan güvenlik, her iki ülkenin güvenlik kurumlarının işbirliği ve uyum içerisinde olmasını gerektirmektedir. Nükleer tesisler terör örgütleri vb. yapılanmalar için oldukça cazip hedeflerdir. Dolayısıyla tesisin saha güvenliği ve bulunduğu kentin mevcut güvenliği oldukça önemlidir.

Ekonomik, sosyal, halk sağlığı, toplum psikolojisi, devletin istikrarı ve itibarı gibi konular üzerindeki yıkıcı etkisinden dolayı nükleer tesisler ve nükleer maddeler terör örgütleri için çekici bir hedef konumundadır. Nükleer tesisler bulundukları ülkenin elektrik üretimi kapasitesinin önemli bir bölümünü sağlayabildikleri göz önüne alınırsa olası saldırı ve güvenlik sıkıntısı sonucu tüm ülkenin veya ülkenin bir bölümünün etkilenmesi söz konusu olabilecektir. Akkuyu Nükleer Güç Santrali, Türkiye’nin ilk nükleer güç santrali olma yolunda ilerlerken mevcut ve gelecekteki güvenlik yönetimini etkileyecektir. Akkuyu, Suriye iç savaşına ve otuz yıldan fazla

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/36500/mod_resource/content/1/10.%20HAFTA.pdf [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁴³ “Akkuyu Ngs İddiaları”, Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi, <http://www.akkunpp.com/akkuyu-ngs-iddialari> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁴⁴ “Projenin Tarihçesi”, Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi, <http://www.akkuyu.com/projenin-tarihcesi> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁴⁵ “Akkuyu NGS İnşaat Projesi”, Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi, <http://www.akkunpp.com/> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

süredir mücadele ettiği terör hareketlerinin ağırlıklı faaliyet yürüttüğü bölgelerden kaynaklanan tehditlere yakındır. Aynı zamanda bu bölge istikrarsızlık üreten ve devlet otoritesinin olmadığı devlet dışı aktörlerin faaliyet yürüttüğü bir alandır.²⁴⁶ Suriye iç savaşı ve bu iç savaş nedeniyle oluşan göç Mersin'i de etkilemiş ve Mersin'de de Suriye iç savaşı kaynaklı göçmen nüfusu artmıştır. Ayrıca Mersin Türkiye'nin yaklaşık 40 yıldır mücadele ettiği bölücü terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nın da faaliyet yürüttüğü ve zaman zaman eylemlerde bulunduğu bir kenttir.

Dolayısıyla Akkuyu'nun güvenliğine yönelik en önemli tehdit projenin fiziksel koruma planlarının, saha içi emniyet tedbir planlarının ve nükleer maddelerin aşınması ve güzergahı hakkında bilgi elde edilmesidir. Zira bu durum saldırıyı gerçekleştirmek isteyen örgüt veya farklı yapılara avantaj sağlayacaktır. Bu tür bilgiler projede yer alan nükleer bilim insanlarından, tesis çalışanlarından saha güvenliğini sağlamakla görevli emniyet personelinin bilgilerinin elde edilmesine kadar geniş bir yelpazededir. Projenin inşası ve işletilmesi sürecinde hem kalıcı hem geçici önemli sayıda Rus ve Türk uyruklu personel yer alacağından güvenlik tehdidi sürekli olarak değişiklik gösterecektir.²⁴⁷

Akkuyu'da sahada inşaat aşamasında çalışan toplam sayının Şubat 2022 itibarıyla 20 bine²⁴⁸ ulaştığı göz önüne alınırsa güvenlik konusunun ne kadar önem arz ettiği ortaya çıkacaktır. Tarihte nükleer bir tesise yönelik en yıkıcı saldırılardan biri Güney Afrika'daki Koeberg nükleer santralinde çalışan bir yüklenici tarafından 1982 yılında yapılmıştır. Saldırıyı gerçekleştiren yüklenici kontrol odasına, muhafaza binasına ve reaktör başlıklarına dört adet limpet mayını yerleştirmiş ve tesis faaliyete geçmeden patlatmıştır.²⁴⁹ Proje de gecikme yaşanmış olup bu olay nükleer tesis güvenliğinin yapım aşamasından işletilmesi sürecine kadar güvenlik konusunun her seviyede ciddi şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Akkuyu nükleer güç santrali projesinin güvenliği en iç tasarım seviyesinden dışarıya doğru, tasarım emniyeti, saha içi emniyet, fiziksel korunması ve kent düzeyinde bir güvenlik konusudur. Fakat kritik olan en önemli konu, proje hükümetler arası anlaşma

²⁴⁶ Doruk Ergun ve Can Kasapoğlu, "Türkiye'nin Gelecekteki Nükleer Altyapısının Fiziksel Emniyeti: Genel Görünüm ve Zorluklar", *Nükleer Enerjide Risk Yönetimi: Türkiye Modeli*, ed. Sinan Ülgen, (İstanbul, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi, 2016), 2.

²⁴⁷ A.g.r., 5.

²⁴⁸ "Akkuyu NGS'de Çalışan Sayısı 20 Bine Ulaştı" Hürriyet Gazetesi, 26 Şubat 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/akkuyu-ngsde-calisan-sayisi-20-bine-ulasti-42010346> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁴⁹ Ergun ve Kasapoğlu, a.g.r., 17.

ile yapıldığı için Rus ve Türk güvenlik bürokrasisinin birlikte hareket etme zorunluluğudur. Zira güvenlik konusu her iki ülkenin de önceliği olmakla beraber en öncelikli olarak tesisi topraklarında barındıran Türkiye Cumhuriyeti'nin bir güvenlik konusudur. Kent düzeyinde güvenlik konusu ise Türkiye'nin güvenliği ve güvenlik politikaları ilişkilidir. Zira Mersin metropol bir kent olup farklı ülkelerden insanların yaşadığı ve aynı zamanda Suriye'ye yakınlığı ve terör örgütlerinin (PKK/KCK ve DEAŞ vb.) varlık gösterdiği ve aktif olduğu bir kenttir.

Saha içerisinden başlayacak olursak saha içi emniyet, saha içi emniyet personelinin belirlenmesinden, yakın çevre güvenliğinin sağlanmasına kadar Türk ve Rus güvenlik makamlarının istihbarat başta olmak üzere bir güvenlik işbirliğinin sağlanmasını gerektirmektedir.

Saha içi emniyet ve fiziksel güvenlik konusunda yerel düzeye yapılacak olan işbirliği önem arz etmektedir. Her iki ülkenin yerel düzeyde bilgi paylaşımı için mekanizmaların bulunması önemlidir. Bu tür güvenlik mekanizmaların ve bilgi paylaşımının eksikliği, yetki paylaşımı sorunu, kaynak yönetimi ve güvenliğin sağlanmasında yetkilendirme ile ilgili potansiyel sorunlar ile birlikte saha dışında ki Türk kolluk kuvvetleri ile saha içerisinde görev alan emniyet kuvvetlerinin işbirliği konusunda başarısız olmasına neden olacaktır.²⁵⁰

Şekil 4.8: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Devam Eden İnşaatı.

İnternet Haber Gazetesi, 13 Ocak 2022, <https://www.internethaber.com/mersinde-insa-edilen-akkuyu-nukleer-guc-santralinde-onemli-gelisme-2230525h.htm> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

²⁵⁰ A.g.r.,17.

Saha içi emniyet konusunda, saha içi emniyet kuvvetlerinin bileşenlerine karar verme de mevcut düzenlemelerde asıl yetkinin kaymakamlık ve valiliklerde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde saha dışında güvenlikten sorumlu Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığına bağlı personel içinde geçerlidir. Aynı zamanda oluşacak bir kaza vb. durumunda ve sürecin yönetilmesinde valilikler yetkili olacaktır.²⁵¹

Bu durum yerelde güvenliğin yönetilmesi sürecinin ve işbirliğinin önemini göstermektedir. Kurumlar arası işbirliğinin böylesine büyük bir projede fiziksel emniyet ve güvenliğin sağlanmasında sağlayacağı fayda veya oluşacak uyumsuzluk ve karmaşıklığın Mersin gibi farklı güvenlik risklerini barındıran ve istikrarsız bir coğrafyaya yakınlığı bulunan kentte önemli sonuçları olacaktır. Akkuyu Nükleer Güç Santralini inşası ve işletilmesi hem Türkiye için hem de Mersin için güvenlik konusunda yeni bir süreç yaratmıştır. Zira Türk güvenlik bürokrasisi ve personeli, başta Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) olmak üzere kurumlar ve personel terörle mücadele, kritik altyapı ve tesis güvenliği konusunda oldukça yetkin ve tecrübelidir. Terörle Mücadele konusunda bir birikim ve güvenlik kültürü oluşmuş durumdadır. Ancak, Akkuyu ise ilk kez bir Nükleer Santralin güvenliğinin sağlanması ve bunun uzun erimli olmasının yanı sıra güvenlik konusunun içinde diğer devlet kurumları ile birlikte yabancı bir devlet ile de işbirliği ve birlikte çalışma gerekliliğidir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) tarafından kaleme alınan ve Nükleer tesis ve nükleer maddelerin güvenliği ile ilgili en tamamlayıcı belge olan “Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği”²⁵² Yönetmeliğin 9.maddesine göre Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), Milli Güvenlik Kurulu (MGK) içerisinde yer alan kurumların ve diğer ilgili kuruluşların temsilcileriyle birlikte Tasarıma Esas Tehdit (TET) ile ilgili karar vermek için koordinasyon görevi icra eder. İki ayda bir yapılan toplantıya Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) gibi diğer devlet kurumlarından temsilcileri de katılabilir ancak MGK’da oy kullanamazlar. Bu noktada tasarıma yönelik bir tehdidin belirlenmesi durumunda bilgi, yetkilendirilen

²⁵¹ A.g.r.,17.

²⁵² “Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 28300(Mayıs 2012) [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-7.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,koruma%20%C3%B6nlemlerine%20ili%C5%9Fkin%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-7.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%20Bu,koruma%20%C3%B6nlemlerine%20ili%C5%9Fkin%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir) [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

kişiyeye (işletmeci kuruma) “Çok Gizli” gizlilik derecesiyle bildirilir. Tehdidin belirlenmesi aşamasında yer alan kurum, kuruluşlar, temsilcileri tarafından bilmesi gereken prensibiyle korunan bilgi sadece yetkilendirilen kişiyeye ve nükleer tesisin işletilmesi ve emniyetinden sorumlu personele verilir.²⁵³

Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği; Madde 10’a göre işletmeci, fiziksel koruma programını yönetmeliğe uygun şekilde hazırlamakla yükümlüdür. İşletmeci koruma görevlilerinin ve kolluk kuvvetlerinin eğitimi ve fiziksel emniyete karşı izinsiz giriş teşebbüslerine karşılık yapılacak olan işlemlerin prosedürlerini ve fiziksel koruma acil durum eylem planını hazırlamakla yükümlüdür. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) tesis ve nükleer maddelerin taşınmasını içeren fiziksel koruma programının kendisine “Çok Gizli” gizlilik derecesi ile sunulduktan sonra onaylar. Onaylama süreci gerçekleşmeden tesis hiçbir faaliyete başlayamaz.²⁵⁴

Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği, Türk kolluk kuvvetleri ile işletmeciyi işbirliği konusunda yükümlü kılmıştır. Yetkilendirilen işletmeci tesisin kurulması aşamasında Kurum (TAEK) onayını aldıktan sonra fiziksel koruma programı ile ilgili işbirliğinin sağlanması için kolluk kuvvetleri ile yazılı mutabakata dayalı işbirliği tesis etmekle yükümlendirilmiştir. İşletmeci nükleer maddelere yönelik hırsızlığa, nükleer tesise yönelik sabotaja karşı fiziksel önlemleri almakla ve meydana gelen herhangi bir olayı kuruma (TAEK) bildirmekle yükümlüdür. İşletmeci meydana gelen herhangi bir olayı olay tarihinden itibaren en geç 15 gün içinde ayrıntılı bir rapor ile kuruma bildirmekle yükümlüdür.²⁵⁵

Yetkili işletmeci madde 23.5’e göre herhangi bir hırsızlığa etkin bir şekilde karşı koymak üzere cevap verebilecek şekilde koruma görevlilerinin ve kolluk kuvvetlerinin eğitimini ve korunmakla yükümlü alana izinsiz bir giriş olduğunda karşılık verme prosedürlerini de içeren bir acil durum eylem planı hazırlamakla yükümlüdür. Koruma görevlileri ile kolluk kuvvetleri arasında işbirliğinin güçlendirilmesi için düzenli tatbikatların yapılacağı ve kolluk kuvvetleri ile koruma görevlileri ve tesisin güvenli bir şekilde çalışmasından sorumlu kişilerin işbirliğinin sağlanmasına yönelik hazırlıklı olunması eğitileceği ifade edilmektedir.

²⁵³ A.g.y., 2012, Md.11.

²⁵⁴ A.g.y., 2012, Md.10-11.

²⁵⁵ A.g.y., 2012, Md.13-14

Madde 24.9'a göre işbirliği içerisinde yetkili kişi (işletmeci) mesai saatleri dışında koruma görevlilerince veya Merkezi Alarm İstasyonu personeline, Türk kolluk kuvvetlerine belirli aralıklarla rapor vermekle yükümlüdür. Saha içi emniyet/koruma görevlilerin silahlı olmaması durumunda bir saldırı söz konusu olduğunda Türk kolluk kuvvetlerinin zamanında müdahalesi için kolaylık sağlayıcı önlemler almakla yükümlüdür.²⁵⁶ Madde 40'a göre işletmeci tesis için hazırlanan fiziksel güvenlik ve etkinliğinin, uygulanacak adımların ve prosedürlerin yeterli olup olmadığını görmek ve aynı zamanda koruma ve kolluk kuvvetlerinin olaylara zamanında karşılık verme ve işbirliğinin etkinliğinin test etmek ve ölçmek için yılda en az bir defa tatbikat yapmakla yükümlüdür. İşletmeci tatbikatın sonuçlarını Çok Gizli" gizlilik derecesi ile Kuruma (TAEK) sunmakla yükümlüdür.²⁵⁷ Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği'nin en önemli kısmı yaptırımlar kısmıdır diyebiliriz. Zira işletmeci fiziksel güvenlikten, saha içi emniyetten ve tasarıma yönelik tehdide kadar olan tüm bu yükümlülüklerini yerine getirmediği takdirde, işletmeciye yönelik yaptırımın ne olacağı konusudur.

Madde 36'ya göre kurum (TAEK) denetimlerini önceden haber vermeksizin resmi tatil günleri dahil her hangi bir zamanda yapma yetkisine sahiptir. Kurum denetlemeler sırasında tespit etmiş olduğu eksiklikleri verdiği süre içerisinde talep etme yetkisine sahiptir. Kurum bu eksikliklerin verdiği süre içerisinde tamamlanmadığını tespit ettiğinde işletmeciye yaptırım uygular.

Yaptırımlar konusunu düzenleyen madde 41'e göre, kurum (TAEK) denetçileri tarafından tesisin korunmasında fiziksel emniyetinde bir uygunsuzluk tespit edildiği takdirde kurum belirli bir süre içerisinde düzeltici faaliyetlerin yapılması ve tamamlanmasını ister. Verilen süre içerisinde eksiklik giderilmediği takdirde kurum işletmecinin yetki belgesini ve tesisin lisansını geçici olarak veya sürekli olarak iptal edebilir. Ayrıca tesiste bulunan nükleer maddelere geçici veya sürekli olarak el koyma yetkisine sahiptir.

Yönetmelikten ve getirmiş olduğu yükümlülüklerden de anlaşılacağı üzere Akkuyu Nükleer Güç Santralinin güvenliği konusu içerisinde birçok değişkeni barındırmakta ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Zira tesisin güvenliği tasarım emniyetinden, saha içi emniyetten ve fiziksel korumasına kadar içten dışa doğru genişlemekte ve bu kurumlar arası işbirliği ve güveni zorunlu hale getirmektedir. Üstelik içten dışa doğru olan bu

²⁵⁶ A.g.y., 2012, Md.24.

²⁵⁷ A.g.y., 2012, Md.40.

güvenlik halkası bir başka ülke ile de tesisinin tasarım emniyeti, saha içi emniyeti ve fiziksel çevre emniyeti konusunda bilgi paylaşımı ve işbirliğini yerelde de zorunlu hale getirmiştir. Akkuyu'nun güvenliği konusu güvenliğinin her aşamasında Mersin'in de güvenliği konusu olmuştur. Zira Mersin'de var olan güvenlik sıkıntısı sorunu Akkuyu içinde bir tehdittir. Tesisin inşaatı sürecinde ve işletilmesi sürecinde sürekli olarak her iki tarafta da personel değişikliği olacağı için istihbarat, bilgi paylaşımı ve diğer güvenliği ilgilendiren konularda yapılacak işbirliği tesisin ömrünün sonuna kadar devam etmek durumundadır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu'nun bölgesel konularda zaman zaman kaşı karşıya geldiği konular bulunmaktadır ve bu konular ağırlıklı olarak Türkiye'nin güvenlik konusunda hassas olduğu başlıklardır. Suriye iç savaşı ve iç savaş kaynaklı terör vb. tehditler, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütünün faaliyetleri ve PKK/KCK terör örgütünün Suriye uzantısı PYD/YPG, Türkiye için en önemli güvenlik konularının başında gelmektedir. Zira bu örgütlerin yasadışı sınır geçişi ve yurt içerisinde Mersin'de dahil olmak üzere çeşitli kentlerde eylem yapmak için faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Bir diğer tehdit unsuru terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ) varlığıdır. Zira örgüt 2022 yılı itibarıyla halen faaliyetlerini sürdürmekte ve Mersin'de de zaman zaman Mersin Emniyet Genel Müdürlüğü ve Mersin İl Jandarma Komutanlığı tarafından örgüte yönelik operasyonlar yapılmakta olup çeşitli silah araç-gereç ele geçirilmektedir. Mersin'de faaliyet yürüten yasa dışı faaliyetler ve terör yapılanması diğer başlık altında incelenecektir.

Tesisin, Irak ve Suriye kaynaklı tehdit bölgelerine yakınlığı, bu bölgeler kaynaklı tehditlerin, tehditlere ait bilgilerin Türk ve Rus makamlarının birbirleri ile paylaşmasını gerektirecektir. İşletmeci şirket bir Rus devlet şirketi olduğu için bu durum Rus güvenlik kurumları ile bilgi paylaşımı demektir. Rusya Türkiye'nin bir güvenlik tehdidi olarak gördüğü Suriye'deki Kürt Demokratik Birlik Partisi (PYD) ile yakın işbirliği içindedir ve terör örgütü olarak görmemektedir.²⁵⁸ Ayrıca PYD/YPG'nin 2016 yılında Moskova'da büro açmasına izin vermiş²⁵⁹ ve sonrasında PYD/YPG heyeti ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve son olarak Kasım 2021'de yine

²⁵⁸ Ergun ve Kasapoğlu, a.g.r.,10.

²⁵⁹ “Terör Örgütü PYD Moskova'da Temsilcilik Açtı” anadolu Ajansı, 10 Şubat 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pyd-moskovada-temsilcilik-acti/519352> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

bir PYD/YPG heyeti Rusya Dışışleri Bakanı ile görüşme gerçekleştirmiştir.²⁶⁰ Bu örgüt mensuplarının Türkiye'ye kaçak girişi ve büyük kentlerde dahil olmak üzere Mersin'de faaliyette bulunduğu/bulunacağı göz önüne alınırsa güvenlik Türk ve Rus tarafının zaman zaman güvenlik konusunda anlaşmazlık yaşayacağı değerlendirilebilir. Ancak, bu durum Rusya-Türkiye ilişkilerinin seyrine oldukça bağlıdır.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi Rus devlet şirketi tarafından yapılıyor olması, Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. İşletmeci şirket tüm maliyet ve riskleri kabul etmiş ve Akkuyu anlaşması iki ülke ilişkisinin seyrine bağımlı hale gelmiştir. Bu durum tesisin güvenliğini de ilgilendirmektedir. Zira iki ülke arasındaki olası fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıklar tesisin güvenliği ve emniyetinin sağlanması konusunda da olumsuzluklar yaşanmasına neden olabilir.²⁶¹ Ayrıca projenin siyasallaşması ve bunun güvenlik ve emniyet açısından zararlı olabileceği değerlendirilmektedir.²⁶²

Tüm güvenlik ve güvenliğe dayalı işbirliği prosedür ve aşamaları incelediğimizde Akkuyu'nun güvenliği ve Mersin'in güvenliğinde Türk dış politikasının ve Rusya ile ilişkisinin seyri oldukça önem arz etmektedir. Proje aynı zamanda Türk kolluk kuvvetlerinin bir Nükleer tesisin inşası ve işletilmesi sürecinde çoklu yerel işbirliği, kurumlar arası koordinasyon ve başka bir ülkenin güvenlik bürokrasisi ile yerelde ve ulusal düzeyde çalışmasını gerektirmesi açısından oldukça önemlidir.

4.6. Mersin'de Göç ve Güvenlik Sorunu

Mersin'in ilk yerleşenlerinin ve kentin adının kaynağı tarihi kaynaklarda yer alırken kentin bir liman şehrine dönüşmeye başladığı 1830'lu yıllardan itibaren Mersin'e değişik bölgelerden göçler başlamıştır. Göçlerle büyüyen bir şehir olan Mersin'e yakın köy, kasaba ve kentlerden gelenlerin yanı sıra liman ve ticaretin oluşturduğu ilişkiyle çevre bölgelerden de göç alamaya başlamıştır. Suriye'den, Lübnan'dan Kıbrıs'tan, Girit'ten, Mısır'dan ve bazı Avrupa ülkelerinden göçler yaşanmıştır. Ayrıca ticaretin

²⁶⁰ Nerdun Hacıoğlu, “PKK Heyetine Moskova'da Resmi Kabul”, Hürriyet Gazetesi, 21 Kasım 2021 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pkk-heyetine-moskovada-resmi-kabul-41946868> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁶¹ Ergun ve Kasapoğlu, a.g.r., 24-25

²⁶² A.g.r.,10.

artması ile yabancı ülke tüccarları ve devlet görevlileri, konsoloslar ve ticaret temsilcileri gelmiştir.²⁶³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ülke içerisindeki göçler değişik dönemlere ayrılmaktadır. Türkiye'de ki göç hareketleri Sirkeci ve İçduygu tarafından Cumhuriyet döneminden baz alınarak dört farklı zaman çizelgesi içerisinde ve farklı kategoride incelenmiştir. Bu kronolojik zaman çizelgesi 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası dönemdir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde büyük bir göç yaşanmamıştır. Bu ilk dönem genel olarak memur tayinleri, evlilikler ve eğitim nedeniyle yaşanmıştır.²⁶⁴

1950- 1960 dönemi ise daha çok kırsaldan kente doğru bir göç hareketi olarak yaşanmıştır. Bu dönem köyden kente doğru hızlı bir kopuş dönemi olmuştur. 1950-1960 döneminin en temel özelliği göç alan kentlerin bugünün metropol kentleri olmasıdır.²⁶⁵ 1960-1980 arasında yaşanan göçlerin en büyük özelliği göç edilen yerlerde yeni yapılaşmalara neden olduğudur. Aynı zamanda kentler gelen göçe hızlı bir uyum sağlayamamış ve istihdam sorunu ile konut ihtiyacı karşılanamaması gündeme gelmiştir.²⁶⁶ 1980 ve 1990'lı yıllar Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş yaptığı ve özelleştirmelerin olduğu dönem olmuştur.

1980'li yıllarda uygulanmakta olan tarım ve diğer bazı politikalar neo-liberalleşme ile birlikte değişime uğramış ve değişim kırsal kesimi etkilemiştir. Bu dönem topraksız köylünün kırsal kopuşunu başlatmıştır.²⁶⁷ Tarımda meydana gelen ve neo-liberal dönüşüm ile ortaya çıkan yoksullaşma ve özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda yaşanan terör sorunu nedeniyle bu bölgelerden göç başlamıştır.²⁶⁸ Bu iç göç hareketlerine ek olarak Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden can ve mal güvenliği olmadığı için terör nedeniyle çevre illere ve başka şehirlere göçler başlamıştır. Bu göç hareketinde önemli bir nüfus hareketi yaşanmış ve göçler

²⁶³ Kayadelen, a.g.m.,393.

²⁶⁴ Ahmet İçduygu ve İbrahim Sirkeci, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", der. Oya Baydar, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları,1999),249-268.

²⁶⁵ Ayda Eraydın, Türkiye'de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi, (Ankara: DPT Yayını 1981),11-12. 'den aktaran Mustafa Öztürk ve Nihat Altuntepe, "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması " *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*,C.3,S.11,(2008):1597. https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/No11_Vol3_09_ozturk_altuntepe.pdf [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

²⁶⁶ İçduygu ve Sirkeci,a.g.e.,252.

²⁶⁷ Mim Sertaç Tümtaş "Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, C.3, S.5., (2009):114. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210943> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

²⁶⁸ A.g.m.,112.

Diyarbakır, Van, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa ve Mersin'e yönelik olarak yaşanmıştır.²⁶⁹

Göç ve göç ile birlikte ortaya çıkan sosyal ve ekonomik dengesizlik yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Mersin özellikle 1980 sonrası başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere çevre illerden göç almış ve gelen nüfus hem ekonomik uyum hem de sosyal uyum anlamında sıkıntılar yaşamıştır. Ekonomik olarak birikimsiz ve hazırlıksız gelen/gelmek zorunda olan nüfus kente uyum sağlama ve kendine bir yer edinme konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum yoksul mahalle ve kent banliyolarında kent dışı bir hayatın oluşmasına neden olmuş ve aynı zamanda ekonomik yetersizlik bu bölgelerde yaşayan insanların terör örgütü vb. suç örgütleri tarafından kullanılmasına, bu bölgelerde yasadışı faaliyetlerin yer edinmesine neden olmuştur. Yaşanan bu iç göç kentsel gerilimi ve güvenlik sorununu beraberinde getirmiştir.

Mersin, iç göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kentsel gerilim ile birlikte göçlerin yasadışı olaylar ve sosyoekonomik sorunların ana nedeni olarak ortaya çıkan bir kenttir. Bu nedenle Doğu ev Güneydoğu bölgelerinden göçle gelenler ile yerleşik nüfus arasında etnik temelli bir ayrımcılık ve dışlama olduğu görülmektedir.²⁷⁰ Mersin'e 1990 öncesi yaşanan göçün ana nedenleri arasında ekonomik nedenler ve daha iyi bir yaşam isteği bulunurken 1990 sonrası göç ederek gelenlerin ana göç nedenleri arasında terör ve terör kaynaklı güvenlik endişesi bulunmaktadır. 1990 öncesi göçün nedeni işsizlik, yoksulluk ve iş bulma arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷¹

Mersin'e 1990 sonrası yaşanan göçle gelenler kentte etnik farklılıkların belirmesine neden olmuş ve kentte yabancılık ve dışlanmışlık hissi ile karşılaşmışlar ve bu durum kendi aralarında birbirlerine sahip çıkma ve hemşerilik, akrabalık, aşiret bağı gibi yakınlığın kimlik ile birlikte kuvvetlenmesine ve etnik kimlik ile anılan mahallelerin oluşmasına neden olmuştur.

İşsizlik ve ekonomik krizler göç edenleri ve kentin yerlilerini olumsuz etkilemiş ve bu durum kentin yerlilerinin göç edenleri yoksulluğun nedeni olarak görmüştür. Bu gibi

²⁶⁹ Mustafa Öztürk ve Nihat Altuntepe, "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması" *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, C.3, S.11, (2008):1598. https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/No11_Vol3_09_ozturk_altuntepe.pdf [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

²⁷⁰ Mim Sertaç Tümtaş, "Türkiye'de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği", (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 132. [file:///C:/Users/user/Downloads/190716%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/190716%20(3).pdf) [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

²⁷¹ M. Emin Güneş, a.g.m., 286.

durumlar Mersin’de etnik kimlikleri ile ortaya çıkan ve göç edenlerin oluşturduğu ve kentin yerlilerin hiç girmediği yoksul mahallelerin oluşmasına neden olmuştur. Dil ve kültür farklılığı da bu durumu tetiklemiş ve göç edenler kentin bir parçası olmaktan uzaklaşmış ve kentin dışında, kenarında kendi kültür ve dil ortaklığı bulunan, kendi kimliklerinden olan insanlarla birlikte yaşamaya başlamıştır. Bu süreç sade bu insanların oturduğu mahallelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu mahaller aynı zamanda terör örgütlerinin rahat hareket ettiği, yoksulluğu ve etnik kimliği kullanarak kendine alan bulmasının imkan yarattığı güvenlik sorunu çıkaran yerler olmuştur.

Aynı mahallelere yerleşmeler özellikle bölücü terör örgütü PKK tarafından kullanılmış ve örgütün propaganda yapmasına imkan sağlamıştır. Bu bölgedeki insanlar istismara açık hale geldi ve terör suçlarından uyuşturucu suçlarına kadar her türlü yasadışı faaliyette bölge insanı kullanılır olmuştur.

Göçün ürettiği bir diğer sorun ise göçle gelenlerin oluşturduğu mahallelerin politize olmaya müsait olması ve bu mahallelerde yaşanan herhangi altyapı eksikliğinin terör örgütü tarafından kullanılmasıdır. Akdeniz ilçesi ve mahallelerinden Çay, Sümer, Çilek, Özgürlük gibi göçle gelenlerin yoğun olarak yaşadığı mahalle ve bölgeler bu konuda öne çıkan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷² Mersin Aralık 2011’de başlayan Suriye iç savaşından hem ekonomik olarak hem de göç ve güvenlik anlamında etkilenmiştir. 2011 yılından itibaren Türkiye’ye toplu göçler başlamış ve günümüze kadar artarak devam etmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2011 yılında Suriye kaynaklı kaç kişinin ülkeye giriş yaptığına dair herhangi bir veri açıklamamakla birlikte diğer yıllar açıklanmıştır. 2012 yılında geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan Suriyeli sayısı 14237 iken bu sayı 2014 yılında 1.519.286 kişiye ulaşmıştır. 2013-2014 dönemi en fazla artışın olduğu dönem olmuştur. 2018 yılında sayı 3.623.192 kişiye ulaşmıştır. Mart 2022 yılı itibariyle güncel sayı 3.761.267 kişiye ulaşmıştır.²⁷³

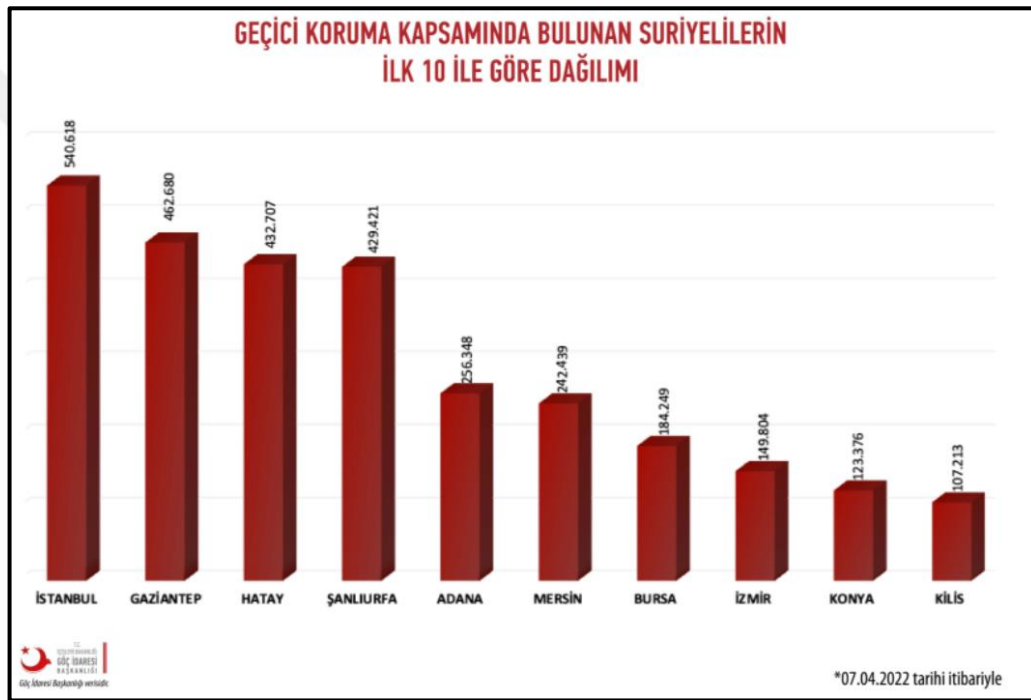
Suriye’de devam eden çatışmaların uzaması neticesinde Türkiye’de ki Suriyelilerin kalma süreci de uzamış ve yerel halk ile Suriyeliler arasında zaman zaman sorunlar çıkmaya başlamıştır. Özellikle Suriyeli sayısının yoğun olduğu İstanbul, Gaziantep, Hatay, Bursa, Şanlıurfa, Adana, Konya, İzmir, Kilis, Kahramanmaraş ve Mersin’de

²⁷² A.g.m.,299.

²⁷³ “Geçici Koruma”, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

yaşanan olaylar Suriyeli kaynaklı güvenlik sorununu gündeme getirmiştir. Zira bu olaylar bireysel olmaktan çıkıp toplumsal olaylara dönüşmüştür.²⁷⁴

Mersin’de yerel halk Suriyeli nüfusunun toplum hayatına olumsuz etkisi olduğundan ve kontrolsüz yaşam alanları oluşmasından şikayetçi olmaktadır. Suriyelilerin yaşadığı sınır illerinde ki varlıklı sayılabilecek Suriyelilerin Mersin’e göç ettiği görülmektedir. Mersin’in Suriyeli nüfus barındıran diğer illerden farkı kentte Suriyeli firma ve işletme sayısının ve yatırımın artışıdır. Ancak, varlıklı Suriyelilerin mevcut Suriyeli sayısı içerisinde ki oranı oldukça azdır. Bu nedenle Suriyeli yatırımının ve Suriyeli firma sayısının artması Mersin’de ki durumun olumlu olduğu anlamına gelmemelidir.²⁷⁵

Şekil 4.9: Geçici Koruma Kapsamında Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Sayısal Sıralamasında Mersin İlk On İl Arasındadır.

“Geçici Koruma”, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

Mersin nüfusu 1.891.845 kişidir ve kentte 242.439 kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. Bu sayısal veriden hareketle Mersin’de bulunan Suriyeli sayısı kent nüfusunun

²⁷⁴ Özlem S. Doğan ve İbrahim Gökburun, “Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Toplumsal Olayların Dağılımı” *Coğrafya Dergisi*, S.43., (2021):37-53. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-861525>

²⁷⁵ Oytun Orhan ve Sabiha S. Gündoğar, “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”(ORSAM Rapor, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015), 32-33.

%12,86'sını oluşturmaktadır.²⁷⁶ Mersin Büyükşehir Belediye başkanının Mart 2022 tarihli açıklamasına göre ise kayıt dışı Suriyeli sayısı ile birlikte kent nüfusunun %20'sini Suriyeliler oluşturmaktadır.²⁷⁷

Mersin'de iç göç ve yatırımların olmaması nedeniyle oluşan işsizlik ve ekonomik yük ek olarak bir de Suriyelilerin gelmesi yerel halkın şikayetlerini ve hoşnutsuzluğunu arttırmıştır. Yerel halk Suriyelilerin trafikten sosyal hayatın düzenine kadar her alanda sorun yarattıklarını belirtmektedir. Suriyelilerin toplu olarak yaşadıkları ve kendi kültürlerini yaşatmaya çalıştıkları ve bunun yerel halkta oluşturduğu rahatsızlık belirtilmektedir. Suriyeli gençlerin toplu olarak hareket etmesi ve toplu olarak bulundukları sosyal ortamlar yerel halk tarafından tedirginlik edici olarak karşılanmaktadır.²⁷⁸ Kent nüfusuna karşılık yüksek oranda Suriyeli nüfus barındıran kentlerde Suriyeliler kaynaklı sorunlar daha çok hissedilmekte olup Suriyelilerin demografik yapıyı değiştirme riski bulunmaktadır.

Mersin'de kayıt dışı Suriyeliler ile birlikte toplam sayının 415 olduğu ve Suriyelilerin Türkiye'de kalması durumunda 2040 yılında kentteki Suriyeli sayının 1 milyon üzerine çıkacağı ve demografik yapının ciddi şekilde etkileneceği ifade edilmektedir.²⁷⁹ Mersin'de bugünde Suriyeli kaynaklı sorunlar yaşanmakta olup suça karışanlarla ilgili net verilere ulaşılamamaktadır. Fakat, değişik çalışmalarda belirli zaman dilimleri ve konularda Suriyeli kaynaklı güvenlik sorunlarına ve toplumsal olaylara yer verilmiştir.

Mersin'de Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren gelenlerden Temmuz 2014'e kadar suça karışanların sayısı 519 olarak belirtilmektedir. Mersin'de Suriyeli kaynaklı sorunlar içerisinde denetimsiz, plakasız araçlardan ve kent içerisinde oluşturduğu tehlikeden şikayetler bulunmasının yanı sıra, kentte ortaya çıkan diğer güvenlik sorunun oluşturan çeteleşme, mafyalaşma, kadına yönelik suiistimal, hırsızlık ve uyuşturucu ticareti gibi suçların varlığı artmıştır.²⁸⁰ Mersin'de radikal örgütlerin hücre yapılarının ve Suriye kaynaklı faaliyetlerinin olması da bir diğer güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁷⁶ “Geçici Koruma”, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

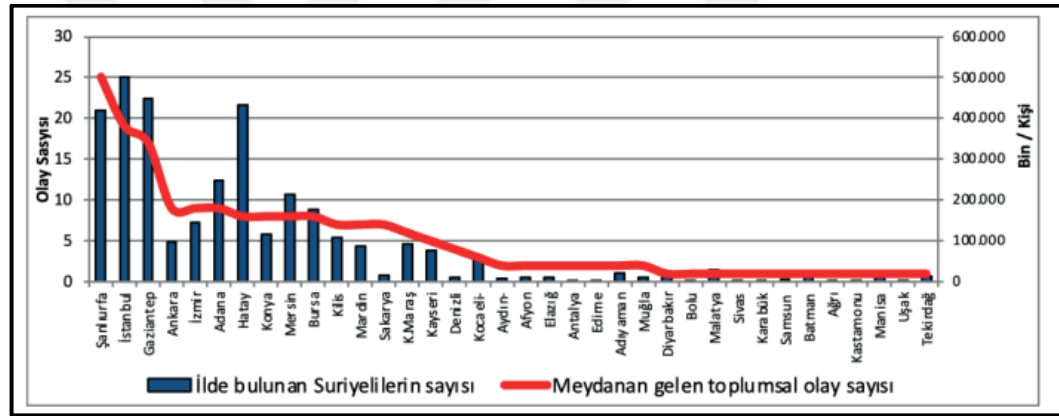
²⁷⁷ “Bir ‘uyarı’ da Mersin belediye başkanından: Nüfusun beşte biri Suriyeli”, Diken Gazetesi, 16 Mart 2022, <https://www.diken.com.tr/bir-uyari-da-mersin-belediye-baskanindan-nufusun-beste-biri-suriyeli/> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

²⁷⁸ Orhan ve Gündoğar, a.g.r., 32-33.

²⁷⁹ Ümit Özdağ, *Stratejik Göç Mühendisliği*, (İstanbul: Kripto Yayınları, 2020), 63.

²⁸⁰ Orhan ve Gündoğar, a.g.r., 33.

Doğan ve Gökburun' Türkiye’de 2011-2020 tarihleri arasında Suriyelilerin içinde bulunduğu toplumsal olayların kaç farklı yerde kaç defa yaşandığını tespit etmek için bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma basında yer alan Suriyeliler ile ilgili haberlerin en az iki gazeteden teyit edilerek hazırlanması sonucu oluşturulmuştur. Araştırmada bilgilerin ortaya çıkarılması için “Haber Sınıflandırma ve Kodlama Formu” oluşturulmuş ve bu formda “haber tarihi, haber konusu, haber başlığı, haberin yeri, haberin erişim tarihi ve haberin alındığı kaynak adresi” başlıklarına yer verilmiştir. Çalışma Suriyeli kaynaklı suç olayları ve toplumsal olayların incelenmesi açısından önem arz etmektedir. Geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerin toplum tarafından kabul gördüğü yönündeki açıklamaların aksine toplumsal olaylar toplumun bu konuda tereddütlü davrandığı ve kentten kente ekonomik düzeye göre Suriyelilere bakışta farklılık olduğu tespiti paylaşılmıştır.²⁸¹

Şekil 4.10: Suriyeli Sığınmacılar ve Ev Sahibi Halk Arasında Meydana Gelen Toplumsal Olay Sayısının Dağılımı ve Bu İllerdeki Suriyeli Sayısı (2011-2020)

Özlem S. Doğan ve İbrahim Gökburun, “Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Toplumsal Olayların Dağılımı”, *Coğrafya Dergisi*, S. 43., (2021):37-53.,49. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-861525>

2011-2020 yılları arasında Şanlıurfa’da 25, İstanbul’da 19, Gaziantep’te 17, Ankara, İzmir ve Adana illerinde il bazında toplam 9’ar tane toplumsal olay yaşanmıştır. Hatay, Konya, Mersin, Bursa illerinde ise her ilde 8 toplumsal olay gerçekleşmiştir.²⁸² Yaşanan toplumsal olaylar Suriyeli sayısının diğer illere oranla fazla olduğu kentlerde daha fazla gerçekleşmiştir. Bu da Suriyelilerin bulundukları kentlerde ve Mersin’de bir güvenlik sorunu yaratmakta olduklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

²⁸¹ Doğan ve Gökburun, a.g.m.

²⁸² A.g.m., 46.

Mersin’de bulunan Suriyeliler aynı zamanda ekonomik olarak da krizden faydalanma yoluna gitmiştir. Ekonomik imkanları iyi olan Suriyelilerin Mersin’i tercih ettiği kentteki Suriyeli yatırımlarından ve Suriyeli firmalarından açık bir şekilde görülmektedir.

Mersin’de faaliyet yürüten Suriyeli firma sayısı 2009 yılında 25 iken bu sayı daha sonra 2014’te 279’a çıkmıştır. Oransal olarak 2014’te Mersin’de faaliyet yürüten firmalarının içerisinde ki Suriyeli firma oranı %31,2’ye çıkmıştır. Suriye iç savaşı öncesi Mersin’in Suriye’ye ihracatı 19 milyon dolar iken 2013 yılında 75 milyon dolara çıkmıştır. Suriyeli yatırımlarının Mersin’de artış göstermesinin ve Mersin’in tercih edilmesinin nedeni Lazkiye ve Mersin arasında geçmişten gelen akrabalık vb. bağları, kriz öncesinde ve sonrasında Mersin’e yerleşenlerin Suriye’de bulunan bağlantıları sayesinde ticarete devam etmesi gösterilebilir. Kriz sürecinde acil ihtiyaç olan gıda gibi acil tüketim gerektiren ürünlerin bu kişiler üzerinden kolayca gönderilebildiği ifade edilmiştir.²⁸³

Mersin özellikle 1980 sonrası Doğu ve Güneydoğudan almış olduğu göçü absorbe edememiş ve bugüne kadar devam eden ekonomik, sosyal ve kent güvenliğini de içeren sorunlar meydana gelmiştir. Bugün Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’de geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerinde bir kısmını içerisinde barındırmakta ve bu durum giderek ekonomik sorunla birlikte bir güvenlik sorununa doğru genişlemektedir. Mersin’in 2022 yılı itibarıyla içinde bulunduğu konut ve kira krizi, fiyatların yükselmesi ve Türkiye’nin de ekonomik tablosunun olumsuz bir şekilde devam etmesi nedeniyle giderek yaşanması zor ve pahalı bir kent halini almaktadır. Artan genç işsizliği, iç göçle gelen nüfus ve üzerine Suriyelilerin gelmesi, kentte ilerleyen zamanda işsiz gençler arasında çeteleşme, terör, uyuşturucu ve yasadışı faaliyetlerin ve çatışmaların artacağı bir güvenlik riskini barındırmaktadır. Aslında Mersin örneği diğer şehirler içinde oldukça dikkate değer bir vaka olarak görünmektedir.

4.7.Şehir Jeopolitiği Kapsamında Mersin’de Güvenlik Yaklaşımları

Mersin Doğu Akdeniz’de bir liman şehri olması nedeniyle yerel ve bölgesel anlamda bir ekonomik değer üretmektedir. Hem Türkiye içerisinde hem de bölgesinde ihracat

²⁸³ Orhan ve Gündoğar, a.g.r.,32-33

ve ithalat potansiyeli ile, ekonomik üretim ve dağıtım kapasitesi ile Türkiye içerisinde ve bölgesinde önemli aktör olarak kendisini kanıtlamıştır. Mersin'in Doğu Akdeniz'de bulunması onu jeopolitik anlamda da bölgede önemli bir noktaya getirmiştir. Zira sahip olduğu coğrafi avantaj ve liman kabiliyeti bir çekim merkezi olmasını sağlamıştır. Mersin Akdeniz'de Türkiye'nin birçok kentinin denize açılan kapısı konumundadır. Doğu Akdeniz'de ki konumu onun Irak, İran ve Suriye içinde kritik bir kent olmasını sağlamış, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz enerji havzasına yakınlığı ile de bölgesel bir aktör olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası deniz trafiğine entegre olması ve yakınlığı, enerji kaynakları ve bu kaynakların nakil hatlarına sahip olması, yerel ve bölgesel kriz alanlarına yakın olması ve bu krizlerden hem güvenlik hem de demografik olarak etkilenmesi Mersin'i bölgesinde jeopolitik ve jeoekonomik anlamda önemli hale getirmiştir. Aynı zamanda nükleer enerji gibi nükleer güvenlik içeren bir projeye ev sahipliği yapıyor olması onu güvenlik anlamında farklı bir güvenlik yönetimi ve uygulanması sürecine geçirmiştir.

Mersin Kıbrıs adasına yakınlığı ve limana sahip olması sayesinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda etkin bir rol oynamıştır. Mersin geçmişten bugüne Doğu Akdeniz'de yaşanan ekonomik, sosyal ve yerel ve bölgesel güvenliği ilgilendiren her konuda önemli bir etkileyici ve etkilenen aktör olmuştur. Mersin'in sürekli göç alması, göç ve göç kaynaklı sorunların artmasının yanı sıra göç edenlerin kurduğu ekonomik faaliyetlerin yerel ve bölgesel ticarete yer almaları sonucunu doğurmuştur. Suriye krizi ve krizin etkisi ile Mersin'e göç artmış ve aynı zamanda gelen Suriyeli nüfus kendi içerisinde ekonomik olarak farklı kesimleri barındırmaktadır. Yoksulluk içerisinde yaşayan ve kentin ekonomik olarak yoksul insanların bulunduğu mahallelere yerleşenlerin yanı sıra kendi şirketlerini kuran ve Suriye'ye ihracat vb. faaliyette bulunan Suriyeliler de mevcuttur.

Ekonomik faaliyetin yanında güvenlik de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Suriye kaynaklı göçün oluşturduğu güvenlik tehdidi Mersin için ciddi derece de önem arz etmektedir. Suriye coğrafyasına yakınlık ve kente iç savaş nedeniyle göçle gelenler içerisinde iç savaş deneyimi olanların varlığı söz konusudur. Dolayısıyla bu kişilerin oluşturduğu güvenlik tehdidi önemli bir konu başlığı iken bir de doğrudan Suriye'de faaliyet yürüten terör örgütü elemanlarının kente yasa dışı giriş yapması söz konusudur. Mersin yerli yabancı çok sayıda insanın iş yaptığı, tatil yaptığı, kalıcı oturmaya geldiği ve aynı zamanda Nükleer bir santral projesine ev sahipliği yapan bir şehirdir.

Bu durumda terör ve özellikle Suriye kaynaklı terör tehdidi güvenlik alanında en önemli başlıklardan biridir. Mersin'in şehir güvenliği anlamında en öncelikli olarak Suriye ve Irak kaynaklı terör vb. tehditler, göçle gelen güvenlik sorunları, bölücü terör örgütü PKK/KCK ve DEAŞ kaynaklı terör sorunu sayılabilir. Bu tehditler hem şehir güvenliği için hem de şehirde bulunan kritik tesis, liman, askeri üs ve Akkuyu gibi ulusal düzeyde önemli projeler için dikkate alınması gereken tehditlerdir. Bu bölümde güncel gelişmeler ışığında Mersin'de sırasıyla terör tehdidi/faaliyetleri ve kritik tesis güvenliği ve kent güvenliğini içeren konular üzerinden güncel bir inceleme yapılacaktır.

Mersin bir liman şehri olması nedeniyle uluslararası hareketliliğe sahip olup bu durumun getirdiği ekonomik ve güvenlik başlıkları bulunmaktadır. Aynı zamanda bu konular Mersin'in bağlantıda olduğu diğer şehir ve bölgeleri de ilgilendirmektedir.

Mersin uluslararası limanı, Gaziantep, Konya, Kahramanmaraş ve diğer sanayi şehirlerine karayolu ile bağlantılıdır. Karayolu taşımacılık sistemi sayesinde Ortadoğu ülkelerine de ulaşım sağlanmaktadır.²⁸⁴ Mersin limanı her türlü kargo çeşitlerine, ro-ro, kuru dökme yük ve sıvı dökme yük, yolcu ve gemiden gemiye aktarma hizmetlerini vermektedir. Mersin uluslararası limanı tüm liman hizmetlerini aynı sahada sağlayabilen Türkiye'de ki çok amaçlı en büyük liman olma özelliğine sahiptir. 21 adet rıhtım bulunan limanda aynı anda yaklaşık 30 gemiye yükleme-boşaltma hizmeti verilebilmektedir.²⁸⁵

Mersin firmaların Mersin Sanayi ve Ticaret Odasının 2020 ekonomik raporuna göre 173 ülkeye ihracat gerçekleştirmiş, 134 ülkeden de ithalat yapmıştır. Bu ülkeler bölgesel anlamda Irak, Suriye gibi istikrarsızlığın devam ettiği ülkeler olmakla birlikte Kanada'dan Çin'e kadar tüm dünyadan ülkelerin bulunduğu bir ticari ilişkidir. Dolayısıyla bölgesel istikrarsızlıklar hem ticari hem de güvenlik anlamında Mersin'i etkilerken Liman'da bu güvenliği ilgilendiren konularda aktör olarak karışımıza çıkmaktadır.²⁸⁶

Mersin Limanı, son yıllarda artan uyuşturucu trafiği ile gündeme gelmeye başlamıştır. Farklı ülke ve coğrafyalardan kaçak bir şekilde limanda ki ticari faaliyeti kullanarak Türkiye'ye sokulmaya çalışılan uyuşturucu vb. yasadışı ticarete yönelik yapılan

²⁸⁴ “Limanın Konumu”, Mersin Uluslararası Limanı (MIP), <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-konumu/liman-konumu/23/25/0> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

²⁸⁵ “Teknik Özellikleri”, Mersin Uluslararası Limanı (MIP), <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/detay/teknik-ozellikleri/24/26/0> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

²⁸⁶ *Ekonomik Rapor 2020*, a.g.r., 124.

operasyonlar bu bilgileri vermektedir. Yapılan uyuşturucu operasyonlarına ve içeriğine baktığımızda Mersin limanı kullanılmakta ve uyuşturucu ticaretinde son nokta ya da transit olarak kullanılmaktadır.

Haziran 2021’de Mersin Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü NARKOKİM ve İl Emniyet Müdürlüğü ekiplerinin yapmış olduğu operasyonda 1 ton 300 kilogram kokain ele geçirilmiştir. Bu olay ülke tarihinde tek seferde en yüksek miktarda kokain ele geçirilmesi olarak kayıtlara geçmiştir.²⁸⁷ Ardından bir haftalık süreçte toplam 1763 kilogram uyuşturucu ele geçirildiği iç işleri bakanı tarafından açıklanmıştır. Mersin uluslararası limanında yakalanan ve ülke tarihinin en yüksek miktarda kokain ele geçirilmesi olarak nitelendirilen uyuşturucu trafiğinin Irak bağlantısı gündeme gelmiştir.²⁸⁸

Yine Nisan 2022’de Mersin limanında bir gemide 258 kilogram kokain ele geçirildiği İl Jandarma Komutanlığı tarafından açıklanmıştır.²⁸⁹ Bu gibi olaylar Mersin’in bölgesel ve uluslararası suç ve suç organizatörlerinin uğrak yeri olduğunu ve şehir güvenliği ve liman açısından dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Zira Mersin, İl Jandarma Komutanlığı ve İl Emniyet Müdürlüğünün sürekli olarak uyuşturucu operasyonları yaptığı ve bu konunun kent düzeyinde sürekli bir sorun olduğu şehirdir. Mersin aynı zamanda içerisinde askeri bir limanı da barındırmaktadır. Mersin limanının doğu kısmında yer alan liman Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı Akdeniz Bölge Komutanlığı’dır. Nato ülkeleri ve diğer ülkelerin Doğu Akdeniz’de görev yapan savaş gemileri (firkateyn vb.) zaman zaman liman ziyareti kapsamında Mersin Limanına demirlemektedir.²⁹⁰

Mersin Suriye iç savaşından ekonomiden güvenliğe, demografiden eğitime, konuttan işsizlik sorununa kadar hemen her alanda etkilenmiştir. Güvenlik alanında terör örgütlerinin faaliyet alanlarından biri olmuş ve aynı zamanda terör faaliyetlerinin

²⁸⁷ Sezgin Pancar, “Mersin’de ‘rekor’ miktarda kokain ele geçirilmesiyle ilgili 5 sanığa dava” Anadolu Ajansı, 15 Kasım 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mersinde-rekor-miktarda-kokain-ele-gecirilmesiyle-ilgili-5-saniga-dava/2421300> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

²⁸⁸ Cihat Arpacık, “Mersin’de bir haftada 1,8 tona yakın kokain yakalandı... "Malların" sahibi görünen yerel şirketlerin Irak bağlantısı da araştırılıyor” Independent Türkçe, 23 Haziran 2021, <https://www.indyurk.com/node/378016/haber/mersinde-bir-haftada-18-tona-yak%C4%B1n-kokain-yakaland%C4%B1%E2%80%A6-mallar%C4%B1n-sahibi-g%C3%B6r%C3%BCnen-yerel> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

²⁸⁹ “Jandarmadan Uluslararası Uyuşturucu Sevkiyatına Operasyon” Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/jandarmadan-uluslararası-uyusturucu-sevkiyatına-operasyon> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

²⁹⁰ “Firkateynlerden Mersin’e Liman Ziyareti” High Defence, 3 Nisan 2022, <http://www.highdefence.com/firkateynlerden-mersine-liman-ziyareti-2517-haberi> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

zaman zaman hedefi olmuştur. Suriye ve Irak kaynaklı DEAŞ, PKK/KCK ve PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG'nin hedefinde olan ve örgüt mensuplarının potansiyel bulunduğu ve güvenlik tehdidi oluşturduğu bir şehirdir. Mersin aynı zamanda başta Suriye olmak üzere bölgesel krizde uluslararası tarihi eser ve silah kaçakçılığına kadar farklı türde yasadışı ticaretin uluslararası düzeyde yapıldığı olaylara tanıklık etmiştir. Uluslararası silah kaçakçılığı ve ticareti ile ilişkili açık kaynaklarda yer alan en dikkat çekici olay Çin-Mersin Limanı-Halep hattında yaşanan ve Mali Suçlar Araştırma Kurulu'nun (MASAK) Türkiye'de DEAŞ bağlantılı kişilerin malvarlığının dondurulmasına yönelik hazırlamış olduğu bir raporda ortaya çıkmıştır. Rapora göre Mersin'de faaliyet yürüten 3 inşaat şirketi aracılığıyla DEAŞ'e milyonlarca dolarlık insansız hava aracı (İHA) parçaları, ekipmanı ve tonlarca el yapımı patlayıcı (EYP) malzemelerinin gönderildiği tespit edilmiştir. MASAK raporu, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı ve Terörle Mücadele Daire Başkanlığından gelen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.²⁹¹ Bu olay Mersin'in şehir güvenliğinden bölgesinde ki jeopolitik konumuna kadar dikkate alınması gereken bir güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmıştır. Zira Mersin güncel olarak da terör örgütlerinin faaliyet yürüttüğü ve hedef olarak gördüğü bir şehirdir. Mersin'de DEAŞ varlığına yönelik yapılan operasyonlar içerisinde en dikkat çekici gelişmelerden bir diğeri ise 2019 haziran ayında Mersin'in Anamur ilçesinde örgütün sığınak ve deposunun tespiti olmuştur.²⁹² Örgüte ait beş adet sığınak ve depo ele geçirilerek imha edilmiştir. Ele geçirilen malzemeler içerisinde yaşam malzemeleri, sırt çantaları ve uyku tulumları ele geçirilmiştir. Bu operasyonun, DEAŞ terör örgütüne ait yapılan diğer operasyonlardan en önemli farkı belki de ilk kez örgüte ait kırsalda, arazide depo ve sığınak bulunmuş olmasıdır. İkinci önemli nokta ise Mersin-Anamur'da ele geçirilmesidir²⁹³ ki Anamur, Antalya sınırında olup aynı zamanda Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesinin sahasının bulunduğu Gülnar ilçesi ile de sınırı bulunmaktadır.

²⁹¹ Bahadır Özgür, "Mersin'de İsid'e Milyonluk Satış", Birgün Gazetesi, 7 Şubat 2022, <https://www.birgun.net/haber/mersin-de-isid-e-milyonluk-satis-376230> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹² "DEAŞ Terör Örgütüne Operasyon", Mersin İl Emniyet Müdürlüğü, <https://www.mersin.pol.tr/14-06-2019-deas-teror-orgutune-operasyon> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹³ Erol B. Bural, "Türkiye'nin 2019 Yılında Terörizmle Mücadelesi: Sınır Ötesinden Pençe Vuruşu", <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/turkiye-nin-2019-yilinda-terorizmle-mucadelesi-sinir-otesinden-pence-vurusu> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

Haziran 2021’de DEAŞ’ın sözde ‘‘Türkiye vilayeti sorumlusu’’ Ebu Usame el Türki kod adlı Kasım Güler, Suriye’den yasadışı yollarla Türkiye’ye geçerek eylem yapmayı planlarken Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından Suriye’de yakalanmış ve sorgulanmak üzere Türkiye’ye getirilmiştir.²⁹⁴ Örgüt mensubu Kasım Güler’in ifadesine göre DEAŞ Suriye’de ki topraklarının kaybettikten sonra, örgüt lideri olan Ebu El Bağdadi öldürülmeden önce Türkiye’de örgütlenme emri vermiş ve bu doğrultuda, Adana, Hatay, Osmaniye ve Mersin’de ‘‘Dağ Projesi’’ uygulanmasına yönelik talimat vermiştir. Örgüt bu projesine göre Türkiye yapılanmasını buralarda ki çiftlik evlerine taşımaya ve Türkiye’ye yönelik faaliyetlerini buralardan yönetmek üzere karar almıştır. Aynı zamanda buraların eğitim alanı olarak da kullanılması planlanmıştır. Bu eğitim için Mersin’e gömülen silahların Türkiye’de ki örgüt mensuplarınca alınarak başta Avrupa’dan gelen militanlar olmak üzere örgüt mensuplarının kırsalda eğitilmesi planlanmıştır.²⁹⁵ 2021 Haziran ayında yapılan bu operasyon ve sonrasında Türkiye içerisinde ki örgüt mensuplarına yapılan operasyonlara baktığımızda DEAŞ tehdidinin halen güncel olarak devam ettiği ve toprak kaybeden örgütün kendisine bir alan yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Mersin’de örgüte ait olarak gömülen silahlar konusunda ise 2019 haziran ayında Anamur’da kırsalda ele geçirilen örgüte ait sığınak ve yaşam malzemeleri hatırlanmaktadır. Dolayısıyla örgüt Mersin’de ki faaliyetlerine halen devam etmeye çalışmaktadır.

Mersin İl Jandarma Komutanlığı ve Mersin İl Emniyet Müdürlüğü örgüte yönelik operasyonları kamuoyu ile paylaşmaktadır. Ancak, örgütün Mersin’de ki varlığı ile ilgili kapsamlı bir şekilde ele alan bir çalışma, rapor kamuoyuna açıklanmış şekilde yoktur. Yapılan operasyonlardan Mersin’in hemen hemen tüm ilçelerinde örgüt ile bağlantılı kişi ve kişilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Kolluk kuvvetleri tarafından

²⁹⁴ Barış Gündoğan, ‘‘MİT, DEAŞ’ın sözde ‘Türkiye vilayeti sorumlusu’ Kasım Güler’i Suriye’de yakalayarak Türkiye’ye getirdi’’, Anadolu Ajansı, 15 Haziran 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mit-deasin-sozde-turkiye-vilayeti-sorumlusu-kasim-guleri-suriyede-yakalayarak-turkiyeye-getirdi/2274217> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹⁵ Alican Uludağ, ‘‘İŞİD Türkiye’de altı kente silah gömdü’’, Deutsche Welle Türkçe, 2 Şubat 2022, <https://www.dw.com/tr/i%CC%87tiraf%C3%A7%C4%B1-kas%C4%B1m-g%C3%BCler-i%C5%9Fi%CC%87d-t%C3%BCrkiyede-alt%C4%B1-kente-silah-g%C3%B6md%C3%BC/a-60633354> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

yapılan operasyonlarda Yenişehir, Toroslar, Akdeniz,²⁹⁶ Anamur, Tarsus,²⁹⁷ Mezitli,²⁹⁸ Erdemli,²⁹⁹ Silifke,³⁰⁰ Bozyazı,³⁰¹ ilçelerinde örgüte yönelik bağlantılar ortaya çıkarılmıştır. Yapılan operasyonlarda örgüt mensuplarının örgüte üyelik, finansal destek sağlama, eylem yapma hazırlığında olma gibi faaliyetlerde bulundukları tespit edilmiştir. DEAŞ mensubu teröristlerin aynı zamanda Suriye'nin farklı bölgelerinden ve Türkiye'ye yasadışı yollardan geldiği de görülmektedir. Suriye'nin Rakka bölgesinden,³⁰² Tel Abyad bölgesinden³⁰³, El Bab bölgesinden³⁰⁴ illegal yollarla Türkiye'ye giriş yapan ve Mersin ve çevre illere geçen DEAŞ mensubu terörist unsurlar olmuştur. Aynı zamanda bu örgüt mensuplarının Suriye ve Irak'ta ki çatışma bölgelerinde silah alım satım faaliyetlerini organize ederek örgüt üyelerine silah ve teçhizat aktarımı yaptığı tespit edilmiştir.³⁰⁵

PKK/KCK'nın Suriye kolu olan PYD/YPG terör örgütü de Mersin'i güvenlik anlamında ilgilendiren bir diğer tehdittir. PYD/YPG'nin PKK/KCK ile ilişkisi ve bağı nedeniyle Mersin'de faaliyet yürütmesi ve eleman temini konusunda hareket alanı sağlamıştır. Zira PKK/KCK terör örgütü uzun yıllardır Mersin'de var olan bir güvenlik sorunudur. Suriye iç savaşı ile birlikte PYD/YPG'nin Suriye kontrol ettiği alanlardan ve Suriye'nin başka bölgelerinden Mersin'e yasadışı yollarla örgüt mensuplarının gelmesi söz konusu olmuştur.

²⁹⁶ “Mersin'de PKK ve DEAŞ Operasyonu: 3 Gözaltı”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-pkk-ve-deas-operasyonu-3-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹⁷ “Mersin'de Deaş'a Şafak Operasyonu”, Mersin İl Emniyet Müdürlüğü, <https://www.mersin.pol.tr/24-03-2022-mersinde-deasa-safak-operasyonu> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹⁸ “Jandarmadan Terör Operasyonu: (2) Gözaltı”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-deas-operasyonu-2-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

²⁹⁹ “DEAŞ Terör Örgütü Mensuplarına Yapılan Operasyon”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/deas-teror-orgutu-mensuplarina-yapilan-operasyon> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰⁰ “Jandarmadan DEAŞ Üyesine Operasyon, (1) Gözaltı”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/jandarmadan-deas-uyesine-operasyon-1-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰¹ “Mersin'de DEAŞ operasyonu: 5 gözaltı”, Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mersinde-deas-operasyonu-5-gozalti-41361937> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰² “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli---teror-orgutune-uye--olmak--> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰³ “Mersin Merkezli DEAŞ Operasyonu: 3 Gözaltı”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersin-merkezli-deas-operasyonu-3-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰⁴ “Mersin'de DEAŞ Operasyonuna 1 Tutuklama”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-deas-operasyonuna-1-tutuklama> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

³⁰⁵ “Mersin Merkezli 3 İlde DEAŞ Operasyonu”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersin-merkezli-deas-operasyonu-3-gozalti> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

PKK/KCK ve bu örgütün Suriye kolu olan PYD/YPG'ye yönelik Mersin'in Silifke ve Mut ilçelerinde örgüt sempatizanlarına yönelik operasyonlar yapılmış,³⁰⁶ Toroslar, Akdeniz, Mezitli, Yenişehir, Tarsus ve yine Silifke ilçesinde yapılan operasyonlarda eylem hazırlığı yapan ve örgütsel işbirliği yapan şahıslar yakalanmıştır.³⁰⁷ Yapılan operasyonlardan bazılarında Suriye'de silahlı faaliyet yürütüp daha sonra Türkiye'ye yasadışı yollardan giriş yapan örgüt mensupları da yakalanmıştır.³⁰⁸ Suriye'nin Münbiç³⁰⁹ kentinden ve örgüt kontrolünde ki diğer bölgelerinden illegal yollarla Türkiye'ye giriş yaptıkları değerlendirilmektedir. Suriye iç savaşı her yönüyle ve özellikle güvenlik alanında artan ve farklılaşan tehditlerle Mersin ve Türkiye için önemli bir güvenlik başlığı haline gelmiştir. Bu durum ve kentteki Suriyeli nüfus varlığı Mersin'i kent güvenliği açısından da oldukça önemli hale getirmektedir. Gelişmiş Kent güvenlik sistemlerini kullanma ve kolluk kuvvetleri arasında iletişim ve veri sağlanması, olaylara müdahale Mersin için oldukça önemli hale gelmiştir. Bu konuda Mersin Emniyet Müdürlüğü'nün çalışması ön plana çıkmıştır.

Kent'te Mersin Emniyet Müdürlüğü Muhabere Elektronik Şube Müdürlüğü'nün kullanımında olan ve son beş yılda kurulan Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) oldukça etkili bir çözüm sunmuştur. 2015 yılında 202 nokta da toplam 754 kamera sistemi bulunurken 2020 yılı itibarıyla 540 nokta da 1760 sabit (KGYS), 3 mobil Plaka Tanıma Sistemi (PTS) kamerası, 4 termal ve 41 sabit kamera bulunmaktadır. 2020 yılında bu sistem sayesinde 2500 olay aydınlığa kavuşturulmuştur. Aynı zamanda sistem bazı olayların olmadan önlenmesini sağlamıştır.³¹⁰

Akkuyu Nükleer Güç Santralini varlığı da Mersin'in güvenlik yapılanmasını önemli düzeyde etkilemiştir. Santralin yabancı bir devlet şirketi tarafından yapılıyor olması hem yerel saha güvenliği hem de ulusal düzeyde güvenlik alanında işbirliğini zorunlu hale getirmiştir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz terör örgütleri ve oluşturdukları tehdit

³⁰⁶ “Sosyal Medyada 'Terör Örgütü Propagandası'na Tutuklama”, Anadolu Ajansı, 14 Mart 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sosyal-medyada-teror-orgutu-propagandasina-tutuklama/537060> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³⁰⁷ “Mersin'de Eylem Hazırlığındaki 14 Kişi Yakalandı”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-eylem-hazirligindaki-14-kisi-yakalandi> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³⁰⁸ “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak ve Milis/İşbirlikçi Faaliyetler ile Terör Örgütü Propagandası Yapmak.”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli-teror-orgutune-uye-olmak-ve-milisisbirlikci-faaliyetler-ile-teror-orgutu-propagandasini-yapmak> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³⁰⁹ “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak”, Mersin İl Jandarma Komutanlığı, <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli-teror-orgutune-uye-olmak> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³¹⁰ “Kameralar Mersin'de Polisin Gözü Kulağı Oldu”, Sabah Gazetesi, 21 Ocak 2021, <https://www.sabah.com.tr/mersin/2021/01/21/kameralar-mersinde-polisin-gozu-kulagi-oldu> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

Akkuyu'nun güvenliğini sağlanması konusunda da dikkate alınması gereken başlıklardır. Akkuyu kriz bölgelerine yakınlığı, terör tehdidi ve sürekli olarak yerli ve yabancı çalışanların değişimi ve bu değişime bağlı olarak güvenlik soruşturmalarının yapılması, tesise ait materyallerin taşınması ve güvenliğini sağlanması gibi çok farklı düzeyde güvenlik işlemlerini barındırmaktadır. Bu durum Mersin'e şehir güvenliği anlamında farklı bir yaklaşım gerektirmektedir.

Hükümetler arası işbirliği anlaşması yoluyla bir Rus devlet şirketine yaptırılan santralin güvenliğini sağlanması TAEK tarafından hazırlanan ‘‘Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği’’ ne göre işletmeciyeye aittir. Fakat, işbirliğinin zorunlu olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla bu konuda Rusya ile işbirliği yönünde adımlar atıldığı yönünde açık kaynaklarda bilgiler yer almıştır. Mayıs 2019'da Rusya Federasyonu Muhafız Kuvvetleri Komutanı (Rosgvardiya) Komutanı Orgeneral Viktor Zolotov beraberinde bir heyet ile Türkiye'ye gelmiş ve İçişleri bakanı ve Jandarma Genel Komutanı ile görüşmüştür.³¹¹ Ziyaretin amaçları olarak açık kaynaklarda yansıyan bilgiler: Türk jandarması ile ortak faaliyetler ve işbirliği anlaşması imzalanmasının söz konusu olabileceği değerlendirilmiştir. Ortak faaliyetler içerisinde Devlete ait tesislerin korunması, terörizmle mücadelede bilgi ve tecrübe paylaşımı, ortak çalışma gruplarının oluşturulması ve işbirliği sürecinde ortaya çıkacak sorunlara yönelik koordinasyonun sağlanması gibi konular basına yansımıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu Muhafız Kuvvetleri'nin enerji tesisi ve altyapısı korumada görev aldığı bu bilgilerden bazılarıdır. Ancak, dikkat çekici olan ise iç güvenliği de kapsayan bir işbirliği sürecinin başlamış olabileceğidir.³¹² Rusya Federasyonu Muhafız Kuvvetleri'nin (Rosgvardiya) kritik tesis, liman ve altyapı güvenliğini sağladığı, kendisine ait bir donanmasının bulunduğu ve Kırım'da görev aldığı bilinmektedir.³¹³ Viktor Zolotov'un ziyaretinden birkaç ay sonra Temmuz 2019'da Türk Jandarma Genel Komutanı Moskova'ya gitmiştir.³¹⁴ Bu işbirliği sürecinin, Akkuyu'nun

³¹¹ ‘‘Bakanımız Sn. Soylu Viktor Zolotov ve Beraberindeki Heyeti Kabul Etti’’, T.C. İç İşleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylu-viktor-zolotov-ve-beraberindeki-heyeti-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³¹² ‘‘Türk-Rus Askerî İşbirliğinde Yeni Dönem: İç Güvenlikte İş Birliği Anlaşması’’, Aydınlık Gazetesi, 13 Mayıs 2019, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/turk-rus-askeri-isbirliginde-yeni-donem-ic-guvenlikte-is-birligi-anlasmasi-126105> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³¹³ ‘‘Rosgvardiya Will Guard The Bridge’’, Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org/rosgvardiya-will-guard-bridge/> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

³¹⁴ ‘‘Moskova'da Rosgvardiya-Jandarma Komutanları Zirvede Buluştu’’, Türk-Rus Gazetesi, 23 Temmuz 2019, <https://turkrus.com/824929-jandarma-komutani-cetin-ilk-kez-rusya%E2%80%99da-xh.aspx> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

güvenliğinin sağlanmasında ki işbirliğine yönelik somut adımlar olabileceği değerlendirilebilir. Her durumda Türkiye'nin Akkuyu güvenliği konusu yeni bir güvenlik yaklaşımı geliştirmesi gerektiği ve bu yönde adımlar attığını göstermektedir. Bu adımların doğal olarak Mersin şehir düzeyinde de yansımaları olacaktır. Mersin Türk Deniz Kuvvetlerinden emekli bir amiralin ifadesiyle “sıradan bir şehir değil, jeopolitik bir şehirdir.”³¹⁵ Mersin Doğu Akdeniz’de bir liman şehri olması nedeniyle bölgede ki siyasal, askeri ve başta enerji olmak üzere tüm gelişmelerle yakından muhatap olma potansiyeline sahiptir. Akkuyu gibi farklı düzeylerde güvenlik ve işbirliği gerektiren uzun ömürlü kritik bir projeye ev sahipliği yapması ile de önemini her zaman koruyacaktır.

³¹⁵ “Doğu Akdeniz’deki stratejik dengeler ve güvenlik sorunları Mersin’de masaya yatırıldı”, Habertürk Gazetesi, 15 Mart 2019, <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/67593340-dogu-akdenizdeki-stratejik-dengeler-ve-guvenlik-sorunlari-mersinde-masaya-yatirildimdto> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

4. SONUÇ

Jeopolitik bir kavram olarak ortaya çıktığı andan itibaren sürekli olarak değişime uğramış ve farklı düzeyde açıklamalara konu olmuştur. Başlangıçta devlet merkezli sabit sınır vb. kavramlar üzerinden hareket eden ve ana öznesi devlet olan klasik jeopolitik zamanla değişime uğramıştır. Klasik jeopolitiğin açıklamalarının yetersiz kaldığına yönelik tepkiler sonucu olarak ortaya çıkan eleştirel jeopolitik klasik devlet merkezli anlayışı terk etmiştir. Özellikle Soğuk savaş sonlarına doğru uluslararası ilişkiler alanında devlet dışı aktörlerin daha etkin görünmeye başlaması ile jeopolitik kavramı sadece sınır, konum ve toprak bütünlüğü gibi tanımlama ve açıklamalardan öteye, siyasi, ekonomik, askeri, teknolojik ve kültürel alanlarda yeni kuramların geliştiği bir sürece evrilmiştir. Klasik jeopolitik akımların yerine alternatif jeopolitik yaklaşımlar bazı yeni aktörler ortaya çıkartmıştır. Eleştirel jeopolitiğin tartışması içerisinde şehirler önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme, şehirlerin ekonomik ve sosyal anlamada ön plana çıkmalarına neden olmuş ve bazı şehirler ülkelerinin ekonomik üretim, tüketim veya ihracat, ithalat gibi önemli kalemlerinde ciddi pay sahibi olarak tanınmışlar ve uluslararası arenada ülkelerinden daha fazla bilinir hale gelmişlerdir. Bu gibi şehirlerin ekonomik veya bulundukları konum nedeniyle jeopolitik olarak değerlerinin artması birbirleri ile olan bağlantılarını da arttırmıştır. Özellikle bölgesel yakınlık, yapılan ticari faaliyet ve bu ticaretin getirdiği hareketlilik bu nokta da etkili olmuştur. Küreselleşme süreci modern

şehirlerin birbirine bağıllığını arttırmış ve bu durum, devleti merkeze alan geleneksel jeopolitik yaklaşımın eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Zira uluslararası alanda şehirler başta ekonomik faaliyetler olmak üzere çeşitli konularda aktör olarak boy göstermeye başlamışlardır. Bu noktadan itibaren şehirler, jeopolitik aktör olarak ortaya çıkmıştır.

Şehirlerin jeopolitik aktör olarak ortaya çıkışını inceleyen ve şehir jeopolitiği çalışmalarının öncüsü olan Stephan Graham, çalışmalarında şehirlerin jeopolitik analizlerini yaparak şehir jeopolitiği kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şehir jeopolitiği anlamında literatür oldukça az olmakla birlikte giderek artmaktadır. Graham çalışmalarında şehirlerin özellikle güvenlik anlamında ki rolünü ve şehirlerde yaşanan savaşların etkisini/sonuçlarını incelemiştir. Graham, askeri şehircilik olarak da ifade ettiği durumda şehirlerin jeopolitik aktör olmasında ki yerel ve küresel bağları farklı düzeyde açıklamıştır. Buradan hareket ederek Mersin şehrinin jeopolitik bir aktör olarak ortaya çıkışı literatürde var olan şehir jeopolitiği çalışmalarından ve jeopolitik teoriler üzerinden açıklanmıştır. Mersin'in klasik jeopolitik teorilerden ziyade eleştirel jeopolitik özelinde şehir jeopolitiği üzerinde incelenmesi için öncelikle klasik jeopolitik ve ona bir tepki olarak ortaya çıkan eleştirel jeopolitik incelenmiştir. Eleştirel jeopolitik bağlamında, Mersin'in jeopolitik bir aktör olduğu tespiti bölgesel ekonomi ve güvenlik çerçevesinde yapılmıştır.

Tarihsel olarak liman gelişimi ve ortaya çıkışında yerel, bölgesel ve küresel gelişmelerin etkisi irdelenmiştir. Mersin'in bir kent olarak ön plan çıkmasının özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren gelişme gösterdiği ve ilk aşmada bir liman olarak ortaya çıktığı ve limanın gelişmesi ve büyümesiyle bir liman kenti olma yolunda gelişme gösterdiği saptanmıştır. Liman kenti olarak ortaya çıkmasında 19. yüzyılda yaşanan yerel, bölgesel ve uluslararası gelişmelerin etkili olduğu ve bu faktörlerin Mersin'in jeopolitik bir aktör olmasında 19. yüzyıl ortalarından itibaren etkili olduğu tespiti yapılmıştır. Zira bu gelişmeler yerel anlamda da gelişmelere ve dönüşümlere neden olmuştur. 19. yüzyılda yaşanan Amerikan iç savaşı ve pamuk ihtiyacı, Kırım savaşı ve Osmanlı devletinin tahıl ihtiyacı bölgenin ve Mersin'in gelişmesinde etkili olan önemli başlıklar olduğu tespit edilmiştir. Süveyş kanalının yapılması süreci ve tamamlanmasından sonra ticaretin artmasının Mersin'in gelişiminde bölgesel bir diğer etken olduğu saptanmıştır.

Mersin'in bir liman kenti olarak ortaya çıkmaya başlaması ve bu süreci başlatan unsurların ve gelişmelerin, kentin ortaya çıkmasında etkili olmanın yanı sıra kentin

günümüze kadar etkisi süren ekonomik, sosyal, demografik değişiminde de etkili olduğu tespiti yapılmıştır.

Mersin'in, Doğu Akdeniz'de bir liman şehri olması, bölgesel ve uluslararası deniz ticareti ve diğer ticaret yollarına sahip olması ve yakınlığı, bölgesel ticarete bir merkez ve transit nokta görevi gördüğü tespiti yapılmış ve Türkiye'nin ihracat ve ithalatında hem şehir olarak hem de hinterlandı ile önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür.

Başta Doğu Akdeniz enerji kaynağı olmak üzere bölgesel enerji kaynaklarına yakınlığı, Suriye krizi ve bölgesel kriz alanlarına yakınlığı ve bu krizlerden olumlu/olumsuz etkilenme kapasitesine sahip olduğu bölgesel ve yerel ekonomisi ele alınarak incelenmiştir. Kıbrıs adasına yakınlığı ile birlikte ve liman üzerinden hem yerel ekonomi için hem de çevre iller için önemli bir kavşak nokta olduğu görülmüş ve bu kapasitesinin Doğu Akdeniz'de Mersin'i önemli bir bölgesel ekonomik aktör yaptığı saptanmıştır.

Mersin tarımsal ekonomik üretim, tarıma dayalı gelişen sanayi ve imalat sanayisi ve hinterlandında bulunan şehirler ile birlikte Türkiye'nin ihracatında önemli bir aktör durumunda olduğu görülmüştür. Mersin bölge illerinin ihracatında ve denize açılmasında liman şehri olduğu ve coğrafi yakınlığı nedeniyle bir aktarma merkezi konumundadır. İthalat konusunda yine aynı şekilde bir misyon üstlenmiş durumdadır. Ekonomik anlamda hem bölge için hem de Türkiye'nin ihracat ve ithalat kaleminde önemli bir pay sahibi olduğu görülmüştür. Tek başına ve bölgesinde ki iller ile birlikte ekonomik bir merkez olma kapasitesinin olduğu tespiti yapılmıştır. Doğu Akdeniz liman şehirleri içerisinde önemli bir ekonomik etkiye ve coğrafi avantaja sahip olduğu saptanmıştır. Bu durum Mersin'in ş coğrafi avantajı, liman ve limana dayalı ekonomik etkileşiminin öne çıkması, jeopolitik anlamda eleştirel jeopolitik üzerinden açıklanması ve analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Zira bulunduğu konum ve ekonomik etkileşim ve kapasitesi jeopolitik bir aktör olduğunu göstermektedir.

Eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitiğe tepki olarak ortaya koyduğu ve şehirler özelinde açıkladığı ekonomik ve coğrafi etmenlerin Mersin üzerinde incelenmesi yapılmış ve ekonomik ve güvenlik yaklaşımları test edilmiştir. Bu noktada Mersin'in yerel ve bölgesel düzeyde güvenlik yaklaşımı ve mevcut durumu irdelenmiştir. Mersin'in bir liman olarak ortaya çıkmaya başladığı andan itibaren sürekli göç aldığı saptanmış ve bu göçün şehrin ekonomik ve sosyal yapısını, demografik ve siyasi yapısını, güvenliğini ve uluslararası bir aktör olma kapasitesini şekillendirdiği görülmüştür. Ayrıca artan göç ile birlikte özellikle 1980'li yıllardan sonra göçün bir

ekonomik ve güvenlik sorunu olmaya başladığı ve şehrin dokusunu değiştirdiği gözlemlenmiştir.

Göç ve göç ile gelen ekonomik işsizlik ve ortaya çıkan yoksul nüfusun şehrin belirli bölgelerinde kümелendiği ve bu bölgelerin şehrin genelinden kopuk ve ayrıştığı saptanmıştır. Bu durumun bu bölgelerde/mahallelerde yaşayan insanlar üzerinde ki ayrıştırıcı ve ötekileştirici etkisi incelenmiştir. Bu gibi etmenlerin özellikle yoksulluğun yoğun olduğu noktaların, bölücü terör örgütleri ve organize suç örgütleri için alan kazanma ve elemen devşirme noktasına dönme tehlikesi olduğu saptanmıştır. Başta, bölücü terör örgütü PKK/KCK ve örgütün Suriye kolu olan PYD/YPG'nin şehirde ki faaliyetleri incelenmiştir. 2011 Aralık sonrası başlayan Suriye iç savaşı ve bu savaşın yarattığı göç ve göçe bağlı sorunlar irdelenmiş ve Suriyeli sığınmacı nüfusun Mersin içerisinde ki ekonomik ve güvenlik durumu irdelenmiştir.

Suriye kaynaklı nüfusun şehir nüfusu içerisinde önemli bir paya sahip olduğu tespiti yapılmış ve bu nüfusun ekonomik faaliyette ki yeri incelenmiştir. Ancak, literatürde hem güvenlik anlamında hem de ekonomik anlamda bu konuda kapsamlı çalışmaların azlığı ile karşılaşmıştır. Ayrıca Suriyeli sığınmacı nüfus kaynaklı toplumsal güvenlik olayları incelenmiş ve bunun şehrin güvenliğine etkisi irdelenmiştir. Fakat, bu konuda hem Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün hem de il düzeyinde ki kolluk kuvvetlerinin kamuoyuna açık kapsamlı bir bilgi paylaşımının olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun şehirde ki kayıt dışı Suriyeli sığınmacı sayısı ve Suriyelilerin içinde bulunduğu güvenlik olayları ile ilgili bir sübjektif analiz yapmaya imkân vermediği görülmüştür. Göç ve göçe dayalı nüfusun mahalle ve kent düzeyinde şehrin ekonomisine ve güvenliğine etkisi irdelenmiş ve bu durumun şehir güvenliği ve şehrin sosyo-ekonomik durumunu göstermesi açısından önemi vurgulanmıştır.

Göçün olumsuz yanlarının yanı sıra belirtilmesi gereken bir diğer konunun ise Suriyeli nüfusun Mersin'de kurmuş olduğu firma sayısının Türkiye'nin diğer şehirlerine oranla fazla olduğunun ve özellikle Suriye ile hala ticaret yapmakta olduklarının görülmüsidir. Mersin'in ihracatında önemli bir pay sahibi olma noktasına geldikleri tespit edilmiş ve bunda coğrafi yakınlık ve iç savaş öncesi oluşan ekonomik bağların etkili olduğu görülmüştür.

Şehir jeopolitiği bağlamında, Graham'ın şehrin mahallelerini konunun merkezine aldığı ve güvenlik merkezli incelediği göz önüne alınarak Mersin'de ki göç ve göçün ekonomik ve güvenlik ile ilgili sonuçları irdelenmiş ve bu etkenlerin şehrin dönüşümüne etki eden önemli bir faktör olduğu saptaması yapılmıştır.

Suriye iç savaşının Mersin'e göç ve göçe dayalı güvenlik başlığı haricinde coğrafi yakınlığın getirdiği sonuçlar irdelenmiştir. Suriye'de faaliyet yürüten terör örgütlerinin (DEAŞ, PKK/KKC, PYD/YPG) Mersin'i farklı zamanlarda hedef aldığı veya Mersin'i bir ekonomik ve örgütsel faaliyet alanı olarak kullanma girişimlerinin olduğu tespiti yapılmıştır. Suriye kaynaklı illegal sınır geçişlerinin ve örgütsel faaliyetleri hemen hemen Mersin tüm bölgelerinde varlık gösterdiği ve bu durumun ekonomi-güvenlik ilişkisi bakımından değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür. Zira güvenliğin şehirde ki ekonomik yatırımlar ve ekonomik faaliyet kollarından bağımsız düşünülmemeyeceği değerlendirilmektedir.

Kıbrıs adasına yakınlığı, yabancı bir ülkeye ait devlet şirketi tarafından yapılmakta olan Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesine ev sahipliği yapıyor olması gibi birçok yerel, bölgesel ve uluslararası bağlantıları nedeniyle jeopolitik bir şehir olma özelliği barındırmaktadır.

Mersin'i jeopolitik bir aktör olarak ortaya çıkartan etkenleri sıralayacak olursak; coğrafi konumu, Kıbrıs adasına ve Doğu Akdeniz enerji havzalarına yakınlığı, bölgesel ve küresel bir liman kapasitesinin olması ve Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesine ev sahipliği yapmakta olması, bölgesel kriz ve istikrarsızlık alanlarına yakınlığı gibi özelliklerinin karşımıza çıktığı görülmüştür. Bu özelliklerini tek tek incelediğimizde her birinin Mersin'in ekonomik ve güvenlik yapısına oldukça önemli bir etki ettiği görülmüştür.

Mersin ev sahipliği yaptığı Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi ile de ekonomi-güvenlik ilişkisine bir örnek sunduğu saptanmıştır. Akkuyu'nun Hükümetler Arası İşbirliği anlaşması neticesinde bir Rus devlet şirketi tarafından yapılmakta olmasının hem yerel hem de ulusal düzeyde ve güvenlik yapılanmasının dönüşmesine etki ettiği belirtilmiştir. Zira yerelde, her iki ülkenin kolluk kuvvetlerinin güvenlik için işbirliği yapması zorunluluğu görülmüş ve bu durumun tesisin ömrünün sonuna kadar devam edeceği ve böyle uzun erimli bir projenin güvenliğinin sağlanmasının hem şehir düzeyinde hem de ulusal düzeyde ve iki ülke düzeyinde ciddi bir etken olduğu tespit edilmiştir. Buradan Türk Dış politikasında yaşanacak gelişmelerin projeyi ve dolayısıyla Mersin'i de etkileyeceği değerlendirilmesi yapılmıştır. Türkiye'nin dış politikasındaki gelişmeler ve özellikle Rusya ile ilişkilerinin seyrinin Akkuyu'nun da seyrini belirleyecek ana etkenlerden biri olduğu belirtilmiştir.

Mersin'in ekonomisini ve güvenliğini etkileyecek başlıklar kentin önümüzdeki süreçte evrileceği projeksiyonu anlamak adına ipucu vermektedir. Bugün Suriye ve Irak olmak

üzere yakın coğrafyasında yaşanan ve yaşanacak olan kriz(ler) ve fırsat(lar) ekonomik ve güvenlik anlamında kentin geleceğini etkileyeceği değerlendirilmektedir.

Mersin'i değerlendirmeye alırken bölge illerini kapsayan bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği görülmektedir. Özellikle ekonomiyi ilgilendiren konularda salt Mersin odaklı bakmak yeterli olmayacaktır ve bu bakış açısı ile yapılan ekonomik yatırım ve teşvikler başta Mersin olmak üzere hinterlandında bulunan şehirlere bir fayda sağlamayacaktır.

Mersin'e bölgesel ölçekte sonuç üretecek yatırımların yapılması hem Mersin için hem de bölgesel kalkınma ve ekonomik büyüme sağlayacağı değerlendirilmektedir. Zira Mersin ve bölge illerinin geleceğinde fark yaratacak ve asıl belirleyici olacak yatırımlar makro düzeyde yapılacak olan yatırımların yapılmasıdır. Mersin'in Marmara bölgesinin yükünü alabileceği ve Marmara Bölgesine alternatif olacağı pek çok yerde dile getirilmektedir. Mersin'in jeopolitik konumu, Limanı ve ekonomik faaliyet kolları buna izin vermekte ancak makro düzeyde sonuç üretecek, tüm bölgeyi kapsayacak projeler öncelikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Finansal ve teknolojik altyapının kurulmasının yanı sıra bekleyen projelerin gerçekleştirilmesi ve bölgenin bir network kurabilmesinin önü açılmalıdır. Mersin tarım, dış ticaret, lojistik ve sanayide Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri konumundadır. Mersin hinterlandı ile birlikte düşünüldüğünde, bahsetmiş olduğumuz makro ölçekli yatırımların yapılması elzemdir. Uzayan ve yapılmayan yatırımlar kente ilginin azalmasına neden olabilecektir. Türkiye'nin ihracatında önemli bir paya sahip olmasına karşın ihracatta istikrarsızlık yaşayan ülkelere bağımlılık oluşması muhtemel riskler içerisinde sayılabilir.

Mersin için gelecek projeksiyonun da en önemli ekonomik başlıkları sıralayacak olursak bu başlıkları güvenlikten bağımsız düşünmek mümkün değildir. Zira Mersin coğrafi olarak istikrar sorunu yaşayan ülkelere yakın olup buralarda ki gelişmelerden etkilendiği saptanmıştır.

Çalışmanın başında mülakat ve ikili görüşmeler de planlanmış ancak sosyal imkân vb etmenler nedeniyle bu nokta eksik kalmıştır. Bu eksiklik sosyal gözlem yaparak giderilmeye çalışılmıştır. Mersin üzerine göç ve güvenlik konusunda literatürde çalışma azlığı görülmüş ve özellikle Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik durumu ve şehir güvenliğine etkilerini inceleyen bir çalışmanın olmaması en önemli eksiklik olarak tespit edilmiştir. Bir diğer tespit ise göç ve göçe bağlı güvenlik olaylarına dönük İçişleri Bakanlığının ve kolluk kuvvetlerinin bilgi paylaşımlarının içerik yönünden eksik

olduğudur. Bu durum konu üzerinde çalışmayı zorlaştıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla Mersin üzerine göç, güvenlik ve şehir güvenliği alanında çalışma yapılacağında bu noktaların dikkate alınmasının gerektiği ve konu ile ilgili resmi kurumların da daha şeffaf ve kamuoyunu bilgilendirici, güven veren bir yöntem izlemesi gerektiği düşünülmektedir.

Mersin için en önemli güvenlik konusu başlıkları sıralayacak olursak, Suriyeli sığınmacı nüfusun geleceği ve yaşanacak olumsuzluklar, Mersin'in kendi genç işsizliği ve Suriyeli sığınmacı nüfus içerisinde ki genç işsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak olası güvenlik problemleri, Akkuyu Nükleer Güç Santralinin güvenliği, göç ve terör tehdidi sayılabilir. Mersin için büyük resme baktığımızda ise kentin yerel yönetim ve yatırımcı kadrosunun, sivil toplum mekanizmasının, kısaca kentte ki karar alıcıların Ankara'da ki siyasal karar verici hükümet ile ilişkisi, bu ilişkinin kalitesi ve kapasitesi kentin geleceğinde esas etkili unsur olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adıyeke, Nükhet , Nuri Adıyeke. “Modernleşmenin Doğurduğu Kent: Mersin”. *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*. ed. Filiz Özdem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. 69-89 (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Agnew, John, Gerard Toal, Katharyne Mitchell. *A Companion to Political Geography*. Wiley-Blackwell, 2003.
- Akkaya, Yüksel. “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Mersin Ekonomisi”. *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin* ed. Filiz Özdem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. 335-349 (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Anaz, Necat. “Siyasi Coğrafyada Disipliner Gelişmeler ve Türkiye’de Siyasi Coğrafya Çalışmaları”. *Sosyal Bilimlerde Yeni Eğilimler*. ed. Lütfi Sunar. İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2015. 185-218.
- Bali, Rıfat N. *Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İletişim Yayınları, 2002.
- Barker, William Burckhardt. *Cilicia and Its Governors*. London: Ingram, Cooke and Co., 1853.
- Bilgili, Ali S. *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ev Tarsus Türkmenleri: Sosyo-Ekonomik Tarih*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001. (Aktaran: Ulutaş, Songül. “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,2006).
- Brugmann, Jeb. *Welcome to the Urban Revolution How Cities Are Changing the World*. University of Queensland Press, 2009.

- Budde, Ludwig. *Antike Mosaiken in Kilikien-Band II*. Germany: Verlag Aurel Bongers Recklinghausen, 1972. (Aktaran: Ulutaş, Songül. “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,2006).
- Cohen, Saul Bernard. *Geopolitics: The Geography of International Relations*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2014.
- Çıplak, Necati. *İçel Tarihi*. Mersin: Selim Ofset Matbaacılık, 2003. (Aktaran: Ulutaş, Songül. “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,2006).
- Dalby, Simon. “Critical Geopolitics and Security”, *The Routledge Handbook of New Security Studies* ed. J. Peter Burgess. Routledge Handbooks Online, <https://doi.org/10.4324/9780203859483.ch6>, 2010.
- _____. *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*. New York : Bloomsbury Publishing, 1990.
- Dalby, Simon, Gerard Toal, Paul Routledge. *The Geopolitics Reader*. Routledge, 2006.
- Dalby, Simon, Gerard Toal. *Rethinking Geopolitics*. New York: Routledge, 1998.
- Desch, Michael C. *Soldiers in Cities: Military Operations in Urban Terrain*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 2001. (Aktaran: Konaev, Margarita. “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”.The Institut Français des Relations Internationales. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf).
- Dodds, Klaus. *Geopolitics: A Very Short Introduction*. Oxford University Press , 2007.
- _____. *Global Geopolitics: A Critical Introduction*. New York: Pearson Prentice Hall, 2005.
- Dorr, Benjamin. *Notes of Travel in Egypt, The Holy Land, Turkey and Greece*. Philadelphia: J. B. Liippincott , 1856. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Eraydın, Ayda. *Türkiye’de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi*. Ankara: DPT Yayını , 1981. (Aktaran: Öztürk, Mustafa, Nihat Altuntepe. “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, C.3. S.11 (2008): 1587-1625).
- George Friedman, Meredith Friedman. *Savaşın Geleceği*. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2015.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.

- Ginio, Alisa. “Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel”. *Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih, Görünüm*. ed. Kudret Emiroğlu. İstanbul : İletişim Yayınları, 2006.
- Graham, Stephen. *Cities Under Siege: The New Military Urbanism* . London: Verso, 2011.
- _____. *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* . Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları,1999.
- Hasanov, Ali. *Jeopolitik*. çev. Azad Ağaoğlu, Fuad Şammedov. Babıali Kültür Yayıncılığı, 2012.
- Hills, Alice. “Continuity and Discontinuity: The Grammar of Urban Military Operations”. *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* ed. Stephen Graham. Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008.
- İçduygu, Ahmet ,İbrahim Sirkeci.“Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”. *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. ed. Oya Baydar. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999. 249-268.
- J.Ashworth, Gregory. *War and the City*. Routledge, 2002.
- Kasaba, Reşat. “İzmir”. *Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri*. ed. Çağlar Keyder, Çağlar Keyder, Donald Quataert, Y. Eyüp Özveren. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Keyder, Çağlar, Donald Quataert,Y. Eyüp Özveren.“Osmanlı İmparatorluğu’nda Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler”. *Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri*. ed. Çağlar Keyder, Donald Quataert, Y. Eyüp Özveren. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Mackinder, Halford John. *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*. Washington: National Defense University Press , 1942.
- Marcuse, Peter, Ronal V. Kempen. *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* Oxford : Blackwell Publishers, 2000
- Özdemir, Şenay. “Osmanlı Döneminde İçel’in Deniz Olanakları”.*Tarih İçinde Kolokyum II*. ed. M. Kara, Tülin S. Ünlü. Mersin Üniversitesi Yayınları, 2005. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “Bir İskeleyden Liman Kentine Doğu Akdeniz’in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin’de Mekansal Gelişim” Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları,2009).

- Özveren, Eyüp. “Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler”. *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*. ed. Eyüp Özveren, Oktay Özel, Süha Ünsa, Kudret Emir. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Özveren, Eyüp. “Geçmişten Geleceğe Akdeniz Dünyası”. *Akdeniz Uygarlıkları Sanatı*. ed. Filiz Yenişehirlioğlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2017. 2-23. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin”. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016).
- Pamuk, Şevket. *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988.
- _____. *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Peker, Nilifer. “Ortaçağda Akdeniz’de Hristiyan Uygarlığı ve Sanatı”. *Akdeniz Uygarlıkları Sanatı*. ed. Filiz Yenişehirlioğlu. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2017. 106-137.
- Kiper, H. Perihan. “Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler- Yitirilen Değerler”. *Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine*. ed. Ayşegül Mengi. İmge Yayınevi, 2007. (Aktaran: Yaylı, Hasan. “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. C.12. S.24 (2012): 331-356.).
- Ramsay, M. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş. İstanbul: M.E. Basımevi, 1960. (Aktaran: İbrahim Oğuz, “Tarsus Şer’iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş öyküsü”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006).
- Reis, Piri. *Kitab-ı Bahriye*, Cilt 4 .ed. Ertuğrul Zekai Ökte. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1988. (Aktaran: Ulutaş, Songül. “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006).
- Rother, Lothar. *Die Städte der Çukurova: Adana-MersinTarsus, Im Selbstverlag des Geographischen*. Tübingen Geographische Studien, 1971. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Sami, Şemsettin. *Kâmûsu’l - A’lâm*. Cilt. 6. Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin”. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016).
- Sancaktar, Caner. *Küreselleşme ve Küreselleşmenin Türkiye’ye Etkileri*. TASAM, 2008.
- Sassen, Saskia. “Governance Hotspots: Challenges We Must Confront in the Post-september 11 World”. *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global*

Order. ed. Ken Booth,T. Dunne. Palgrave Macmillan, 2002. (Aktaran: Graham, Stephen. *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics* (Blackwell Publishing: John Wiley & Sons, 2008).

Sayar, M. H. “Mersin’de Kayıp Kentler Mersin’in Antikçağ Yerleşim Coğrafyası”. *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*. ed. Filiz Özdem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “Bir İskeleyden Liman Kentine Doğu Akdeniz’in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin’de Mekansal Gelişim” Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları,2009).

Sökmen, Aşkın İnci. “Şehir Savaşları ve Yeni Askeri Kentçilik”.*Kamu Güvenliği Politikaları Yerelden Küresele*. ed. Hasan Acar,Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011. 201-221.

Spykman, Nicholas John. *The Geography of the Peace* . Harcourt, 1944.

Tezkan, Yılmaz, Murat Taşar. *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya Ve Türkiye*. Ülke Kitapları, 2013.

Tuathail, Gearóid Ó. *Critical Geopolitics*. London: Routledge, 2000.

Üyeleri, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim. *Mersin Evleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).

William G. Robertson, Lawrence A. Yates, William G. Robertson , Lawrence A. Yates. *Block by Block: The Challenges of Urban Operations*. VA: Defense Technical Information Center, 2003.

Yeşiltaş, Murat. *Türkiye’yi Konumlandırmak: Jeopolitik Zihniyet Ve Türkiye’de Ordu*. Kadim - Politika Dizisi, 2012.

Zoroğlu, Levent. *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*. Adana: Kemal Matbaası, 1995. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).

_____. *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*. Yeni Zamanlar Dağıtım, 1995. (Aktaran: Ulutaş, Songül. “Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856)”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,2006).

Makaleler

Akbaş, İsmet. “Akıllı Kentler: AB ve Türkiye Aanalizi”. *The Journal of Social Sciences*. S.26. (Ağustos 2018): 139-163 <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.4319>.

Atay, Sibel Özsaş. “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.8. S.2 (2016): 144-155.

- Ateş, Davut. “Küresel şehirde güvenlik sorunu”.*Odtü Geliştirme Dergisi*. C.36. S.1 (2009): 1-23.
- Atmaca, Ayşe Ömür. “Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”. *Ortadoğu Etütleri*. C.3. S.1 (2011): 157-192.
- Blattman , Christopher, Edward Miguel. “Civil War”. *Journal of Economic Literature*. C.48. S.1 (2007): 3-57 <https://doi.org/10.1257/jel.48.1.3>.
- Cahnman, Werner J. “Concepts of Geopolitics”.*American Sociological Review*. C.8. S.1 (1943): 55-59. <https://doi.org/10.2307/2085449>.
- Çelik, İsa, Ali Çeker ve Rauf Belge. “Nükleer Enerji: Türkiye ve Dünya Ölçeğinde Bir Değerlendirme”. *Yeni Fikir Uluslararası Akademik Fikir Araştırma Dergisi*. C.7. S.15 (2015): 55-68.
- Çiçek, Tugay. “Jeopolitik Teoriler ve Stratejik Derinlik Analizi”. *Social Sciences Studies Journal*. C.5. S.35 (2019): 2700-2717. <https://doi.org/10.26449/sssj.1494>.
- Dittmer, Jason , Nicholas Gray. “Popular Geopolitics 2.0: Towards New Methodologies of the Everyday”. *Geography Compass*. C.4. S.11 (2010): 1664-1677. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2010.00399.x>.
- Doğan , Özlem S., İbrahim Gökburun. “Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Toplumsal Olayların Dağılımı”.» *Coğrafya Dergisi*, S.43., 2021: 37-53.
- Doğan, Aylin. «“Mersin Limanı ve Mersin Kenti Tarihi Üzerine Genel Bir İnceleme”».» *Journal of Current Researches on Social Sciences*, C. 8,S.1, 2018: 117-150.
- Elvan, Lütfi. “Akıllı şehirler”. *İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Dergisi Temmuz-Eylül*, S.77. (2017):6-10.
- Evans, Michael. “City Without Joy: Urban Military Operations into the 21st Century”. *Australian Army Journal*. C.2.S.2(2004): 287-294 <https://www.yumpu.com/en/document/read/44699908/cities-without-joy-urban-warfare-in-the-21st-australian-army> [Erişim Tarihi: 08.02.2021].
- Giaccaria, Paolo, Claudio Minca. “The Mediterranean Alternative”. *Progress in Human Geography*. (2011): 345-348 <https://doi.org/10.1177/0309132510376850>.
- Graham, Stephen. “Cities as Battlespace: The New Military Urbanism.” *City*. Vol.13. No.4 (2009): 383-402. <https://doi.org/10.1080/13604810903298425>.
- Güneş, M.Emin. “İç Göç Terörizm İlişkisinde Mersin Örneği”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. C.8. S.2 (2013): 275-302.
- Herwig, Holger H. “Geopolitik: Haushofer, Hitler and lebensraum”. *Journal of Strategic Studies*. C. 22,S.2 (1999): 218-224. <https://doi.org/10.1080/01402399908437762>.

- İşcan, İsmail Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. C.1. S.2 (2004): 51.
- Kayadelen, Mehmet. “Mersin’in Kuruluş Dönemine İlişkin Mevcut Tezlerin İrdelenmesi”. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, C.47. S.4 (2019): 383 - 416.
- Kaypak, Şafak. “Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik”. *The Journal of Academic Social Sciences*. S. 33 (2016): 35-50. <https://doi.org/10.16992/ASOS.3475>.
- Moolakkattu, John S. “Robert W. Cox and Critical Theory of International Relations”. *International Studies*. C.46. S.4 (2009): 439-456. <https://doi.org/10.1177/002088171004600404>.
- Natter, Wolfgang. “Geopolitics in Germany, 1919–45”. *A Companion to Political Geography*. (2003) : 187-203. <https://doi.org/10.1002/9780470998946.ch13>.
- Norton, Donald H. “Karl Haushofer and the German Academy, 1925–1945”. *Central European History*. C.1. S.1 (1968): 80-99. <https://doi.org/10.1017/S0008938900014795>.
- Oğultürk, Mehmet Cem, Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. C.12. S.23 (28 Aralık 2020): 417- 433. <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>.
- Öztürk, Mustafa, Nihat Altuntepe. “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, C.3. S.11 (2008): 1587-1625 https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/No11_Vol3_09_ozturk_altuntepe.pdf [Erişim Tarihi: 13.04.2022]
- Özey, Ramazan. “Mackinder’in Heartland Teorisi’nin Düşündürdükleri”. *Marmara Coğrafya Dergisi*. S.35. (Ocak 2017): 95-100. <https://doi.org/10.14781/mcd.291163>.
- Özgen, Nurettin. “Bir Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları”. *Ege Coğrafya Dergisi*, C.19. S.2 (2010): 9-11.
- Sidaway D. James, Klaus Dodds J. “Locating Critical Geopolitics”. *Environment and Planning D: Society and Space*. C.12. S.5 (1994): 515-524. <https://doi.org/10.1068/d120515>.
- Spykman, Nicholas J. “Geography and Foreign Policy, II”. *American Political Science Review*. (1938): 213-236. <https://doi.org/10.2307/1948667>.
- Svitková, Katarína. “Contemporary Security From The Urban Standpoint: Cities in The Face of Risks and Threats”. *Journal of the Spanisch Institute of Strategic Studies*. S.3 (2014): 1-18.

Şen, Leyla. “Merkez-Çevre İlişkilerinin Önemli Bir Dinamiği Olarak Osmanlı İmparatorluğu’nda Ulaştırma Sistemleri”. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. S.11 (2001): 95-124 <https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/07c59fen.pdf> [Erişim Tarihi:05.04.2022].

Tuathail Ó. Gearóid , John Agnew. “Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy”. *Political Geography*. C.11. S.2 (1992): 190-204. [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(92\)90048-X](https://doi.org/10.1016/0962-6298(92)90048-X).

Tümtaş, Mim Sertaç. “Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. C.3. S.5 (2009): 111-134 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210943> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

Türköz, Şükrü. “Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9. S.2 (2016): 153-162.

Ünlü, Tülin S., Emel Göksu . “Osmanlı’dan Ulus-Devlete Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekâna Müdahale ve Kent Kimliğindeki Değişim-Mersin ve Volos Örneği (1)”. *METU Journal of the Faculty of Architecture*. C.35. S.1 (2018): 51-88 <http://dx.doi.org/10.4305/metu.jfa.2018.1.3> .

Yaylı, Hasan. “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. C.12. S.24 (2012): 331-356.

Yeldan, Erinç, Ebru Voyvoda ve Kuvılcım M.Özcan. “Dynamics of Macroeconomic Adjustment in a Globalized Developing Economy: Growth, Accumulation and Distribution, Turkey 1969–1998.”. *Canadian Journal of Development Studies*. C.22. S.1 (2001): 219-253. <https://doi.org/10.1080/02255189.2001.9668808>. (Aktaran: Gürel, Mehmet Murat. Küreselleşen Dünya ve Terörizm. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008).

Zorlu, Fikret. “Dış Ticaret Lojistiğinin Kentsel Mekâna Etkisi: Mersin Örneği (1)”. *METU Journal of the Faculty of Architecture*. C.36. S.2 (2019): 93-120 <http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/articles/metujfa2019201.pdf> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

William Beamont. “*A Diary of a Journey to the East in the Autumn of 1854*”. C.2. Adamant Media Corporation , 1854.

Elektronik Kaynaklar

Ağralı, Büşra. Eleştirel ve Popüler Jeopolitik Bağlamında İran. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İslam Ülkeleri ve Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2019).

Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirket. “*Akkuyu NGS İnşaat Projesi*”. <http://www.akkunpp.com/> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

_____.“Projenin Tarihçesi”. <http://www.akkuyu.com/projenin-tarihcesi> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

_____.“*Akkuyu Ngs İddiaları*”. <http://www.akkunpp.com/akkuyu-ngs-iddialari> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

“Akkuyu NGS'de Çalışan Sayısı 20 Bine Ulaştı”. Hürriyet Gazetesi. 26 Şubat 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/akkuyu-ngsde-calisan-sayisi-20-bine-ulasti-42010346> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

“Analysis of Casualty Rates & Patterns Likely to Result from Military Operations in Urban Environments”. <https://smallwarsjournal.com/documents/urbancasstudy.pdf> [Erişim Tarihi: 08.02.2021].

Akkuyu Nükleer Güç Santrali Elektrik Üretim Anonim Şirketi. “Akkuyu Nükleer Güç Santralı Projesi ÇED Başvuru Dosyası.”.2011, Ankara. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/36500/mod_resource/content/1/10.%20HAFTA.pdf [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

Anthony, Ian. *SIPRI* “Cities and Security”. <https://www.sipri.org/commentary/essay/2015/cities-and-security>. [Erişim Tarihi: 26.02.2021].

Arnold, Thomas D. , Nicholas Niore. “Five Operational Lessons from the Battle for Mosul”. Army Universty Press Military Review, 2019. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/JF-19/Arnold-Fiore-Lessons-Mosul.pdf> [Erişim Tarihi: 08.02.2021].

Arpacık, Cihat. “Mersin'de bir haftada 1,8 tona yakın kokain yakalandı... "Malların" sahibi görünen yerel şirketlerin Irak bağlantısı da araştırılıyor” *Independent Türkçe*. 23 Haziran 2021. <https://www.indyturk.com/node/378016/haber/mersinde-bir-haftada-18-tona-yak%C4%B1n-kokain-yakaland%C4%B1%E2%80%A6-mallar%C4%B1n-sahibi-g%C3%B6r%C3%BCnen-yerel> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

Aytemiz, Semiha, Aytemiz Semiha, Turhan Korkmaz, ve İsmail Tuncer. “Adana-Mersin Bölgesi ve Türkiye Üzerindeki Ekonomik Etkileri”. Mersin Deniz Ticaret Odası Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama ve Araştırma Merkezi 2015, <https://docplayer.biz.tr/15344568-Transit-ticaret-tasimacilik-ve-lojistik-hizmetlerin-mersin-adana-mersin-bolgesi-ve-turkiye-uzerindeki-ekonomik-etkileri.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

“Bir ‘uyarı’ da Mersin belediye başkanından: Nüfusun beşte biri Suriyeli”. *Diken Gazetesi*. 16 Mart 2022. <https://www.diken.com.tr/bir-uyari-da-mersin-belediye-baskanindan-nufusun-beste-biri-suriyeli/> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

Balaban, Osman. “Pandemi sonrası yeni kentsel çözümler: 15 dakikalık kent”, Fikir Turu. <https://fikirturu.com/toplum/pandemi-sonrasi-yeni-kentsel-cozumler-15-dakikalik-kent/>. [Erişim Tarihi: 01.03.2021].

- Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA), İ.MMS., Dosya no: 27, G.no: 188, Ek: 6, 21 Safer 1280 (7 Ağustos 1863). (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).
- Batuk, Mehmet Nabi. “MIP, Asya-Avrupa hattından daha çok pay alacak”. *Dünya Gazatesi*. 6 Mayıs 2021. <https://www.dunya.com/sehirler/mip-asya-avrupa-hattindan-daha-cok-pay-alacak-haberi-620415> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*, Alfred Thayer Mahan. <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan>. [Erişim Tarihi: 18.12.2020].
- Bural, Erol B. “Türkiye’nin 2019 Yılında Terörizmle Mücadelesi: Sınır Ötesinden Pençe Vuruşu” . 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. 31 Aralık 2019. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/turkiye-nin-2019-yilinda-terorizmle-mucadelesi-sinir-otesinden-pence-vurusu> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- Canlı, Zeynep. “Mersin Limanı'na Aynı Anda İki Mega Konteyner Gemisi Yanaşabilecek”. *Anadolu Ajansı*. 12 Mart 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mersin-limanina-ayni-anda-iki-mega-konteyner-gemisi-yanasabilecek/2173496> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı . *Şehircilik Şurası Komisyon Raporları*. 2017. (Aktaran: Oğultürk, Mehmet Cem, Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. C.12. S.23 (28 Aralık 2020): 417- 433. <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>).
- _____. (2019). <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-sehir-nedir/>. (Aktaran: Oğultürk, Mehmet Cem, Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. C.12. S.23 (28 Aralık 2020): 417- 433. <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>).
- Çukurova Kalkınma Ajansı Mersin Yatırım Destek Ofisi. “Mersin Yatırım, Destek ve Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı 2017 – 2023 Stratejik Planı- 2017 Eylem Planı.” Çukurova Kalkınma Ajansı http://www.cka.org.tr/dosyalar/Mersin_Yatirim_Destek_Tanitim_Stratejisi_Eylem_Plani.pdf [Erişim Tarihi: 28.03.2022], 2017.
- Deudney, Daniel H. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/geopolitics> [Erişim Tarihi: 10.11.2020].
- Dingeç, Emine. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Mersin'in Ekonomik Yapısı . (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1998),
- Dobbs, Richard, Jaana Remes, James Manyika, Charles Roxburg, Sven Smit, ve Fabian Schaer. McKinsey Global Institute. 2012. “Urban World: Cities and the Rise of the Consuming Class”. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/urbanization/urban-world-cities-and-the-rise-of-the-consuming-class> [Erişim 05.02.2021].

“Doğu Akdeniz’deki stratejik dengeler ve güvenlik sorunları Mersin’de masaya yatırıldı”. *Habertürk Gazetesi*. 15 Mart 2019. <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/67593340-dogu-akdenizdeki-stratejik-dengeler-ve-guvenlik-sorunlari-mersinde-masaya-yatirildimdto> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

Efferink, Leonhardt van. Exploring Geopolitics (blog), The Definition of Geopolitics - The Classical, French and Critical Traditions. https://exploringgeopolitics.org/publication_efferink_van_leonhardt_the_definition_of_geopolitics_classical_french_critical/ [Erişim Tarihi:10.11.2020].

Ergun , Doruk, Can Kasapoğlu. “Türkiye’nin Gelecekteki Nükleer Altyapısının Fiziksel Emniyeti: Genel Görünüm ve Zorluklar”. Nükleer Enerjide Risk Yönetimi: Türkiye Modeli”. ed. Sinan Ülgen. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi, 2016. İstanbul.

Erşen, Emre. “Jeopolitik ve Uluslararası İlişkiler” <https://kureselcalismalar.com/jeopolitik-ve-uluslararasi-iliskiler/> [Erişim Tarihi: 09.11.2020].

“Fırkateynlerden Mersin’e Liman Ziyareti” *High Defence*. 3 Nisan 2022. <http://www.highdefence.com/firkateynlerden-mersine-liman-ziyareti-2517-haberi> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

Foreign Policy. “How Life in Cities Will Change Due to the Coronavirus Pandemic”. <https://foreignpolicy.com/2020/05/01/future-of-cities-urban-life-after-coronavirus-pandemic/> [Erişim Tarihi: 01.03.2021].

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [Erişim Tarihi: 14.04.2022].

Gökmen, Semra Rana. Geopolitics And The Study of International Relations. (Doktora Tezi,Ortadoğu Teknik Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,2010)

Gündoğan, Barış. “MIT, DEAŞ’ın sözde ‘Türkiye vilayeti sorumlusu’ Kasım Güler’i Suriye’de yakalayarak Türkiye’ye getirdi”. Anadolu Ajansı. 15 Haziran 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mit-deasin-sozde-turkiye-vilayeti-sorumlusu-kasim-guleri-suriyede-yakalayarak-turkiyeye-getirdi/2274217> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

Gürel, Mehmet Murat. Küreselleşen Dünya ve Terörizm. (Yüksek Lisans Tezi,Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008).

Hacıoğlu, Nerdun. “PKK Heyetine Moskova’da Resmi Kabul”. Hürriyet Gazetesi. 21 Kasım 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pkk-heyetine-moskovada-resmi-kabul-41946868> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

History Map Archive. Emerson Kent Historical Map Archive. http://www.emersonkent.com/map_archive/mediterranean_sea_550_bc.htm [Erişim Tarihi:01.03.2021].

Hollanda Kraliyet Liman Şirketi. Mersin Limanı Raporu 1954. (Aktaran: Ünlü, Tülin Selvi. “Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin”. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016).

“Kameralar Mersin’de Polisin Gözü Kulağı Oldu”, *Sabah Gazetesi*. 21 Ocak 2021. <https://www.sabah.com.tr/mersin/2021/01/21/kameralar-mersinde-polisin-gozu-kulagi-oldu> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

Kilcullen, David. “Urban Combat: Cities Are Sponges That Soak Up Troops”. The Cipher Brief. 2017. <https://www.thecipherbrief.com/urban-combat-cities-are-sponges-that-soak-up-troops>. [Erişim Tarihi: 08.02.2021].

Konaev , Margarita, John Spencer. “The Era of Urban Warfare Is Already Here - Foreign Policy Research Institute”. <https://www.fpri.org/article/2018/03/the-era-of-urban-warfare-is-already-here/>. [Erişim Tarihi: 08.02.2021].

_____. “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf [Erişim 31.01.2021].

Mersin İl Emniyet Müdürlüğü. “DEAŞ Terör Örgütüne Operasyon” <https://www.mersin.pol.tr/14-06-2019-deas-teror-orgutune-operasyon> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

_____. “Mersin’de Deaş’a Şafak Operasyonu” <https://www.mersin.pol.tr/24-03-2022-mersinde-deasa-safak-operasyonu> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

Mersin İl Jandarma Komutanlığı. “DEAŞ Terör Örgütü Mensuplarına Yapılan Operasyon” <https://mersin.jandarma.gov.tr/deas-teror-orgutu-mensuplarina-yapilan-operasyon> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

_____. “Mersin’de Eylem Hazırlığındaki 14 Kişi Yakalandı” <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-eylem-hazirligindaki-14-kisi-yakalandi> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

_____. “Jandarmadan DEAŞ Üyesine Operasyon, (1) Gözaltı” <https://mersin.jandarma.gov.tr/jandarmadan-deas-uyesine-operasyon-1-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

_____. “Jandarmadan Terör Operasyonu: (2) Gözaltı” <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-deas-operasyonu-2-gozalti> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

_____. “Jandarmadan Uluslararası Uyuşturucu Sevkiyatına Operasyon” <https://mersin.jandarma.gov.tr/jandarmadan-uluslararasi-uyusturucu-sevkiyatina-operasyon> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

_____. “Mersin Merkezli 3 İlde DEAŞ Operasyonu” <https://mersin.jandarma.gov.tr/mersin-merkezli-deas-operasyonu-3-gozalti> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

- _____. “Mersin Merkezli DEAŞ Operasyonu: 3 Gözaltı”
<https://mersin.jandarma.gov.tr/mersin-merkezli-deas-operasyonu-3-gozalti>
[Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- _____. “Mersin'de PKK ve DEAŞ Operasyonu: 3 Gözaltı”
<https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-pkk-ve-deas-operasyonu-3-gozalti>
[Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- _____. “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak ve Milis/İşbirlikçi Faaliyetler ile Terör Örgütü Propagandası Yapmak”. <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli-teror-orgutune-uye-olmak-ve-milisisbirlikci-faaliyetler-ile-teror-orgutu-propagandasi-yapmak> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].
- _____. “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak” <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli-teror-orgutune-uye-olmak> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- _____. “Silahlı Terör Örgütüne Üye Olmak” <https://mersin.jandarma.gov.tr/silahli-teror-orgutune-uye-olmak> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].
- _____. “Mersin'de DEAŞ Operasyonuna 1 Tutuklama”
<https://mersin.jandarma.gov.tr/mersinde-deas-operasyonuna-1-tutuklama>
[Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- “Mersin'de DEAŞ operasyonu: 5 gözaltı”, *Hürriyet Gazetesi*. 29 Ekim 2019.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mersinde-deas-operasyonu-5-gozalti-41361937> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- “Mersin'de inşa edilen Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nde önemli gelişme”. *İnternet Haber Gazetesi* 13 Ocak 2022. <https://www.internethaber.com/mersinde-insa-edilen-akkuyu-nukleer-guc-santralinde-onemli-gelisme-2230525h.htm>
[Erişim Tarihi: 11.04.2022].
- Mersin Uluslararası Limanı (MIP). “Limanın Konumu”.
<https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-konumu/liman-konumu/23/25/0> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- _____. “Limanın Konumu” <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-konumu/liman-konumu/23/25/0> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].
- _____. “Teknik Özellikleri”. <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/detay/teknik-ozellikleri/24/26/0> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- _____. “Teknik Özellikleri”, Mersin Uluslararası Limanı (MIP), <https://www.mersinport.com.tr/tr/liman-ozellikleri/detay/teknik-ozellikleri/24/26/0> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].
- Mersin İl Kültür Turizm Müdürlüğü. “20. Yüzyıla Kadar Mersin Tarihi” Mersin İl Kültür Turizm Müdürlüğü. <https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73152/tarihce.html>
[Erişim Tarihi: 05.05.2021].
- Mersin Ticaret Borsası . “Özdemir; Mersin İhracatının Yüzde 40'ı Bakliyat ve Narenciyeden”. <https://www.mersintb.org.tr/mtb/haber/ozdemir-mersin>

ihracatinin-yuzde-40-i-bakliyat-ve-narenciyeden.html [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası. “Ekonomik Rapor 2019”. Mersin: file:///C:/Users/user/Downloads/Mersin_Ekonomik_Rapor_2019.pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

_____. “Ekonomik Rapor 2020”. Mersin: file:///C:/Users/user/Downloads/Mersin_Ekonomik_Rapor_2020%20(1).pdf [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

“MIP, Asya-Avrupa Hattından Daha Çok Pay Alacak”. *Deniz Haber Ajansı*. 07.05.2021, <https://www.denizhaber.net/mip-asya-avrupa-hattindan-daha-cok-pay-alacak-haber-101666.htm> [Erişim Tarihi: 11.04.2022]. .

“MIP'den 375 Milyon Dolarlık Ek Yatırım”. *Dünya Gazetesi*. 26 Şubat 2021. <https://www.dunya.com/sektorler/lojistik/mipten-375-milyon-dolarlik-ek-yatirim-haberi-612391> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

“Moskova'da Rosgvardiya-Jandarma Komutanları Zirvede Buluştu”, *Türk-Rus Gazetesi*. 23 Temmuz 2019. <https://turkrus.com/824929-jandarma-komutani-cetin-ilk-kez-rusya%E2%80%99da-xh.aspx> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].

Musa, WeSam. The Impact of Smart City Initiatives on Cities Local Economic Development”. (Yüksek Lisans Tezi, Fort Hays State University FHSU Scholars Repository, 2017).

“Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması Ve İşletilmesi İle Enerji Satışına İlişkin Kanun (5710) S.K.”. Resmî Gazete, 26707,(Kasım 2007). <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5710.pdf> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

“Nükleer Tesislerin ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Yönetmeliği”, *Resmî Gazete*, 28300, (Mayıs 2012). [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-7.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,koruma%20%C3%B6nlemlerine%20ili%C5%9Fkin%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-7.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%20Bu,koruma%20%C3%B6nlemlerine%20ili%C5%9Fkin%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir) [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

OECD, States of Fragility 2016: Understanding Violence, Paris: OECD Publishing. (Aktaran: Konaev, Margarita. “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”.The Institut Français des Relations Internationales. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf).

Oğuz, İbrahim. Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü. (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006).

Onag, Gigi. “Smart City Market to Value US\$2.46 Trillion in Five Years”, FutureIoT. <https://futureiot.tech/smart-city-market-to-value-us2-46-trillion-in-five-years/>. [Erişim Tarihi: 28.02.2021].

- Orhan , Oytun , Sabiha S. Gündoğar. “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015, Ankara.
- Özgür, Bahadır. “Mersin’de İşid’e Milyonluk Satış”, *Birgün Gazetesi*.7 Şubat 2022. <https://www.birgun.net/haber/mersin-de-isid-e-milyonluk-satis-376230> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].
- Pancar, Sezgin. “Mersin’de 'rekor' miktarda kokain ele geçirilmesiyle ilgili 5 sanığa dava” *Anadolu Ajansı*. 15 Kasım 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mersinde-rekor-miktarda-kokain-ele-gecirilmesiyle-ilgili-5-saniga-dava/2421300> [Erişim Tarihi: 15.04.2022].
- Pekar, Çiğdem B. “Turkey’s Nuclear Power Plans and Nuclear Fuel Cycle Options”. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM), 2014, İstanbul.
- Press, Daryl G. “Urban Warfare: Options, Problems and the Future.” MIT Security Studies Program, 1999 https://www.files.ethz.ch/isn/92711/Urban_Warfare.pdf [Erişim 05.02.2021].
- Princeton Üniversitesi. 2007. <https://commons.princeton.edu/portfolio/venice-and-the-mediterranean-crete/> [Erişim Tarihi:01.03.2021].
- “Rusya’ya yaptırımların etkisi hissedildi: 'Bütün ödemeler durdu’”. *Cumhuriyet Gazetesi*. 8 Mart 2022. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/rusyaya-yaptirimlarin-etkisi-hissedildi-butun-odemeler-durdu-1914107> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].
- “Sosyal Medyada 'Terör Örgütü Propagandası'na Tutuklama’”, *Anadolu Ajansı*.14 Mart 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sosyal-medyada-teror-orgutu-propagandasina-tutuklama/537060> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].
- Staff, The Join. “Doctrine for Joint Urban Operations Joint Publication 3-06, (16 September 2002)”. https://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp3_06%2802%29.pdf. [Erişim Tarihi: 23.01.2021].
- “Terör Örgütü PYD Moskova’da Temsilcilik Açtı” *Anadolu Ajansı*.10 Şubat 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pyd-moskovada-temsilcilik-acti/519352> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].
- T.C. İç İşleri Bakanlığı. “Bakanımız Sn. Soylu Viktor Zolotov ve Beraberindeki Heyeti Kabul Etti” <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylu-viktor-zolotov-ve-beraberindeki-heyeti-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].
- “Türk-Rus Askerî İşbirliğinde Yeni Dönem: İç Güvenlikte İş Birliği Anlaşması”. *Aydınlık Gazetesi*.13 Mayıs 2019. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/turk-rus-askeri-isbirliginde-yeni-donem-ic-guvenlikte-is-birligi-anlasmasi-126105> [Erişim Tarihi: 17.04.2022].
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralının Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma”. Resmi Gazete, 27721. Ekim 2010.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Mersin İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùęù . “Mersin”.
<https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73136/mersin.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2022].

T.C. Çevre Ve şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Mùdùrlùęù. “Mersin – Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu (Mersin İli) Plan Açıklama Raporu”.
https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/planaciklamaraporu_mers-nrev-zyon_03042017-20210706110331.pdf [Erişim Tarihi:07.04.2022].

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. “Akkuyu Nùkleer Güç Santrali Projesi”.
<https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

_____. “Akkuyu Nùkleer Güç Santrali Projesi”. <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi> [Erişim Tarihi: 13.04.2022].

Tarsus şer’iyye Sicilleri, No: 291, Sayfa no: 162, h.no:208, 5 Zilhicce 1268 (M. 20 Eylül 1852); TşS., No: 291, Sayfa no: 309, 9 Zil-ka’de 1269 (M. 14 Ağustos 1853). (Aktaran: Ünlü, Tùlin Selvi. “19. Yùzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitùsù Tarih Anabilim Dalı, 2007).

_____. TşS no: 295, Sayfa no: 63, Hane no: 86, 7 Zilkade 1271(M. 22 Temmuz 1855). (Aktaran: Ünlü, Tùlin Selvi. “19. Yùzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitùsù Tarih Anabilim Dalı, 2007).

Toksöz, Meltem. The Çukurova: From Nomadic Life to Commercial Agriculture, 1800-1908.(Doktora Tezi, Binghamton University, 2000). (Aktaran: Ünlü, Tùlin Selvi. “Ondokuzuncu Yùzyıldan Yirminci Yùzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin”. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitùsù, 2016).

Tùmtaş, Mim Sertaç. Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği. (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitùsù,2007).

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu. “Kent-Bölge: Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler Türkiye’nin Kentlerinden Kentlerin Türkiye’si’ne.”
<file:///C:/Users/user/Downloads/turkiyenin-kentlerinden-kentlerin-turkiyesine.pdf> [Erişim Tarihi:28.03.2022], 2017.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Dış Ticaret İstatistikleri 2021.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK). “Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2021”.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535#:~:text=%C3%96zel%20ticaret%20sistemine%20g%C3%B6re%2C%202021,milyar%2049%20milyon%20dolara%20y%C3%BCkseldi> [Erişim Tarihi: 12.04.2022].

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. “2020 Ekonomik Rapor”.
<https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/77ER.pdf> [Erişim Tarihi: 11.04.2022].

UNHABITAT, World Cities Report 2016 – Urbanization and Development: Emerging Futures. (Aktaran: Konaev, Margarita. “The Future of Urban Warfare in the Age of Megacities”.The Institut Français des Relations Internationales. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/konaev_urban_warfare_megacities_2019.pdf).

Uludağ, Alican. “İŞİD Türkiye'de Altı Kente Silah Gömdü”. *Deutsche Welle Türkçe*. 2 Şubat 2022. <https://www.dw.com/tr/i%CC%87tiraf%C3%A7%C4%B1-kas%C4%B1m-g%C3%BCler-i%C5%9Fi%CC%87d-t%C3%BCrkiyede-alt%C4%B1-kente-silah-g%C3%B6md%C3%BC/a-60633354> [Erişim Tarihi: 16.04.2022].

Ulutaş, Songül. Şer’iye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856). (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006).

United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). “World Cities Report 2016 – Urbanization and Development: Emerging Futures”. UN-HABITAT, 2016.

Ünlü, Tülin Selvi. “Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz’in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin’de Mekansal Gelişim”. Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/ffc98347ee35b3e_ek.pdf [Erişim Tarihi: 20.03.2022].

Ünlü, Tülin Selvi. 19. Yüzyılda Mersin’in Kentsel Gelişimi. (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2007).

Ünlü, Tülin Selvi. Ondokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekanın Dönüşümü: Volos, Patras Ve Mersin. (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016).

Yurt Ansiklopedisi 5.Cilt. Anadolu Yayıncılık, 1982. (Aktaran: Oğuz, İbrahim. “Tarsus Şer’iye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş öyküsü”. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2006).

Qadir, Siami, H. K. Abadi. “Urban Geopolitics and Violence to Iranian Cities, Critical Theory of Urban Destruction in Iraq War With Iran”. https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Urban+Geopolitics+and+Violence+to+Iranian+cites&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar [Erişim Tarihi: 23.01.2021]. (Aktaran: Oğultürk, Mehmet Cem, Güngör Şahin, “Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Akıllı Şehirler ve Şehir Jeopolitiği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. C.12. S.23 (28 Aralık 2020). <https://doi.org/10.38155/ksbd.821630>).

Warsaw Institute. “Rosgvardiya Will Guard The Bridge”
<https://warsawinstitute.org/rosgvardiya-will-guard-bridge/> [Erişim Tarihi:
17.04.2022].

Woody, Christopher. Business Insider, “These were the 50 most violent cities in the world in 2017”. <https://www.businessinsider.com/most-violent-cities-in-the-world-2018-3>. [Erişim 05.02.2021].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ESER, Ferhat

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece

Üniversite ve Bölüm

Mezuniyet tarihi

Lisans

Gazi Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler

2017

Yabancı Dil

İngilizce